's LEVENS WISSELINGEN

OF

Gods Genade verheerlijkt aan een verloren zondaar

Medegedeeld uit zijne rijke ervaring

DOOR

EEN OUD EVANGELIST

J. J. GROEN & ZOON / N.V. / LEIDEN

INLEIDING

De lotswisselingen in 's menschen leven zijn vele en velerlei. Ieder mensch, wie of wat hij ook zij, in welken staat of stand God hem ook eene plaats heeft aangewezen, heeft zijn eigen geschiedenis.

Maar toch verloopt des eenen levensweg geleidelijker, rustiger en kalmer, dan die des anderen.

Niemand ter wereld maakt zijn eigen geschiedenis. 't Woord van den wijzen Spreukendichter blijkt te allen tijde waar: „De mensch overdenkt zijnen weg, maar de Heere stiert zijne gangen."

En dan blijkt het in dat albestuur des Heeren telkens weer opnieuw, dat „Gods wegen hooger zijn dan onze wegen, en zijne gedachten hooger dan de onze."

't Is volkomen waar wat zeker dichter eens gezegd heeft:

„O Vader! *wat* wij ooit bedoelen,
Van U afhank'lijk ons te voelen,
Zij onze blijdschap hier beneên.
Woudt G' altijd onzen wensch verhooren,
Dan was 't geluk voor ons verloren;
Uw wijsheid kent ons heil alleen.

Daar is echter bijzondere genade voor noodig, om die overtuiging tot werkelijkheid te doen worden in ons leven.

Want om ons tot het ware heil te doen komen, voert God ons, naar zijn ondoorgrondelijk wijs bestel, wel eens door donkere diepten heen; leidt 's Heeren weg met ons wel eens tegen vleesch en bloed in.

Maar toch ook weer zoo, dat we, aan 't einde van zulk een weg of beproeving, tot roem en prijs van Gods genade moeten getuigen: „Het is mij goed, dat ik verdrukt ben geweest, opdat ik uwe inzettingen leerde" (Ps. 119 : 71).

God kent alleen het naaste pad,
Dat uitloopt op de hemelstad;
Hij weet, wanneer in ons gemoed,
Of smart, òf blijdschap voordeel doet.

Ik schrijf dit bovenstaande uit smartelijke, en toch genaderijke ervaring.

En opdat Gods driemaal heilige Naam er door verheerlijkt moge worden, en het den lezers tot leering en tot zegen moge strekken, wil ik, onder biddend opzien tot God, trachten enkele bladen uit mijn levensboek open te leggen.

HOOFDSTUK I.

Als men mij gevraagd zou hebben: „Hoe kwaamt ge er toe, om evangeliedienaar te willen worden," dan zou ik daarop niet met 'n enkel woord het antwoord hebben kunnen geven.

'k Zou kunnen zeggen: „In den weg van Gods aanbiddelijke voorzienigheid, door een samenloop van omstandigheden."

Dat antwoord zou zulk een vrager stellig niet bevredigd hebben.

En omdat ik onderstel dat de lezers ook wel wat meer van dien „samenloop van omstandigheden" zullen willen hooren, wil ik beginnen, in beknopten vorm, daarvan iets mede te deelen.

Ik ben godsdienstig opgevoed, rechtzinnig in de leer.

Als er, b.v. in eene vacature, een modern predikant in de kerk optrad, behoefden, neen, mochten wij niet er heen, wat wij, als jongens, 'n fijn buitenkansje vonden.

Mijne moeder — een innig kind van God, maar behoorende tot wat men noemt, „de stillen in den lande" — overleed, toen ik vijftien jaren oud was, in volle verzekerdheid des geloofs.

Dat sterfbed heeft een onuitwischbaren indruk op mij gemaakt; hoewel ik er later helaas, maar al te zeer „overheen" leefde.

Nooit zal ik 't woord vergeten, door Ds. V., geref. predikant, mijn ouderen broeder en mij toegevoegd, bij zijn huisbezoek aan een gezin zijner gemeente, waar wij „op karrewei," en juist aan de koffie waren toen hij daar kwam, met een zijner ouderlingen.

't Was een bijzonder eerwaardig man, die eerbied en ontzag wekte bij vriend en tegenstander, door zijn heiligen ernst, gepaard met groote vriendelijkheid.

Nadat hij eerst gebeden, en al de leden van het gezin in 't bijzonder toegesproken had, richtte hij tenslotte ook 't woord tot ons, hoewel niet tot zijne gemeente behoorende.

Wat hij sprak, kan ik mij nu, na ruim vijftig jaren, natuurlijk niet meer herinneren, maar 't slot van zijne hoog ernstige toespraak en vermaan, is onuitwischbaar in mijn geheugen gegrift.

„Jongens!" zoo sprak hij, met opgeheven vinger, ons met liefdevollen ernst aanziende: „Je hebt nu 'n vrome moeder in den hemel, dáár wacht zij jullie ook, bid God, dat Hij je hart en leven steeds hemelwaarts richten moge."

Toen ging hij voor in dankgebed, de bijzondere behoeften van 't gezin, maar ook ons in 't gebed aan den troon der genade opdragende.

Dat was inderdaad 'n prediker van den echten stempel, in wien men, wáár men hem ook aantrof, altijd den zich zijner heilige roeping bewust zijnden dominee zag en hoorde.

Toen ik bijna 23 jaren oud was, huwde ik met Mej. D. V., met wie ik ruim veertig jaren lang een zeer gelukkig, hoewel zwaar beproefd huwelijksleven leiden mocht.

In 't vak van mijn vader opgeleid, vestigde ik mij toen als schilder en mandenmaker te Hoogvliet.

Met de zaken ging 't echter niet geheel naar wensch; het floreerde niet naar berekening en verwachting.

Zooals immers onze berekeningen zoo menigmaal falen, en juist de tegenspoeden, de teleurstellingen en smarten des levens, de middelen in Gods hand vaak zijn, om ons te brengen waar Hij ons hebben wil.

Met den tegenslag in de zaken ging gepaard een voortdurende vermeerdering van gezin, met veel ziekte en sterfgeval.

O, hoe gevoelde ik dan soms sterk mijn gemis aan levensgemeenschap met den Heere.

Als de predikant der gemeente, of ware vromen, in die dagen van zorg en smart, of rouw en droefenis, ons aanspoorden tot

gebed en smeeking, wat werd ik er dan vaak bij bepaald, dat ik, de godsdienstige, rechtzinnige jonge man, feitelijk nog nooit in waarheid tot God, den Heere, gebeden had, en hoe zou ik het dan nu kunnen?

Dat gemis aan levensgemeenschap met den Heere, en de rechte gebedsbehoefte en gave, klemde nog sterker door een bijzonder geval.

't Was niet lang na 't uitbreken van de doleantie in 1886. Ds. W. H., om zijne ethische prediking, door velen in het ultra-gereformeerde Hoogvliet — helaas bij verreweg de meesten eene doode rechtzinnigheid — veracht, maar om zijn minzamen omgang bijna algemeen bemind, een innig vroom man, had o.m. ook eene Zondagsschool opgericht.

Verschillende leden der Chr. Jongelingsvereeniging fungeerden als Zondagsschoolonderwijzers en helpers.

Mevrouw H. en eene onderwijzeres der openbare school besteedden eveneens hare krachten en gaven aan dat werk. Na het uitbreken der doleantie echter, met welken stroom ook 't mannelijk personeel der Zondagsschool medeging, keerden die jongelingen ook der Zondagsschool den rug toe; mevrouw H. verkeerde in omstandigheden, die haar 't voorgaan in de Zondagsschool tijdelijk onmogelijk maakten.

Ds. H. was vaak verhinderd, door de vele vacaturebeurten in den ring, terwijl de onderwijzeres eene benoeming in gelijke betrekking naar Ierseke had aangenomen. Dit gaf 't hoofd der openbare school, een hater van God en zijn dienst, hoewel toch voorlezer in de kerk om des gewins wil, aanleiding een stukje te schrijven in een blad, over de onmogelijkheid van het voortbestaan der Zondagsschool te Hoogvliet, waaruit leedvermaak maar al te duidelijk sprak.

Daar komt Zaterdagsavonds Ds. H., hevig opgewonden bij mij binnenloopen, met die courant bij zich.

„Zeg, Sch. heb je dat stukje ook gelezen in „De Hoeksche Waard," over onze Zondagsschool?"

„Ja dominee, 't is 'n echt venijnig stukje, vind ik."

„'t Is natuurlijk van 't hoofd der school, die schept daar behagen in."

„Maar dan kon hij toch wel eens te vroeg juichen."

„Nu, dat weet ik nog niet, ik houd zoo wat niets over, dan alleen Jan W. en je weet, dat is feitelijk 'n zenuwpatiënt."

„Ik vind het laf en afschuwelijk van die jongens; dat ze meê doleeren willen moeten zij zelf weten, maar om nu de Zondagsschool in den steek te laten, dat vind ik gemeen."

„Ja, en je ziet hoe de liberalen er zich al over verkneukelen dat de Zondagsschool over den kop gaat."

„Maar dat mag niet, dominee, al zou ik het dan probeeren om Zondagsschool te houden als u niet kunt."

„Nu, dat is nog zoo kwaad niet," was 't antwoord, en na nog 'n poosje gepraat te hebben ging dominee weer heen, in heel wat opgewekter stemming dan hij gekomen was.

Drie weken later kwam dominee H., op 'n Vrijdagavond binnen loopen, met 'n paar boeken bij zich.

„Zeg Sch., ik moet, zooals je weet, Zondagvoormiddag te B. in de vacature preeken, dus dan houdt gij Zondagsschool, hè?"

„Ik, dominee?"

„Ja natuurlijk, ik houd je aan je woord."

Ik had verder daar heelemaal niet meer over nagedacht, en vroeg verwonderd: „Maar hoe komt u dáár nu bij?"

„Wel, ge hebt toch onlangs gezegd dat de Zondagsschool niet teniet mocht gaan, al zoudt gij het dan ook probeeren; welnu, nu komt het er dus opaan, ik kan de kinderen toch niet weer zóó naar huis laten gaan, ik reken er op dat u Zondagsschool houdt Zondag."

„Neen dominee, dat zal niet gaan hoor."

„'t Zal wèl gaan; kijk eens, 't gaat Zondag over de bekeering van Paulus, (Hand. 9) en hier heb je 'n paar boeken waarin je de geschiedenis uitvoerig behandeld vindt; als je dat 'n paar

keeren doorgelezen hebt, zal 't best gaan; ik ben daar niets bang voor, nu, goeden avond hoor." En meteen vertrok hij.

Zoo opeens was ik dus tot Zondagsschoolonderwijzer gepromoveerd.

Hoe nader 't echter bij den Zondag kwam, hoe meer ik er tegen op zag; niet zoozeer om 't vertellen voor de kinderen, als wel om zoo'n schare van 160 kinderen in het gebed aan den Heere op te dragen.

„Nog nooit heb je voor je zelf in waarheid gebeden, en zul je nu al die kinderen aan den troon der genade opdragen?"

Zoo klonk 't voortdurend in mijn binnenste.

Zoodat, toen ik voor de klas zou gaan staan, mij de moed ontzonk, en ik tegen Jan W. zei: „Jan, wil jij maar voorgaan in 't gebed."

Jan was daarmede wel vereerd, daar kwamen altijd eenige ouders ook luisteren, en nu konden die toch ook eens hooren hoe Jan bidden kon.

Het was een uitgalmen van woorden, waarin niet de minste samenhang te bespeuren was.

't Ging niet alleen ver boven 't begrip der kinderen, maar ook de ouders konden 't onmogelijk volgen.

Hoe rumoerig de kinderen ook werden onder 't bidden, Jan bleef doorgaan, wel bijna tien minuten lang.

Toch vroeg ik hem telkens weer om voor te gaan in 't gebed, evenals om te sluiten met dankzegging, omdat ik ten eenenmale de vrijmoedigheid er toe miste.

't Vertellen was echter zóó in den smaak gevallen, ook voor de ouders, dat ik weldra geregeld belast werd met het geven van Zondagsschoolonderwijs.

Wel drie maanden lang liet ik Jan W. voorgaan in gebed en dankzegging, hoezeer 't mij ook telkens tegenstond.

O, wat gevoelde ik toen sterk mijne onbekwaamheid, maar niet minder ook mijne diepe onwaardigheid.

Meermalen gebeurde 't ook, als ik met eene handleiding

mij voorbereidde voor de les, ik als slot van zulk een beschouwing las: „Doch de onderwijzer(es) zal 't aan zijne (hare) eigen ziel ervaren moeten hebben, om 't met vrucht den kinderen te kunnen voordragen."

Dan gevoelde ik mijn geestelijk tekort niet alleen, maar het smartte mij ook tot in het diepst mijner ziel.

Was ik met een zekeren overmoed als Zondagsschoolonderwijzer begonnen, vooral ook door den lof die mij toegezwaaid werd, dat ik toch „zoo mooi vertellen" kon, en zoo duidelijk en leerzaam; die arbeid is in Gods hand één der middelen geweest, die mij, door 't ontdekkend licht des Heiligen Geestes tot kennis mijner zielsellende bracht.

O, hoe anders zat ik van toen af in de kerk, onder de prediking des Woords.

Soms was ik moedeloos, meenende dat mijne zonden te groot en te vele waren, dan dat ik ooit op genade zou kunnen hopen.

Soms verliet ik 't bedehuis met het vaste besluit: „Maar nu *moet* het anders worden."

Ach, hoe spoedig was dat voornemen vervlogen, als ik weer in mijne dagelijksche bezigheden was.

Intusschen werd de onrust der ziel steeds grooter.

Bidden kon ik niet, zuchten deed ik veel; 't liefst was ik maar in de eenzaamheid.

Aan niemand deelde ik meê wat er in mijne ziel omging; zelfs mijne eigen vrouw liet ik er onkundig van.

Een was er, wien ik mijn hart meende te kunnen blootleggen. 't Was oom M. te R., een innig vroom man, 'n christen in den vollen zin des woords, die 't zich roeping achtte om ieder, met wie(n) hij in aanraking kwam, op eenvoudige, vriendelijke wijzen te vragen naar den staat der ziel voor God.

En 't wilde van hem gedaan zijn, omdat uit alles zoo onmiskenbaar duidelijk bleek, dat oprechte liefde en belangstelling hem daartoe dreef.

Hoe verkwikt en vol moed en met de beste voornemens

ging ik dikwijls bij hem vandaan, maar de zieleangst werd toch steeds grooter, 't bleef donker.

Hoe dikwijls ik ook trachtte te bidden, ik kon geen woorden vinden, ik werd geslingerd, soms op ontzettende wijze, en dikwijls meende ik, dat het buiten hope was.

Ruim anderhalf jaar was ik aan een fellen zielestrijd ten prooi. Op zekeren keer moest ik weer naar R. voor mijne zaken. Zoo spoedig mogelijk handelde ik deze af, om nog 'n poos bij oom M. te kunnen vertoeven.

Weer klaagde ik mijn nood, dat het nog zoo donker bleef in mijne ziel; dat ik maar geen vat kon krijgen aan de heilsbeloften Gods, enz. enz.; ook vertelde ik hem, dat als ik in de eenzaamheid neerknielde om te bidden, er geen woord over mijne lippen komen kon. Niets anders dan zware zuchten en bittere zieletranen, doch dat ik dan ongetroost weer opstond, en mij daarna soms nog ellendiger gevoelde dan ooit te voren.

Hoe de Satan mij dan dikwijls aanviel, mij in de ziele fluisterend: „Houd maar op met je bidden, 't baat je toch niet, je bent vast 'n verworpene" enz. enz.

Ernstiger dan ooit te voren sprak oom M. mij daarna toe, er o.m. op wijzende dat Gods Woord ons toeroept: „Wedersta den duivel, en hij zal van u vlieden."

Dat die bekommernis des harten, die zieleangst, dat lang en drukkend schuldgevoel, juist bewijzen waren dat God de Heere zelf een goed werk in mij begonnen was. — Ik dacht onderwijl: „in mij? zoo'n ellendig zondaar? Maar oom, nu vergist ge u toch deerlijk." — Dat de Heere mij door 't ontdekkend licht zijns Heiligen Geestes, mijne zonden als schuld voor Hem, den vlekkeloos Heilige en onkreukbaar Rechtvaardige had doen kennen; maar dat, als de Heere een goed werk begint in eene zondaarsziel Hij dat ook gewisselijk voleindigen zal.

Met heiligen ernst en liefelijken aandrang, sprak hij zoo een geruimen tijd voort, er vooral op aandringende, om

toch veel Gods heilig en dierbaar Woord op te slaan, en in mijne gebeden, hoe gebrekkig en stamelend ook, den Heere maar steeds bij zijn Woord houdende, en steeds te pleiten op genade alleen.

Toen hij besloot, stond hij op, drukte mij zoo innig de hand, dat het mij pijn deed, en zeide: „O neef, wat ik je bidden mag, houdt toch vol, laat je door niets of niemand van 't gebed terughouden, als je er aandrang toe hebt, ook door den duivel niet, want die is nergens banger voor, dan voor 't gebed.

En als je nu thuis gekomen zijt, neem dan je bijbel; vraag eerst: „Och Heere, spreek toch tot mijne arme, verslagene ziel, door uw Woord." Sla dan je bijbel open, en waar hij opengevallen is, lees daar, en je zult er ongetwijfeld door getroost en gesterkt worden."

Nooit heb ik dat oogenblik vergeten.

Ik ging henen, en was geheel onder den indruk.

In de geweldig drukke straten van R. kon niets mij boeien of aantrekken. Nergens had ik oog of oor voor. Vooral die laatste woorden van oom M. hielden mijne gedachten steeds bezig, en telkens welde het in mijne ziel op: „Ja, dat zal ik doen.'

Op de boot, die mij van R. naar P. voerde, waar mijne ouders woonden, sprak dan deze, dan die met mij, doch ik antwoordde slechts werktuigelijk.

Die toespraak en aansporing van oom M. vervulden mijn gansche ziel.

Ik meende, als *ik* nu maar deed zooals hij mij gezegd had, ik dan wel spoedig aan 't einde mijner zieleworstelingen zou zijn.

Toch was 't zoo niet; de Heere zou mij ten duidelijkste doen zien, dat het enkel en alleen *zijn* werk was.

Te P. zou ik bij mijne ouders eerst 'n kopje thee drinken, alvorens naar mijne woonplaats, Hoogvliet, te wandelen.

Al spoedig begon mijn vader mij naar mijne zaken te vragen, en weldra waren we daarover in druk gesprek gewikkeld.

Mijne gedachten werden daardoor geheel afgeleid van mijn

voornemen. Op weg naar huis liep ik een vriend achterop, die ook over allerlei wereldsche zaken met mij sprak; zoodat, toen ik thuis gekomen was, de goede raadgevingen van oom M. geheel vergeten werden en de indruk van zijn heilig ernstig spreken tot en bidden voor mij, totaal was weggevaagd.

Toen het mij eenige dagen later te binnen schoot, kon ik er niet meer toe komen om te doen wat ik beloofd, en zoo stellig voorgenomen had. Mijne onrust werd er nog grooter door, en soms werd het mij zóó benauwd, dat ik, daarop terug ziende, wel met 'n David getuigen kan: „De banden des doods hadden mij omvangen, en de angsten der hel hadden mij getroffen; ik vond benauwdheid en droefenis" (Ps. 116 : 3). Het aanroepen van den Naam des Heeren (vs. 4) zooals een Hanna, die haar ziele „uitgoot" voor 't aangezicht des Heeren en zooals alleen de Heilige Geest leert en in ons bidt, zou eerst later komen, en wel op eene bijzondere wijze.

Op zekeren keer was ik bij mijn familie te P. en daar vernam ik van een man, die ik niet anders had gekend als een groot spotter en werelddienaar, hoewel hij lid van den Kerkeraad was. Deze was op zijn ziekbed krachtdadig bekeerd, en had op ontroerende wijze getuigd en vermaand.

Ook den geneesheer, met wien hij lang bevriend was geweest, en die een even groote spotter was als hij, had hij vermaand en op ontzaglijk ernstige wijze het oordeel aangezegd.

In volle verzekerdheid des geloofs, was hij als 't ware juichend de eeuwigheid ingegaan.

Wat er toen in mijne ziel omging, is niet in woorden uit te drukken. Allerlei gedachten warrelden in mijn hoofd om, allerlei vragen kwamen in mij op.

Ook murmureeringen, die soms tot opstand tegen God dreigden te voeren. „Waarom moest nu in zoo'n korten tijd, zoo'n spotter tot volle ruimte komen, terwijl ik al zoo lang worstel en kerm, en toch mijne zielsbenauwdheid steeds banger en zwaarder wordt?" Om deze vraag concentreerden zich alle

andere vragen en bedenkingen. Den ganschen nacht had ik slapeloos doorgebracht. Den volgenden morgen moest ik op „karrewei" bij een boer, op eenigen afstand buiten het dorp. Daar moest ik o.m. ook eene brugleuning schilderen. Ik was daar geheel alleen, en onwillekeurig waren mijne gedachten weer geheel vervuld met hetgeen ik den vorigen dag vernomen had. Weer kreeg ik het er ontzettend benauwd onder, totdat ik in het gras neerknielde, en toen kon ik mijn hart voor den Heere uitstorten.

De woorden van dat gebed kan ik mij natuurlijk niet meer herinneren, maar ze welden voortdurend in mij op.

Het was de Geest Gods, die in mij bad. Hoelang ik zoo geknield lag en bad, weet ik niet, doch opeens ruischte het binnen in mij, als hemelsche muziek: „Vrees niet, want Ik ben met u. Ik heb u bij uwen naam geroepen, gij zijt Mijne!"

Ik wist niet hoe ik 't had. 't Was of alles rondom mij en in mij, onuitsprekelijk heerlijk licht was, en het duurde eenigen tijd, voor ik weer geheel tot mijzelven was.

Daar was eene blijdschap in mijne ziel gekomen, die niet te beschrijven is. Zooiets moet doorleefd en ervaren worden. De barensweeën der nieuwe geboorte waren ontzettend fel en veelvuldig en langdurig geweest, maar 't geluk en de blijdschap der wedergeboren ziel wogen er ruimschoots tegen op. Van toen af kwam de begeerte in mij op om Evangelieprediker te worden. Maar 't leek mij, die hard werken moest om voor ons gezin met vijf kinderen brood te verdienen, eene onmogelijkheid toe.

Ik kon mij althans niet voorstellen, dat die wensch ooit in vervulling zou kunnen komen.

Maar.... voor den Heere is immers niets te wonderlijk?

HOOFDSTUK II.

't Was op een heeten zomer-Zondag, dat de kerk te Hoogvliet, niet alleen des voormiddags, maar ook 's namiddags voller was geweest dan ooit.

Ds. H. was met vacantie, en nu had zijn oom, die het examen voor godsdienstonderwijzer had afgelegd, voor hem gepreekt. 't Was reeds een bejaard man, naar wien men in bijna ademlooze stilte had geluisterd.

„Dat was nog es kostje gister zeg!" zei een ouderling tot zijn vriend.

„Man, houd er van op," was 't antwoord, „ik heb zitten smullen; 's jonge, jonge, wat 'n echte man was dat!"

„Da's nog es wat anders, dan die lichte kost, die we hier elken Zondag te hooren krijgen," had weer 'n ander opgemerkt.

„Nou," was 't antwoord, „ik heb gehoord dat die oom van den domenie eigenlijk behanger van zijn vak is; maar ik wou dan best ruilen hoor. Alles deed ie uit zijn hoofd, en wat 'n stem had die man!"

Behoudens enkele uitzonderingen, van sommigen die „niet graag altijd zulke zware kost te slikken zouden willen," werd de loftrompet wèl opgestoken over den prediker, den Eerw. heer K. die in eenvoudigheid des harten, maar met heiligen ernst, dien Zondag 't Woord Gods verkondigd had in de gemeente, in zuiver bijbelsch-gereformeerden zin; maar uit wiens bidden en spreken duidelijk te hooren was, — n.l. door hen, die door genade geestelijke voelhorens van den Heere gekregen hadden — dat hij niet in eigen kracht daar stond, en uit eigen zielservaring sprak.

De prediking had ook op mij 'n diepen indruk gemaakt.

't Was helaas waar, de prediking van Ds. H. was wel wat oppervlakkig; toch gaf hij der gemeente geen steenen voor brood, integendeel, hij had steeds tot middelpunt zijner prediking: Jezus Christus, en dien gekruisigd; maar de toeëigening der kruisverdiensten van Christus, door den zondaar, stelde hij wel wat al te gemakkelijk voor.

Toch had deze prediker wel degelijk een diepgaand zonde- en schuldbesef. Door intieme gesprekken heb ik dit meermalen mogen opmerken. Hij werd over 't algemeen in zijne prediking, te Hoogvliet verkeerd begrepen.

Toen Ds. H. weer thuis was van zijne vacantie, ging ik er op een avond eens heen. Steeds werd ik er bijzonder vriendelijk ontvangen. Natuurlijk kwam 't gesprek ook over den heer K. den oom van hem.

't Had Ds. H. groot genoegen gedaan, te vernemen dat zijn oom „zoo goed voldaan" had.

Ik vraag o.m. „Is 't waar dominee, dat uw oom eigenlijk behanger van zijn vak is?"

„Ja zeker," antwoordde hij lachend, „hoe vraag je dat zoo?"

„Wat zal ik zeggen, dominee, eigenlijk om tweeërlei reden; vooreerst omdat ik dan niet begrijpen kan dat hij zoo goed preeken kan, en ten tweede, waarom hij dan in kerken preeken mag?"

„Nu, wat het eerste betreft, dat is eene gave, die hij van God ontvangen heeft, en wat het tweede aangaat, omdat hij examen als godsdienstonderwijzer heeft afgelegd."

„Wat is dat eigenlijk, godsdienstonderwijzer?"

„Nou zeg, nou houd je me toch zeker wel 'n beetje voor 't lapje met die vraag, is 't niet?"

„Neen, toch niet dominee, ik weet het echt niet; of is 't soms hetzelfde wat ze in Rotterdam 'n catechiseermeester noemen?"

„Zeker kerel, wist je dát nog niet?"

„Neen, ik wist dat heusch niet, moet men daar dan nog voor op studie gaan?"

„Natuurlijk moet er voor gestudeerd worden, doch men kan dat thuis doen, onder leiding van een predikant.

Na twee jaren studie onder zulk een leiding, kan men tot het examen toegelaten worden."

„Zou ik dat dan ook nog kunnen worden?"

„U? Als u er zich vóór zet, haal je 't zeker!"

„Maar dat kan ik toch moeielijk gelooven, dominee."

„En ik heb u al zoover leeren kennen, dat ik er geen oogenblik aan twijfel. Wil je er aan beginnen? Ik zal je les geven."

„Nu dominee, daar zou ik toch eerst nog eens ernstig over moeten denken, hoor."

„Dat begrijp ik; overleg 't maar ernstig en biddend, en als je dan tot 'n besluit gekomen bent, dan kom je maar, en dan zullen we eens overleggen, welke uren gij 't best kunt, en ik je hebben kan."

Toen ik thuis gekomen was, vertelde ik mijne vrouw van deze dingen. Ongeloovig keek zij mij aan en zeide: „Och man, begin daar toch niet mee, dat haal je immers toch nooit."

Ik kon dan ook maar niet zoo spoedig tot een besluit in dezen komen. Er geheel van afzien kon ik niet, en er vol moed meê beginnen, kon ik ook niet.

Toen ik er enkele dagen later met mijn vader, te P. over sprak, waar ook mijn broer T. bij was, zeide deze, tot mijn groote verwondering: „Wel jongen, dat moet je doen, als die dominee je voor niemendal les geven wil."

„Ja maar, daar is heel wat voor te leeren hoor: Dogmatiek, Ethiek, Bijbelsche geschiedenis, Kerkgeschiedenis, over den oorsprong der bijbelboeken, en weet ik 't wat al meer.

Daar is meer kans dat ik niet door 't examen kom, dan wel."

„Nu ja, al kwam je nu ook niet door 't examen, dan is toch wat je geleerd hebt niet overbodig."

„Neen, dat is zoo, maar hoe kom ik aan studieboeken?"

„Vader," zei toen mijn broer, „als gij er de helft aan geeft, doe ik het ook."

En weer tot mijn groote verwondering, stemde mijn vader daarin dadelijk toe, zoodat dit bezwaar nu uit den weg was geruimd.

Toch kon ik er nog maar niet dadelijk toe besluiten; ik kon er geen licht in krijgen, of het naar 's Heeren wil zou zijn.

Na eenige weken echter, terwijl ik 's avonds druk aan 't werk was, dacht ik er weer ernstig en biddend over na, en zie, opeens gaf de Heere mij duidelijk te kennen, dat het naar zijn welbehagen was, als ik mij ging voorbereiden tot den arbeid in zijn koninkrijk, en de Heere 't mij aan zijnen bijstand niet zou laten ontbreken.

Dit was mij nu zóó duidelijk, dat ik onmiddellijk mijn werk neerlegde, en mij wat ging verkleeden om naar Ds. H. te gaan, om hem aan zijne belofte te herinneren en nadere afspraken omtrent de lesuren te maken.

Deze toonde zich dadelijk daartoe bereid, en zoo begon ik einde April 1889 met studeeren voor de acte van godsdienstonderwijzer bij de Ned. Herv. Kerk.

Ik ga die studiejaren nu stilzwijgend voorbij.

't Ging met groote opoffering gepaard, want ik moest toen nog hard werken om brood voor mijn gezin te verdienen. De werkdagen waren toen in den zomerdag nog van voorm. 5 tot 's avonds 8 uur; zoodat ik alleen 's nachts studeeren kon.

Toch heb ik nooit gevreesd dat ik niet met goed succes examen zou afleggen, want ik was nu ten volle overtuigd, dat de Heere mij er toe geroepen had.

In September vertrok Ds. H. naar Steenwijk. Toen moest ik les gaan halen, 's avonds, eens per week te Pernis, mijn geboorteplaats, bij Ds. K., en eens per week te Rhoon, bij Ds. Sch.

Barre reizen had ik vaak in dien winter, als ik in den nacht naar huis moest wandelen (beide dorpen lagen ieder een uur gaans van mijne woonplaats af.)

In 't voorjaar kreeg Hoogvliet weer een eigen leeraar,

n.l. Ds. K. die met liefde het lesgeven overnam, totdat de tijd voor het examen gekomen was.

1 April 1891 was die gewichtige dag.

Hoewel ik geen oogenblik twijfelde aan den goeden afloop, had ik toch gedurig weer behoefte, om den genadetroon des Heeren aan te loopen, om licht en wijsheid en vrijmoedigheid.

Ja, ik zou der waarheid te kort doen, als ik niet erkende, dat ik dien morgen, vóór ik naar Rotterdam op reis ging, om daar voor het Classicaal Bestuur examen af te leggen, toch wel eenigszins zenuwachtig was.

De Heere nam ook dat echter genadig weg, en wel op eene eigenaardige wijze.

Nog geen half uur voor mijn vertrek, kwam eene leerlinge mijner Zondagsschool, wier moeder, eene eenvoudige, arme, maar innig vrome vrouw, geregeld, met nog andere moeders het Zondagsschoolonderwijs bijwoonde, met een briefje, hetwelk zij mij overreikte met de volgende woorden: „Sch. compelement van moeders, en hier hebbie 'n briefie."

De inhoud er van luidde als volgt:

„Vriend Sch.

Daar gij aanstaande dag met leven en welzijn een zware taak hebt te verrichten, daar ik hoopt alsdat u er geheel en al in gesterkt mag worde. Dat gij geheel vrij in uw spreeken mag zijn en dat de Goede Heere u zelf zal Gorde met de geheelen wapenrusting tot het ambt waarvoor gij heengaat, en dat het de keus uws harte blijft om in den wijngaard van den getrouwen Heiland te arbeiden, en dan kunt gij Hem nooit genoeg verheerlijken want daar is een sterveling niet voor in staat, maar de Heere ziet in het hart of dat regt voor Hem is, want Hij kent onze zwakheden.

Nu vriend dat Hij nabij is en u versterke.

De weduwe P. Str.

Ik heb dat briefje tot op heden altijd zuinig — bijna als een reliquie — bewaard.

Wat werd ik er door bemoedigd en versterkt; weg was al mijn zenuwachtigheid.

Gewapend met het radicaal als godsdienstonderwijzer bij de Ned. Herv. Kerk, keerde ik 's namiddags met een dankbaar gestemd gemoed huiswaarts, den Heere lovende en prijzende.

O, hoe vurig begeerde ik om mij nu weldra geheel aan den dienst des Heeren te mogen wijden.

Hunkerend zag ik uit naar het oogenblik, dat mij een deel van 's Heeren wijngaard zou aangewezen worden, waar ik, naar den lust van mijn hart, zou kunnen en mogen arbeiden, tot verheerlijking van Gods Naam, en tot zegen voor anderen.

Toch stelde de Heere mijn geduld nog anderhalf jaar op de proef.

Ik zal hier niet gaan verhalen van de vele mislukte sollicitaties, die ik altijd henen zond met de bede: „Heere, indien het niet is naar uwen wil, dat ik daar komen zal, breek het dan maar af, en geef mij genade om in uwen heiligen wil te berusten," enz.

Toch durf ik niet beweren dat ik, bij vernieuwde teleurstelling, wel niet eens moedeloos werd, hoewel ik 't meestal, door Gods genade, nogal gemakkelijk overgeven kon.

Eindelijk brak het lang gewenschte, vurig verbeide oogenblik aan, dat ik tot mijn dienstwerk zou worden ingeleid, en wel als *Godsdienstonderwijzer-Hulpprediker* in de vacante gemeente Helenaveen in Noord Brabant, in de Peel.

Wat er in mijn ziele omging, toen ik daar op Zondag 2 Oct. 18.., mijne intreêprediking zou houden, is niet in woorden uit te drukken. Mijn gansche ziel lag in het woord van mijn tekst: „En nu, wat verwacht ik, o Heere? Mijne hoop, die is op U" (Ps. 39 : 8).

Mijn gehoor bestond, behalve den directeur der Mij. „Helenaveen" en zijne echtgenoote, en den boekhouder dier Mij.,

de eerste een aristocraat en de andere een gedistingeerd man, die zich „geavanceerd modern" noemde, uit eenvoudige Drentsche en Overijsselsche turfgravers met de hunnen.

Helenaveen is een veenkolonie; ruim $^4/_5$ der bevolking was Roomsch-Katholiek, en bijna $^1/_5$ Protestant.

Velen kwamen ons, na afloop der prediking, in de pastorie begroeten en gelukwenschen.

't Waren heel eenvoudige zielen, die turfgraversfamilies, in beschaving wel wat achterlijk, doch verschillenden met, wat men noemt, „harten van goud."

Zoo was ik dan nu „*de domeneer van 't veen*", zooals men mij daar noemde, en met veel zegen heb ik daar ongeveer dertien jaren werkzaam mogen zijn, als dienstknecht Gods, als leidsman der aan mij toevertrouwde kudde.

Ik had nu mijn ideaal bereikt. Mijn innige hartewensch was vervuld. Nu kon ik mij geheel aan den dienst des Heeren wijden. Nu zou ik, naar ik gemeend had, niet meer door allerlei wereldsche beslommeringen afgeleid worden, wat mij in mijn drukke werkmansleven zoo vaak gehinderd en bedroefd had. Wat zou 't heerlijk zijn, zoo had ik menigmaal gedacht, steeds in de dingen van Gods koninkrijk bezig te zijn, bij de voorbereiding tot de prediking, in gesprekken bij huis- en ziekenbezoek, op begrafenissen, enz. enz.

En ja, dat alles is onuitsprekelijk heerlijk — „die een opzienersambt begeert, begeert een treffelijk werk," zegt Gods onfeilbaar Woord, (1 Tim. 3: 1) — maar toch, dat de afleiding minder zou zijn dan vroeger, neen, tot mijn schaamte moet ik erkennen, dat ik dit wel anders ondervonden heb. Ach, de duivel is zoo listig in zijne aanslagen, en ..... ons hart zoo arglistig, en de dichter zegt het zoo naar waarheid:

„Elk mensch heeft zijne zwakke zijde,
Dáár valt de zielevijand aan."

O, als ik dááraan denk, dan is en blijft het mij een eeuwig wonder, dat God, de Heere, mijn arbeid nog zóó heeft willen zegenen, en ik zoo vaak op wonderbare wijze den bijstand des Heiligen Geestes heb mogen ervaren.

Hoe gemoedelijk mijn Drentsche turfgravers ook waren, hoe volgzaam mijne gemeenteleden zich in vele opzichten ook betoonden, toch hadden zij ook hunne gebreken, ja, soms grove fouten. Hoewel er niet één bepaalde dronkaard onder was, toch konden sommigen, als zij b.v. naar de markt gingen, zich nog wel eens te buiten gaan aan bier of jenever.

En als zij soms voor eenige dagen naar hun familie gingen in het noorden des lands, dan vond ook moeder de vrouw soms wel, dat ook een fleschje met jenever tot de onmisbare reisbenoodigdheden behoorde, ter verkwikking(?) op de zoo lange spoorreis. Toch viel een woord van vermaning of bestraffing, in den geest der liefde — nooit uit de hoogte — gewoonlijk wel in goede aarde.

Op zekeren dag op huisbezoek zijnde, kwam ik in 't gezin van J. B. wiens oude moeder toen alleen thuis was. 't Was eene innig vrome vrouw, met wie ik vaak, en ook toen weer, een gezegend uurtje kon doorbrengen. Toen ik opstond om heen te gaan, vroeg zij:

„Moet domeneer ook nog hiernaast, bij v. D. wezen?"

„Neen, daar hoop ik volgende week eens heen te gaan."

„O, gelokkig maar."

„O ja? Waarom noemt u dat gelukkig?"

„Wel hij is zoo spietig boos op de domeneer."

„Maar waarom dan toch?"

„Wel, om dat blattien." (blaadje).

„Om dat blattien?"

„Jao, domeneer weet toch wel dat ie naar Deurnsche markt geweest is en daar biggetiens gekocht had, en toen ie terugkwam dat ie zóó dronkend was, dat ie zonder biggetiens tuus kwam."

„Ja, daar heb ik zoo iets van gehoord, is dat toch werkelijk waar?"

„Jao, en noe heb domeneer op de Zondagsschoele van die blattiens aan de kinders uutgedeeld, en nu had zijn Roelofien zoo'n blattien over den drank, daarumme is ie zoo spietig op de domeneer."

„Zoo, zoo, en zou v. D. nu thuis wezen?"

„Jao domeneer."

„Nu, dan ga ik er toch eens heen," en meteen nam ik afscheid. De goede oude ziel keek mij hoofdschuddend na. Van D. zat bij 't haardvuur toen ik binnenkwam, en ontving mij bijzonder vriendelijk. Nadat we zoo eenigen tijd gemoedelijk met elkaar gesproken hadden, zeide ik: „O ja, da's waar ook, je was 'n beetje spietig op me, hé?"

Opeens betrok zijn gezicht, en brommend zei hij: „Nou, da's geen wonder ook."

„Maar wat heb ik dan toch gedaan, m'n goeie man."

„Wel, waarumme gaf ieje dan onze Roelofien op de Zondagsschoele zoo'n blattien mee over den drank? Wat denkt domeneer wel, da 'k 'n zoeper bint."

„Nou, kijk es hier v. D. vies ben je er bepaald toch niet van, da's onlangs nog wel gebleken, met Deurnsche markt, nietwaar?

„Nou ja," meesmuilde hij, „dat was 'n ongelukkien."

„Zoo noemt je het ja, maar enfin, dat daar gelaten; toen ik die traktaatjes uitdeelde op Zondagsschool, wist ik van dat geval nog niets af. En wat zou je nu denken, dat ik al die traktaatjes apart uitzoek, met de gedachte: dat is goed voor die, en dat voor die? Och kom, daar lijk je me nu toch veel te verstandig voor, om zóó iets te meenen.

Ik zou in dit geval kunnen zeggen: die schoen paste je, en nu trok je hem aan, ja kent dat spreekwoord wel, nietwaar: „wien de schoen past, trekt hem aan."

Maar ik zie hier nog wat anders in v. D. Ik zie er duidelijk Gods hand in. God heeft het, zonder dat ik 't zoo bedoelde,

zóó bestuurd, dat dit traktaatje bij u in huis moest komen. En de Heere heeft dat met eene wijze en heilige bedoeling gedaan, om je te waarschuwen en je voor nog grooter kwaad te bewaren." Zoo sprak ik eenigen tijd zeer ernstig met hem, en ik eindigde met in het gebed voor te gaan, en we scheidden als de beste vrienden.

De „spietigheid" was geheel weg, en de man heeft later steeds getoond, altijd ontzag en liefde voor mij te hebben.

Toen ik al eenige maanden in Helenaveen was, vernam ik dat tegen Koninginne-verjaardag altijd kermis werd gehouden. Die kermis was echter meer 'n eetkermis met dansgelegenheden, dan een dronkemanspret.

Men zag in die dagen niet meer dronken lieden loopen dan op een gewonen Zondag.

In Noord Brabant en Limburg kan men bij elke Roomsche kerk of kapel, eene of meer kroegen vinden. Ook in Helenaveen was dat zoo, en zag men Zondags, lang na kerktijd, nogal eens verschillende Roomsche kerkgangers met onvasten tred huiswaarts keeren.

Eene ongelooflijke hoeveelheid rund- en varkensvleesch werd in die kermisdagen verslonden.

Twee groote danstenten werden dan, op 20 minuten gaans van elkander, ieder bij eene kroeg opgeslagen.

's Morgens om 9 uur werden ze opengesteld, en aan het eerste danslustige paar dat binnenkwam werd dan als prijs, gratis een glas wijn aangeboden, zoodat men op dat uur zich al verdrong bij zoo'n tent, om 't eerst binnen te zijn.

De pastoor hield Zondags te voren een sermoen over die kermis, met allerlei vermaningen. 's Avonds na 7 uur mochten geen vrouwen of meisjes zich meer in de danstent of langs den weg bevinden. Roomsche jongens mochten geen protestantsche meisjes, en roomsche meisjes geen protestantsche jongens nemen, om kermis mede te houden, enz. enz. en 't slot van de sermoen was gewoonlijk, naar een roomsche mij eens

verzekerde: „En nu wensch ik jelui verder 'n pleizierige kermis toe."

Toen ik vernam dat ook vele protestanten gewoon waren om meê kermis te vieren, nam ik mij vast voor, dat geen enkel lid mijner gemeente ditmaal ongewaarschuwd ter kermis zou gaan.

Ik bezocht tevoren al de gezinnen, hoe ver verspreid ze ook woonden. De Heere gaf mij genade om ze met den ernst der liefde te wijzen op 't verkeerde, 't zondige en onheilige van dat kermisgedoe, en tot eer van mijne Drentsche gemeenteleden mag ik verklaren, dat de ouderen zich wel lieten gezeggen — al waren er booze tongen die zeiden, dat verschillenden dan toch wel naar naburige kermissen gingen.

Maar de jongeren? Dat ging niet zoo gemakkelijk. Nu had ik echter een chr. jongelingsvereeniging opgericht. En nu wist ik de jongelui te bewegen, 's Maandags, den eersten kermisdag, naar Rotterdam te gaan, en Dinsdagsavonds jaarfeest te vieren, op voorwaarde echter dat zij dan Zaterdags niet ter kermis zouden gaan. (Die kermis werd gehouden Zaterdags, Maandags en Dinsdags.) Zoo hadden dus de protestantsche meisjes geen jongens om mede uit te gaan, en konden hare ouders hen dus gemakkelijk thuis houden.

't Volgend jaar voelden de jongens er niet veel voor, om weer naar Rotterdam te gaan; we zouden op den laatsten dag der kermis echter wel weer jaarfeest houden, en zij beloofden mij, niet naar de kermis te zullen gaan.

Om hen evenwel alle aantrekkelijkheid daartoe te ontnemen, noodigden mijne vrouw en ik al de protestantsche meisjes van boven de 16 jaar, Maandags van de kermis, uit om een dag bij ons op visite te komen; zij mochten zich dan vermaken met schommel en wipplank, wat ik voor mijne kinderen had laten maken.

Ook had ik in tuin en boomgaard ruim zeventig vruchtboomen, waarvan zij naar hartelust mochten genieten, terwijl

zij 's avonds onthaald werden op chocolademelk enz.

Natuurlijk kon ik niet elk jaar zoo iets doen, — wel jaarfeest houden — doch dat behoefde ook niet meer; zij hadden kermishouden in mijne gemeente afgeleerd, en ik dankte er den Heere voor.

Hoogstens twee of drie protestantsche jongens, die onverschillig waren, gingen nog wel, doch als zij van de eene danstent naar de andere gingen, maakten zij, om niet langs mijne pastorie te komen, een grooten omweg.

De moeder van een zoo'n jongen vertelde, dat haar zoon vijf keer per dag kwam om droog goed aan te trekken, omdat hij doornat was van 't zweeten door het dansen.

't Was ook maar eens per jaar kermis! „Zoo'n jongen moet toch wàt hebben."

Toch is ook dat gezin later nog veel ten goede veranderd, ook hun danslustige zoon.

Ja, de Heere sterkte mij genadiglijk, en zegende kennelijk mijn arbeid, wat ook in de gemeente zeer werd gewaardeerd.

HOOFDSTUK III.

In den omtrek der spoorweghalte Helenaveen, was nog eene andere veenmaatschappij. „*The Griendtsveen Mosslitter Co*" genaamd, waarvan de directeuren, de heeren v. d. G. toen nog in Rotterdam woonden, terwijl te Helenaveen, bij de halte, een onderdirecteur gevestigd was, de heer S. Directeuren, onderdirecteur, veenbazen enz. allen waren roomsch.

De turfgravers moesten echter uit het noorden des lands komen, en vertoefden daar dan gewoonlijk van April tot October en huisden in groote keeten, waarin een gehuwd paar, of, wat men noemde, een keetmeid en keetjongen, gevestigd waren, die voor 't eten enz. zorgden. Beide maatschappijen werden onderscheiden in „Oude Peel en Nieuwe Peel." De Mij. „Helenaveen" oude, en de Mij. „Griendtsveen" nieuwe Peel.

De Mij „Griendtsveen" had voor hare roomsche werklieden, die daar woonden, ook een particuliere school laten bouwen, In die school was ook een altaar, omdat de pastoor van het gehucht „America," daar Zondags de mis kwam bedienen.

Toen ik vernam dat in de nieuwe Peel des zomers honderden turfgravers waren uit het noorden, n.l. Friesland, Drenthe en Overijssel, bijna allen protestanten, hoewel ook vele socialisten, die Zondags nooit ter kerk gingen, omdat de afstand naar Helenaveen te groot was — voor sommigen 2 uren, en voor verreweg de meesten $1^1/_2$ uur, — ging ik daarover tobben. Ik vond dat een ongelukkig leven, en vroeg den Heere om raad.

Toen kreeg ik in 't harte om te vragen of ik, in die school, waar Zondagsvoormiddag voor de roomschen godsdienst-

oefening werd gehouden, des avonds voor de protestanten niet zou mogen spreken.

Men voorspelde mij eene besliste weigering, zoo niet eene onheusche bejegening.

Nochtans ging ik op 'n Maandagmorgen, met een biddend hart naar den onderdirecteur der Mij „Griendtsveen." Zeer vriendelijk werd ik er ontvangen, en ik zeide o.m.: „Zie mijnheer, daar werken hier in „de nieuwe Peel" zoovele protestantsche turfgravers uit het noorden, die hun Zondag, naar ik hoor, doorbrengen met drinken en kaartspelen en vechten; althans de meesten van hen.

Nu vernam ik dat er hier in de school gelegenheid is voor de roomsch-katholieke arbeiders, om hunne godsdienstplichten te vervullen, en nu zou ik willen vragen, of ik Zondagsavonds in die school voor de protestantsche arbeiders godsdienstoefening zou mogen houden?"

De „fijn-roomsche" onderdirecteur, de heer S. fronste de wenkbrauwen op die vraag, en na eenig nadenken zeide hij: „Ja, ziet u eens mijnheer, dan moet u bij mij niet wezen; dat moet u vragen aan de directeuren, de heeren v. d. G., kantoor J.straat te Rotterdam."

„Ja mijnheer, dat begrijp ik, doch ik vermoed dat men dan uw advies daarover toch wel vragen zal."

„Hm, ja, dat denk ik ook wel."

„Nu, en daarom ben ik eerst naar u gekomen, en nu zou ik u willen vragen, of u zoo vriendelijk zoudt willen zijn, om dan een gunstig advies te geven."

„Och ja, ik heb ook liever dat de lui naar de kerk gaan dan naar de kroeg."

„Dat begrijp ik mijnheer; dus ik mag op een gunstig advies van u rekenen?"

„Ja zeker, schrijft u maar aan de Directie, en dan zult u er wel meer van hooren." Na nog eenige oogenblikken gepraat te hebben, vertrok ik welgemoed, en in diezelfde week ontving

ik reeds 'n schrijven van de heeren v. d. G. te Rotterdam, dat mij volle vergunning werd verleend, om des Zondagsavonds godsdienstoefeningen te houden in het schoollokaal der Mij „Griendtsveen."

't Verwonderde velen, die 't vernamen, dat die roomsche maatschappij mij die vergunning zoo welwillend verleende, doch ik zag er duidelijk eene verhooring mijner gebeden in; God die de harten der koningen leidt als waterbeken, had ook 't hart dier heeren gunstig gestemd.

Ja, deze gingen nog verder; toen zij vernamen, dat die godsdienstoefeningen goed bezocht werden, en het Zondagsavonds in die omgeving — waar ook de onderdirecteur woonde — veel rustiger was, bood men mij het volgend jaar ongevraagd honderd gulden gratificatie aan, wat ik negen jaren aaneen geregeld ontving. Dit zij ter eere van die roomsche maatschappij vermeld. Toen echter na negen jaren een roomsche kapel daar werd gebouwd, en er een pastoor kwam wonen, werd de vergunning tot het gebruik dier school, zonder eenig motief, ingetrokken. Om nadere verklaring daaromtrent verzoekende, werd mij verzocht, ook niet meer langs de fabrieksterreinen te loopen. Men wilde geen spionnen der Mij „Helenaveen" daar hebben.

Dit was eene totaal valsche beschuldiging, om een schijn van reden voor het intrekken dier vergunning te geven, waaraan „mijnheer pastoor" zeker wel niet vreemd zal geweest zijn. Heerlijke, rijk gezegende uren heb ik echter in die negen jaren daar in die roomsche school mogen doorbrengen. Als er negentig menschen in waren, zaten ze dicht opeen gepakt. Meestal waren er ongeveer honderd, terwijl dan ook 't portaal nog vol stond, hoewel de deur daarvan gesloten bleef. Dat waren meestal nieuwsgierige roomschen. Maar ook stonden er de onderdirecteur met den pastoor van „America" wel eens, zooals mij later werd medegedeeld.

Natuurlijk was dat, om te hooren of ik mij mogelijk een

woord ten nadeele der roomsche kerk zou laten ontvallen, doch daar bewaarde de Heere mij voor.

Trouwens, ik heb 't altijd een ontheiligen van den kansel (of katheder) beschouwd, om andersdenkenden, hetzij roomschen of modernen, af te kammen.

Een zuivere evangelieverkondiging, waarin zonde en genade steeds worden voorgesteld, en waarvan Jezus Christus steeds het middelpunt uitmaakt, veroordeelt vanzelf wel, al wat zich daar tegenover stelt. Eenigszins wonderlijk was de toestand daar wel. Ik stond in dat lokaal Zondagsavonds vóór het altaar der roomschen, (natuurlijk met mijn rug er naar toe) voor de protestanten, het evangelie der genade Gods, in Christus Jezus te verkondigen.

Mijn gehoor was zeer gemengd: Hervormden, Gereformeerden Doopsgezinden en soms eenige socialisten, terwijl in het portaal altijd meer of minder roomschen stonden.

Sommigen eenigszins netjes gekleed, anderen in hun werkgoed. Op zekeren Zondagavond kwam ik er in, toen het al propvol zat. Toen ik op het platform, vóór het altaar en achter mijn lessenaar stond, overzag ik de schare eens, waarvan sommigen in het pad, op den vloer zaten, bij gebrek aan andere zitplaats. Ik merkte toen ook een zevental socialisten op, onder welke enkele bekende propagandisten. Vuriger dan ooit, smeekte ik eerst voor mijzelf des Heeren bijstand en genade af. Toen ik, na voorzang en gebed, reeds met de prediking begonnen was, ontstond er in het portaal, dat vol stond, eenig rumoer. Gestommel en gemompel op zeer hinderlijke wijze. Opeens werd de deur opengeduwd, en kwam een socialist binnen, met zijn werkgoed aan, op klompen en met een stuk spek onder zijn arm. Hij drong door tot ongeveer naast mij, en wenkte toen met den vinger aan de andere socialisten. Het publiek werd eenigszins onrustig, en ik?—onder 't spreken door zuchtte ik telkens tot den Heere — ik bleef uitwendig kalm, en sprak gewoon door, zonder notitie van den indringer te nemen.

't Speelde zich dan ook in enkele oogenblikken af, die mij zoovele uren toeschenen. Een der aanwezige socialisten stond op des indringers wenk op, werkte zich door de menigte heen, en zoo verlieten beiden het lokaal.

Gelukkig kreeg ik mijne hoorders weer spoedig onder beslag, doch na afloop sprak men er natuurlijk nog veel over. Men was bang geweest, dat die wenk van den indringer het sein zou geweest zijn aan de andere socialisten, om een relletje te maken, doch het liep Godlof, nog boven verwachting, rustig en goed af.

Eigenaardige ontmoetingen heb ik daar vaak gehad, ook bij mijne bezoeken in de „nieuwe Peel," in de keeten en bij de turfbulten (hoopen).

Ik moest dan eerst $1^1/_2$ uur loopen, (eerst later kon ik mij de weelde(?) veroorloven, een rijwiel te koopen) en dan dikwijls nog een half uur over het turfveld, hoogte op en hoogte af, stappend over waterlossingen, loopend over richters, (een zeer smalle, dikke plank) over breede wijken (water).

Als ik dan weder dienzelfden afstand teruggegaan was, was ik den anderen dag wel eens stijf in de beenen. Toch deed ik ook dat werk steeds met lust, en ..... naar ik gelooven mag, met zegen.

Natuurlijk kan ik niet alle interessante ontmoetingen en samensprekingen in bijzonderheden verhalen. Wonderbare leidingen Gods mocht ik er soms bij ervaren. Zoo was het in een zomer, dat er enkel in de „nieuwe Peel" niet minder dan 700 à 800 turfgravers uit het noorden waren, allen in keeten van 30 à 40 man gehuisvest. Natuurlijk kwamen er onder zulke menschen ook wel eens ziektegevallen voor.

Nu had de Mij „Griendtsveen" een houten ziekenbarak laten bouwen, dicht bij de spoorweghalte, $1^1/_2$ uur gaans van mijne woning af.

De verzorging der zieken was toevertrouwd aan roomsche menschen, die er 'n paar minuten gaans vandaan woonden.

Op zekeren keer vernam ik, dat er 'n paar protestantsche zieken in lagen.

Ik ging er heen, om ze te bezoeken, 't was in Juli. Eerst bezocht ik een zieke, uit Hollandsche Veld afkomstig. 't Was blijkbaar een „kerksch" man, die wel iets van het evangelie in zijn hoofd had, maar wiens hart er helaas nog maar al te zeer voor gesloten was gebleven. Nadat ik eenigen tijd met dezen man gesproken had, zeide ik: „O ja, hiernaast ligt ook nog 'n protestant nietwaar?"

„Ja," was 't antwoord, „maar daar moet domeneer toch maar niet heengaan, want dat is zóó'n socialist!"

„Nu ja, wat zou dat, die man zal mij geen kwaad doen."

Toen ik bij dien socialist in zijn kamertje kwam, zat deze op den rand van zijn ledikant, hij zag er zeer lijdende uit, en keek mij eenigszins verwonderd aan.

Ik groette den man vriendelijk en toen ontspon zich het volgend gesprek:

„U schijnt niet erg in orde te zijn, hè?"

„Ikke? Neen, zeker niet!"

„Wat scheelt u eigenlijk?"

„Wat ik scheel? Ik heb 't in m'n maag."

„Hebt u dat al lang?"

„Al lang? Daar kom je..... ('n vloek) uit Friesland, om hier in de Peel voor je wijf en vijf kinderen brood te verdienen; ik ben..... ('n vloek) nog geen twee weken hier, en daar word ik nou zóó ziek, dat het..... ('n vloek) ellendig is."

„Nou, dat is wel treurig hoor, en ben je nu allang hier in deze barak?"

„Ikke? bekant twee weken."

„Jongen, jongen, da's droevig hoor, en weet je vrouw er nu van, dat je zoo ziek bent?"

„Hoe wou m'n wijf dat nou kunnen weten, ik kan immers niet schrijven?"

„Nu ja, maar zij dient het toch te weten. Wie weet of ze

al niet verlangend naar 'n postwisseltje van je uitgezien heeft."

„En ik heb . . . . . ('n vloek) nog zoowat geen cent verdiend."

„Alles goed en wel, maar dat weet je vrouw toch niet. Maar wat zou je er van denken, als ik eens voor je aan je vrouw schreef?"

Verbaasd keek de man mij aan, hij was blijkbaar eenigszins verrast door dat voorstel en werd er eerst iets zachter door gestemd; hij antwoordde eenigszins bedeesd:

„Nou, als mijnheer dat doen wil."

„Welzeker, geef je adres maar op hoor."

Hij deed het, de brief moest naar Hoornsterzwaag. Daarop zette ik 't gesprek weer voort en betoonde mijn deelneming met zijn droevig lot, besluitende: „Ja daar is al wat ellende in de wereld, want och, daar zijn er nog zoovelen, wier toestand nog erger is dan de uwe."

„Ja, dat kan mijn wat schele, ik voel 't mijne!"

„Dat is zoo, goeie vriend, maar heb je er wel eens over nagedacht, wat de oorzaak is van al die ellende?"

„Ikke niet!"

„Nu, ik wel."

„Nou?" klonk 't uitdagend.

„Zie, daar is zoo'n klein versje, dat zegt het zoo waar: „Waren er geen zonden, er waren geen wonden."

Opeens vloog de man op, alsof hij van een adder gebeten was, en nijdig zeide hij o.m. — met vloeken doorspekt —: „Wat denk jij dan wel, dat die heeren daar in dat mooie huis, die met hun mooie schimmels rijden, en den heelen dag met de pen achter 't oor loopen te lanterfanten, dat die zooveel beter zijn dan ik?" — de man doelde op de directeuren, de heeren v. d. G., die toen te „Griendtsveen" in een prachtige groote villa waren komen wonen.

Ik antwoordde: „Kom, kom vriend, je moet je niet zoo opwinden, ik blijf ook kalm.

Ik ken die heeren ook niet van nabij, zoo min als u. 't Kan

best zijn dat ze zondiger zijn dan u, maar meen je, dat ze dan met hun rijkdom gelukkig zijn?"

„Ze kunnen tenminste doen wat ze willen, en krijgen waar ze lust in hebben, enne....."

„Och vriend, heusch, 't geld alleen maakt niet gelukkig. Daar vallen achter die groote spiegelruiten en damasten gordijnen soms dingen voor, die, als je 't goed wist, zouden doen zeggen: ik wil nog niet met ze ruilen."

Vervolgens wees ik hem op vriendelijken toon, zoo eenvoudig als voor kinderen op de Zondagsschool, op wat alleen gelukkig maakt, en verkondigde hem zoo 't evangelie der genade.

Eerst viel hij mij telkens, soms vloekend, in de rede, doch ik bleef kalm doorgaan, totdat hij niet meer tegen sprak, en aandachtig begon te luisteren. Ten slotte zeide ik: „Maar zie nu toch eens, 't begint al te schemeren, en ik moet nog $1^1/_2$ uur tippelen eer ik thuis ben, dus ik moet heengaan hoor; maar wat dunkt je, we hebben nu 'n heele poos met elkaar gesproken, en ik heb je verteld van Gods liefde, jegens arme, verloren zondaren, zouden we nu, voor ik henen ga, niet eens samen bidden tot God?" — Ik schrok er van toen ik dit voorstel gedaan had, vreezende weer 'n heftige uitval, maar de Heere gaf 't mij blijkbaar in 't hart.

Tot mijn groote verbazing antwoordde de man: „Alsjeblieft mijnheer."

Toen bad ik tot God om zegen op 't gesprokene, en droeg den man, met zijne nooden en behoeften, naar ziel en lichaam beide, aan den troon der genade op, ook zijne huisgenooten in 's Heeren hoede aanbevelende.

Toen ik gebeden had, stak de man mij spontaan zijn hand toe, en zeide: „Nu mijnheer, ik dank u voor de lessen die u mij gegeven hebt. U moet maar eens gauw weer komen."

Natuurlijk beloofde ik dat gaarne, en ging met een dankbaar gestemd gemoed huiswaarts; de weg viel mij nu veel korter dan anders.

De volgende week ging ik er weer heen, doch toen vernam ik, dat de man weer naar zijn heimath, in Friesland vertrokken was. Hij had van de directie daartoe reisgeld gevraagd en gekregen.

Een jaar later, 't was weer in Juli, was ik in den namiddag naar de „nieuwe Peel" gewandeld, en liep daar nu in het turfveld. Verschillende keeten had ik reeds bezocht, en hier en daar ook bij turfbulten gesprekken gehouden, met turfstapelende vrouwen en meisjes en jongens.

't Werd reeds tegen den avond; 'n eind verder stond nog een groote keet, waarin niet minder dan 35 socialisten huisden, met eene keetmeid en een keetjongen.

Zou ik er heengaan? 't Werd al zoo laat.

Minstens twee uren had ik dan noodig, eer ik van daar weer thuis was.

Maar als ik er niet heenging, kon men wel eens denken dat ik bang was. Dat wilde ik niet weten. Dus na kort beraad trok ik er op af.

Nog niemand vond ik er in, dan in 't midden der lange keet, de keetmeid en den keetjongen, bezig met aardappelen schillen.

Ze keken mij wantrouwend aan.

Ik vroeg: „Jullie kent me zeker niet hè?"

„Nee!" was 't antwoord.

„Ik ben de dominee van 't Veen."

'n Grijnslach was 't eenig antwoord.

Ik zette mij op een bank neer, verwachtende dat de lieden toch wel spoedig komen zouden.

En zoo gebeurde het ook; zes mannen kwamen binnen, die allen eenigszins verwonderd naar mij keken.

„Goeden avond, vrienden!" zeide ik.

„Ook g'navend," was 't antwoord.

Weldra zetten de mannen zich tegenover mij, op een bank, aan de lange tafel neer.

Boven de tafel, over de geheele lengte der keet, hing aan houten jukken aan de zoldering, een plank. Dat was hun provisiekast.

Nadat de mannen even gezeten hadden, kregen ze van die plank brood en spek.

Toen ze ieder eenige sneden brood gesneden hadden, belegden ze die met dikke stukken spek.

Ik zat alles maar zwijgend aan te zien, totdat een der mannen begon te eten; toen vroeg ik:

„Hé, doen jelui dat zóó?"

„Hè?" vroeg een man van ruim 60 jaar.

„Ja, zie je, ik vraag dat zoo maar, omdat ik dat zoo heel anders gewoon ben; als ik ga eten, dan bid ik er altijd eerst des Heeren zegen over af."

„Hm," was 't antwoord: „wij leven hier maar als de honden hoor."

„O ja? Dus je trekt je maar van niets wat aan?"

„Kun je begrijpen! Niks hoor."

„Nou, da's verbazend gemakkelijk; jelui eet en drinkt en werkt en slaapt, en bekommert je verder maar nergens over."

„Jij hebt 't begrepen hoor; wij leven hier maar zeer onverschillig."

„Ja, ja, leven als 'n hond, en ten slotte sterven als 'n hond."

De man keek mij eenigszins verwonderd aan.

„Ja, goeie vriend," zei ik toen. „Als je leeft als 'n hond, dan sterf je ook als 'n hond, dat kan niet uitblijven."

„Zie vriend, je leeft er maar zorgeloos op door; over dood en eeuwigheid denk je maar niet, en toch vriendje, komen er wel eens tijden in 't leven voor, dat je er maar al te krachtig bij bepaald wordt."

„Nou, als mijnheer daarvan praat," zei nu diezelfde oude man op onverschilligen toon: „ik heb genoeg ondervonden in mijn leven. Ik heb in vijf jaar tijd m'n vrouw, m'n vader, twee broers en 'n volwassen zoon verloren."

De man zei dit zóó cynisch koud, dat ik tot in 't diepst mijner ziel ontroerde, en op eenigszins heftigen toon zeide: (want ik was er eenigszins door geprikkeld) „Verschrikkelijk! O man, wat heeft de Heere dan al aan de deur van jou hart geklopt, maar je hebt je moedwillig tegen al die roepstemmen des Heeren in verhard. 't Waren slagen, waarmeê God je kastijdde, om je tot Zich te trekken, maar je hebt je hardnekkig van God afgekeerd, om in werelddienst en zondelust je leven te verslingeren.

Maar 't kan nog wel eens nader komen; als je zelf maar eens aan den rand van de eeuwigheid ligt, dan kan de vrees voor 't rechtvaardig oordeel Gods je wel eens aangrijpen, maar dan zou 't wel eens te laat kunnen zijn; dan kon 't je wel eens gaan als dien man, die aan 't strand der zee een doosje vond, dat daar aangespoeld was.

Hij ging er mede zitten tegen de duinen aan.

Toen hij 't met groote moeite geopend had, zag hij er 'n aantal steentjes in liggen. Ondoordacht zat hij er mede te spelen, en wierp het eene steentje na het andere in de zee.

Tenslotte bleef er nog een vrij groot steentje over, waar hij iets in zag schitteren; dat steentje behield hij, en begaf zich weldra met zijn doosje naar huis.

Onderweg ontmoette hij een vriend, wien hij vertelde van zijn vondst; toen deze het steentje zag, raadde hij hem aan om 't een juwelier te laten zien.

De man ging er heen, en de juwelier bekeek het steentje aan alle kanten nauwkeurig; toen vroeg hij of er niet meer steentjes in het doosje waren geweest dan dat eene.

„O ja," was 't antwoord, „wel veertien of vijftien, maar ik dacht dat ze geen waarde hadden, en daarom wierp ik ze een voor een in de zee."

„Dwaze man," riep de juwelier uit, „je had schatrijk kunnen zijn, je hebt voor tienduizenden guldens weggegooid, 't waren ruwe, ongeslepen diamanten."

De man werd bijna radeloos van schrik; hij ijlde naar 't strand terug om de weggeworpen steentjes weer op te zoeken, maar 't was alles tevergeefs.

Zoo is 't nu met u ook, je verwerpt het evangelie van Gods genade, dat meer waard is dan alle schatten der wereld. Je wilt van God en zijn dienst niet weten, waardoor je voor tijd en eeuwigheid gelukkig en zalig kunt worden. Man, je weet niet wat je verwerpt.

Verleden jaar was hier in de ziekenbarak, een man, uit Hoornsterzwaag, 't was een socialist; toen ik hem bezocht wilde hij eerst ook nergens van weten."

Toen vertelde ik hun wat ik in dit hoofdstuk mededeelde. Zij luisterden allen blijkbaar met belangstelling; temeer, omdat ik hun den naam van dien man had genoemd. Nadat ik dit verteld had, sprak ik nog verder door over het heerlijke en profijtelijke van den dienst des Heeren, in oprechtheid des harten. Nadat ik zoo nog eenigen tijd doorgesproken had, kwamen nog acht mannen de keet binnen.

Die oude, onverschillige man keerde zich plotseling om en fluisterde een der binnenkomenden wat in 't oor.

Onmiddellijk daarop stak deze mij zijne hand toe, en zeide: „Ja zeker, heeft mijnheer met mij gebeden, en ik heb den brief nog liggen dien hij aan mijne vrouw geschreven heeft; dag mijnheer, hoe gaat het u?"

Toen had ik opeens aller aandacht, en kon ik onverhinderd nog ernstig met hen spreken.

Ten slotte zeide ik: „Maar nu moet ik toch heusch heen gaan, 't begint al te schemeren, en ik heb nog twee uren te loopen eer ik thuis ben; maar apropos, nu heb ik jullie een bezoek gebracht, en nu gebiedt de beleefdheid dat je mij 'n tegenbezoek komt brengen. Neen, je behoeft daarvoor niet naar de „oude Peel" te komen; ik kom elken Zondagavond hier bij de halte, spreken in die school, en daar komen jullie mij eens 'n tegenbezoek brengen; doe je 't?"

Niemand antwoordde, waarop ik zeide: „Wat is dat nou? Durf je dat nou niet te beloven? Dat valt me toch tegen hoor."

Nadat ik nog eenigen tijd aangedrongen had, beloofde eerst een jonge man, en weldra met hem, nog zeven anderen, dat zij a.s. Zondag komen zouden. Toen keek ik die mannen een voor een strak in de oogen en zeide: „Ziezoo, nu heb ik je physionomie eens goed opgenomen, dan kan ik Zondag zien of je woord houdt."

Na al de aanwezigen de hand gedrukt te hebben, ging ik welgemoed heen.

Zondags was ik vol spanning, of ze komen zouden.

Ze kwamen echter niet, een concours van handboogschutterijen, met muziek, dat zij passeeren moesten, had hen opgehouden.

Den daarop volgenden Zondag waren ze er evenwel alle acht.

Ik heb ze naderhand nooit weer terug gezien.

Maar toch..... In deze geschiedenis was de Albesturende hand des Heeren onmiskenbaar duidelijk op te merken, en de eeuwigheid zal 't openbaren, of 't niet voor sommigen nog tot een eeuwigen zegen is geweest.

HOOFDSTUK IV.

Helenaveen is een afgelegen oord, in 't oosten van Noord-Brabant, aan de grens van Limburg.

Het was toen de eenige rechtzinnige gemeente in heel den ring Helmond, terwijl slechts $^1/_5$ der weinige inwoners protestant was.

Toch heb ik daar, door Gods genade, ongeveer dertien jaren, met en tot veel zegen mogen arbeiden; hoewel ik er ook moeielijke en zware tijden heb doorgemaakt.

Niet alleen door de zware finantieele zorgen; als men met een gezin van acht personen, van *f* 800.— per jaar leven moet, kan ieder wel begrijpen dat de finantieele nood wel eens pijnlijk is; doch niettemin, de Heere gaf soms wonderlijke uitreddingen.

Ook niet alleen door de vele ziekten en sterfgevallen, die zoo menigmaal ons levenspad verdonkerden, — vier kinderen eischte de Heere daar van ons op. — Maar vooral ook, och, maar al te zeer door eigen ontrouw en schuld, door geestelijke dorheid en verlatenheid.

Ik voor mij heb toen, en later nog wel meermalen ondervonden, en ik geloof dat het met ieder kind van God, in meerdere of mindere mate wel evenzoo zal zijn, dat de geschiedenis van het oude Bondsvolk Gods, het volk Israëls, zich weerspiegelt in de geschiedenis van elken wedergeborene uit onvergankelijk zaad.

Toen Israël, verlost uit het diensthuis van Egypte, droogvoets door de Roode Zee was gegaan, en veilig aan de overzijde stond, toen loofden en prezen zij den Heere; zij zongen het lied van Mozes en van Mirjam (Ex. 15).

Vroolijk trokken zij op door de woestijn; doch weldra kwamen zij bij Mara, waar het water bitter was, en ..... zij murmureerden. Zeker, de Heere leidde hen ook in Elim, de plaats der verkwikking; maar o, wat is die woestijnreis naar het beloofde land eene aaneenschakeling van ontrouw, murmureering, ja opstand tegen God, een voortdurend struikelen en nedervallen, en ..... van wonderbare uitreddingen en genaderijke vertroostingen en toezeggingen des Heeren.

Zóó is 't ook, in meerdere of mindere mate, in 't leven der ware Sionieten, de kinderen Gods, de oprecht geloovigen in Christus Jezus.

Verlost uit het diensthuis der zonde, na een korter of langer, meer of minder zwaren zielestrijd, door genadewerking des Heiligen Geestes, door de wondere kracht des Heeren in de ruimte gesteld, waar 't licht van Gods genade, in de duistere zondaarsziele doorbrak; o, dan juicht en jubelt hij 't nieuwe lied, der verheerlijking Gods.

Dan stemt hij van heeler harte volkomen in met den psalmdichter: „Ik heb den Heere lang verwacht, en Hij heeft zich tot mij geneigd en mijn geroep gehoord. En Hij heeft mij uit een ruischenden kuil, uit modderig slijk gehaald, en heeft mijne voeten op een rotssteen gesteld, Hij heeft mijne gangen vastgemaakt. En Hij heeft een nieuw lied in mijnen mond gegeven; eenen lofzang onzen God; velen zullen het zien en vreezen, en op den Heere vertrouwen." (Ps. 40 : 2—4).

Maar dan ligt de woestijnreis door 't leven nog vóór hem. Doch, nog staande in zijne eerste liefde, betreedt hij vroolijk en moedig het smalle levenspad.

Maar o, wat al Mara's der bitterheid doet God hem, naar zijn ondoorgrondelijk vast bestel, vaak op dien weg ontmoeten. Zeker, de Heere doet hem, op zijn tijd, ook wel eens een Elim der vertroosting en verkwikking smaken.

Maar is ook op de woestijnreis door dit leven, het leven der kinderen Gods ook niet eene aaneenschakeling van ontrouw,

ongehoorzaamheid, struikelingen, twijfelingen, moedeloosheid, kleingeloof; zoo niet van murmureeringen en ongerechtigheden, waardoor zij menigmaal in het donker moesten rondtasten, en hopeloos en troosteloos hun weg moesten gaan? Maar ook van Gods lankmoedigheid en genadebetooning, van zielsverkwikkingen en verrassende uitkomsten en zalige vertroostingen?

Als er één is, die van deze dingen uit eigen ervaring spreken kan, dan is het schrijver dezes.

In 't begin schreef ik met 'n enkel woord over mijn gelukkig maar zwaar beproefd huwelijksleven met mijne eerste vrouw. Niet minder dan elf kinderen werden ons door den wreeden dood ontrukt; van welke zes nog heel jong, doch vijf van resp. 12, 19, 20, 24 en 35 jaar, en tenslotte mijne onvergetelijke eerste vrouw zelf.

Toch mocht ik door wondere genade steeds ervaren, dat Gods vertroostingen nooit te klein zijn.

Want o, hoe menigmaal mocht ik de waarheid ondervinden, van wat we lezen in Ps. 94 : 19: „Als mijne gedachten binnen in mij zich vermenigvuldigden, hebben uwe vertroostingen mijne ziel verkwikt."

Maar ook heb ik wel eens moeten ervaren wat David verklaart in Ps. 30 : 7, 8. „Ik zeide wel in mijn voorspoed: ik zal niet wankelen in eeuwigheid, want, Heere, Gij hadt mijn berg door uwe goedgunstigheid vastgezet; maar toen Gij uw aangezicht verborgt, werd ik verschrikt."

Is het in 't natuurlijk leven waar, dat het sterke beenen zijn, die de weelde dragen; niet minder ook in 't geestelijk leven.

„Toen Jechurun vet werd, sloeg hij achteruit."

O, wij dragen zulk een arglistig hart in ons om.

Die angel van hoogmoed en zelfverheffing wast er telkens weer in op.

Ik mag, zonder overdrijving zeggen, dat ik in mijne eerste gemeente Helenaveen, als op de handen gedragen werd.

En dan is er bijzondere genade voor noodig om klein te blijven. De Heere gebruikt daartoe wel eens bijzondere wegen.

In mijne prediking behoefde ik nooit naar woorden te zoeken. Zoo in gebed als prediking mag ik, tot roem en prijs van Gods genade zeggen, dat de vrijmoedige Geest mij steeds ondersteunde.

Lof werd mij echter daardoor op allerlei wijzen toegezwaaid, en och, dan dacht ik niet altijd aan de les van Johannes den Dooper, wiens levensleuze was: „Hij, (Jezus) moet wassen, maar ik minder worden."

De Heere bepaalde mij daarbij eens op heel bijzondere wijze. Hij verborg voor mij zijn vriendelijk aangezicht. Ik genoot niet meer het zalige zijner gemeenschap aan mijne ziel. 't Was koud en dor en doodsch van binnen.

Mijn geestelijk leven kwijnde.

Steeds kwelde eene innerlijke onrust, een angstig gevoel mijne ziel; ik had geen vrede bij dien toestand, en wist niet hoe ik er uit verlost zou worden.

Toen ervoer ik iets, van wat de Bruid in 't Hooglied zegt: (hst. 5 : 2*a*) „Ik sliep, maar mijn hart waakte."

Ik kon geen woorden des gebeds vinden, en toch, hoe menig maal werd ik er toe geroepen: Bij de prediking, op catechisaties en Zondagsschool, bij zieken, in sterfhuizen, enz. Ach, ik deed het, maar mijn hart was er niet bij.

O, hoe menigmaal zonderde ik mij af in de eenzaamheid om, als 'n Hanna, mijne ziel uit te gieten voor het aangezicht des Heeren, en als ik mij nederboog, dan kon ik geen woorden des gebeds voortbrengen; of, onder tranen kon ik alleen maar uitroepen: „O God, help mij, wees mij genadig!"

Ik voelde: daar lag een ban op mijne ziel, en hoe zou ik er van verlost worden?

Soms verzuchtte ik: „Heere, ik heb gezondigd en gedaan wat kwaad is in uwe oogen, en ik geef nog zoo telkens toe aan die booze neigingen en hartstochten; maar och, Gij weet

toch dat op den bodem mijns harten de begeerte ligt, om U in oprechtheid te dienen.

Gij hebt mij toch getrokken, Heere; Gij hebt mij toch in uwe beide handpalmen gegraveerd. O God, verlos mij dan toch en wees mij genadig!"

't Was echter of de hemel van koper was, zoodat mijn gebed er niet kon doordringen; ik werd niet verhoord.

Elken Zondag ging ik met loome schreden naar de kerk. Ik bad en sprak als 't ware werktuigelijk, en kon soms moeielijk woorden vinden.

Toch moest ik den tijd vol praten, en ik slaakte een zucht van verlichting, als ik „amen" zeggen kon.

Die toestand duurde niet dagen en weken, neen, enkele maanden aaneen.

't Scheen hopeloos, soms werd ik er moedeloos onder; soms dreigde zelfs eene koude onverschilligheid over mij te komen.

Dan huiverde ik weer daarvoor, en wierp mij radeloos in mijn studeerkamer op de knieën, en dan .... kon ik slechts zuchten en kermen, maar geen enkele volzin voortbrengen.

In dienzelfden toestand ging ik op zekeren Zondag weer naar de kerk.

Weer had ik mij tevoren in de eenzaamheid afgezonderd, doch 't gebed wilde niet vlotten, en het bleef even donker.

Aan de trap van den kansel stond ik, als naar gewoonte, in biddende houding voor 't oog der gemeente, maar weer kon ik geen woorden des gebeds vinden.

Met een bezwaard gemoed, evenals zoovele weken aaneen te voren, besteeg ik den kansel.

Toen ik de gemeente uitgenoodigd had, om in gemeenschappelijk gebed, het aangezicht des Heeren te zoeken, en ik daarin voorging, wist ik niet wat mij overkwam.

't Was of een dichte sluier van vóór mij werd weggetrokken, en ik in 't volle licht stond.

't Was of opeens 'n zware last mij van de borst werd weggenomen, en ik weer veel ruimer kon ademhalen.

De woorden van gebed en dankzegging vloeiden als 'n stroom van mijne lippen.

Duidelijk voelde ik dat de Geest Gods in en met en door mij bad.

Zoo was 't ook in de prediking.

Ik durf gerust verklaren dat ik met heilig vuur des Geestes sprak, en de gemeente weer geheel onder beslag kreeg.

Met gespannen aandacht werd er geluisterd, en niemand hinderde het, dat de preek ditmaal wel een kwartier langer duurde dan gewoonlijk; men had het niet eens gemerkt. Dat ik uit de volheid mijns gemoeds, met een diep bewogen, maar toch innig dankbaar harte, ten slotte der gemeente voorging in dankgebed, zal niemand verbazen. 't Jubelde in mijne ziel, ik wist niet hoe ik 't had, en ik had behoefte om zoo spoedig mogelijk mij af te zonderen, om den Heere ootmoediglijk te danken, voor den rijkdom zijner genade, bij vernieuwing weer aan mij betoond.

Toch bleef ik er over peinzen, wat toch wel die plotselinge, ongedachte verandering in mijn gemoedstoestand kon hebben teweeggebracht. Wat mocht toch wel de oorzaak daarvan zijn?

In mijzelf kon die niet liggen.

's Avonds van dienzelfden dag kreeg ik de oplossing.

's Namiddags wandelde ik, als naar gewoonte, naar de „nieuwe Peel", om daar in die roomsche school, aan de turfgravers uit het noorden des lands, 't evangelie te gaan verkondigen.

Onderweg hoorde ik opeens achter mij roepen: „Mijnheer! mijnheer!"

't Was ons dienstmeisje, dat daar bij vrienden haar vrijen Zondagmiddag doorbracht.

Op mijn vraag wat zij wilde, zeide zij: „Hier bij v. H. is een schoonzoon uit H. die is vanmorgen bij u in de kerk geweest.

en die heeft toch zóó over u gestuit, (geroemd) en nu vraagt hij, als u straks terugkomt, of u eens aan wilt komen, hij zou zoo graag eens met u willen praten."

Ik beloofde het, en ging verder.

Ook dáár was de Heere mij bijzonder nabij.

Opgetogen keerde ik terug, en toen ik bij v. H. in huis zat, en met diens schoonzoon kennis maakte, kreeg ik de oplossing van het raadsel van den wonderbaren ommekeer in mijne gemoedsgesteldheid.

De man vertelde mij o.m. dat in zijne gemeente een modern predikant stond, die der gemeente steenen voor brood gaf. „En mijn ziel hunkert naar het woord des levens," zeide hij o.m. „doch als ik eene prediking wil hooren, zuiver naar de Heilige Schrift, waar leven in zit, dan moet ik ruim twee uren loopen, naar 's Hertogenbosch, naar de Gereformeerde kerk." (In de Herv. Kerk stonden toen alleen moderne predikanten). En toen ik nu van morgen hier naar de kerk zou gaan, toen kreeg ik zoo'n bijzonderen drang om u aan den troon der genade op te dragen, dat de Heere u toch maar met zijnen Heiligen Geest bezielen mocht enz. en de Heere heeft mijn gebed genadiglijk verhoord; ik heb zeer genoten, en weer voedsel voor mijne ziel, teerkost op mijn levensweg mogen ontvangen."

Lezers, ik werd er klein onder; wij spraken nog eenigen tijd voort, den Heere groot makende, waarna ik met een dankbaar gestemd gemoed huiswaarts keerde.

Wat 'n heerlijke Zondag was dat voor mij!

Maar wat dunkt u, zien we hierin niet duidelijk en klaar, de groote beteekenis en waarde, maar ook de dringende noodzakelijkheid van de voorbede voor den leeraar der gemeente?

O, indien er in de gemeenten meer gebed was voor den prediker, die de waarheid naar de Heilige Schrift verkondigt, vooral ook van degenen, die door genade bidden hebben geleerd, welk een kracht zou daarvan uitgaan, op dien prediker

en zijne prediking, tot heil der gemeente, en tot verheerlijking Gods.

't Was 'n heerlijke Zondag voor mij geweest; maar als de Heere den stroom zijner zegeningen uitgiet over zijn volk, of over een zijner kinderen, ja, dan geeft Hij een goede, neergedrukte en geschudde en overloopende maat.

Dat mocht ik toen ook op bijzondere wijze ervaren.

Des anderen daags moest ik wezen bij een ouderling der naburige gemeente D. die in de heide woonde, tusschen Helenaveen en D. op ruim $2^1/_2$ uur afstand van mijne woning.

D. is eene groote gemeente, doch bijna geheel roomsch.

De protestantsche gemeente daar bestond uit ongeveer tachtig zielen, groot en klein; en deze stond onder leiding van een modern predikant, 't was daar dus alles geestelijk dor en dood, naar ik meende; doch ik moest er zijn.

Nadat ik met dien ouderling, een goede zestiger, die zoowat met alle godsdienstige winden meewaaide, geruimen tijd gesproken had, en onze zaken afgehandeld waren, vroeg ik: „Maar H. ik hoorde je daar zoo nu en dan nog je schoonvader noemen, leeft die man dan nog?"

„Ja zeker, weet u dat dan niet? Hebt u hem nog nooit gezien? En hij woont bij ons in."

„Welneen, maar hoe oud is die man dan wel?"

„Hij is ruim negentig jaar; hij zit altijd maar liefst alleen in zijn kamertje, wilt ge soms eens kennis met hem maken?"

„Ja, heel graag zelfs."

Weldra zat ik in 't bewuste kamertje, tegenover den vriendelijken, ouden grijsaard, die nog vrij goed al zijne zintuigen tot zijn dienst had en alleen wat hardhoorig was.

Na de eerste kennismaking, bracht ik 't gesprek op de eeuwige dingen, en vroeg o.m. of hij zonder vrees de eeuwige toekomst, die voor hem toch zeker wel zeer aanstaande was, onbevreesd kon tegengegaan.

En nu bleek uit zijn getuigenis, dat hij als een verlorene in

zichzelven, tot den gekruisten Christus de toevlucht had leeren nemen, en door de genadewerking des Heiligen Geestes, vast gefundeerd stond in zijn geloof.

Ik was er zeer door verrast en verblijd, en bracht 'n heerlijk half uurtje bij hem door, terwijl 't hem aan te zien was, dat het hem goed deed, eens van hart tot hart te kunnen spreken met iemand die hem verstond.

Toen ik weer in de huiskamer terugkwam, en aanstalte maakte om weer huiswaarts te keeren, zeide ouderling H. tot mij: „Zeg eens mijnheer, hier maar 'n klein eindje vandaan in de hei, woont in een ellendige hut, een man alleen, van ruim 70 jaar, de oude v. O. misschien kent u hem wel?"

„O ja, dat is dan toch zeker die man, wiens dochter 'n paar jaar geleden, aan kanker gestorven is?"

„Juist, nu die man heeft van ochtend vroeg een beslag, (beroerte) gehad; ik werd geroepen, en ik dacht dat hij zóó wel dood zou zijn, maar hij is weer bijgekomen.

We hebben hem allang in 't armhuis willen hebben, want het kan niet langer in die hut, doch hij wil maar niet. Och mijnheer, zou u nu eens even meê willen gaan? Misschien dat u er hem toe zoudt kunnen bewegen."

Natuurlijk was ik dadelijk bereid, en weldra togen wij er henen.

Bij het binnentreden ontroerde ik.

Was dat de woning voor 'n mensch?

'n Vloer van oude straatsteenen en stukken van blauwe en roode tegels, met zand bestrooid.

'n Zwart berookte, ongeverfde zoldering, en kale, geblauwselde muren.

Eén laag raam, met kleine ruitjes, van welke sommige stuk, en die met oud, geel couranten papier beplakt waren.

En het ameublement? De inventaris is spoedig opgemaakt.

Eene ongeverfde, achtkante tafel, zeer ouderwetsch, met een z.g.n. kattenplankje er onder.

Een ruwe, ongeverfde bank van ongeschaafde planken, en een groote kist.

Ziet daar alles; geen enkele stoel, niets aan den wand, of op den smallen, vuilberookten schoorsteenmantel. Tegenover het raam een kastdeur, en daarnaast de bedstede, met een trapje van drie treden er voor, om er in te klimmen, en openstaande, korte deurtjes.

In die bedstede, diep in de laagte, op 'n weinig stroo, waarover een oud, vuil laken, lag de lijder.

Ik trad erop toe, de man lag met gesloten oogen, 't heele gelaat begroeid met witte stoppelharen.

„Hoe gaat het, v. O?" vroeg ik.

„De oogen even opslaande, was 't antwoord: „'t Gaat nogal mijnheer."

„Zoo, gaat het nogal, vanmorgen was het toch niet zoo best hè?"

„O neen mijnheer, ik dacht dat ik zóó de eeuwigheid inging."

„Dat vernam ik ja; jonge, jonge dat zou toch verschrikkelijk geweest zijn, zoo plotseling uit het leven weggerukt, en dan zoo onvoorbereid voor 't eeuwig gericht gesteld te worden."

„Neen mijnheer."

„Zou je dat niet erg gevonden hebben?"

„Neen mijnheer, ik vrees den dood niet."

„Nou, nou, dat zegt nogal wat; heb je daar 'n goeden grond voor?"

„Ja zeker mijnheer, ik heb gelegen aan den voet van 't kruis."

„Als 'n verloren zondaar?"

„Ja mijnheer, 't was voor mij buiten hoop, ik was radeloos, ik zag de eeuwige rampzaligheid vóór mij, en toen heb ik als 'n boeteling gepleit op 't bloed der verzoening, en de Heere heeft mij aangenomen, ja mijnheer, ook *mij*!"

De man getuigde nog meer, wat ik niet alles weer kan geven, maar 't werd mij zóó heerlijk, dat al 't sombere in deze hut der ellende voor mij wegviel, en 't mij werd, als stond

ik in een helder verlichte zaal, waar hemelsche muziek mij tegenruischte.

Nadat ik zoo eenigen tijd met dezen rijken arme gesproken had over de hoop der eeuwige heerlijkheid, en 't veilig voorzicht van Gods kinderen, dacht ik weer aan het doel waartoe ik gekomen was, en zeide: „Maar, v. O. mij dunkt je hebt hier toch geen goede verzorging."

„O ja mijnheer, de Heere zorgt koninklijk voor mij.

Mijn buurvrouw komt gedurig naar me kijken, en helpt me als 't noodig is."

„Je hebt zeker allang niets meer kunnen verdienen?"

„Neen mijnheer, maar ik kom niets te kort hoor; ik heb 'n rijken Vader in den hemel, die zorgt voor me. O, ik heb soms overvloed. Die laat me boterhammen brengen, soms met kaas er op! Die weer wat melk, of koffie; die weer 'n overschot van middageten," en met eenige verheffing van stem en van geluk stralende oogen voegde hij er aan toe: „Ja, 't gebeurt soms dat er 'n stuk vleesch bij is, en zooveel, dat ik voor den anderen dag nog genoeg over heb.

O mijnheer, God is zoo goed! Want die menschen doen dat niet uit zichzelf; maar de Heere zegt tot hen: dat moet je bij v. O. brengen."

O, wat werd ik beschaamd, toen die man zóó sprak; wat was ik hier in eene uitstekend goede, zeldzame leerschool!

Ik ging echter voort en zeide: „Maar v. O. Nu ben je ziek, mij dunkt, die buurvrouw kan je niet zoo goed verzorgen als dat wel noodig is voor je."

De man sloeg zijne oogen op en keek, voor zoover hem dat mogelijk was, zijn „kamer" eens rond, en of hij toen ook ouderling H. zag, die zich eenigszins achter mij had schuil gehouden weet ik niet, maar hij zeide:

„Ik begrijp u wel mijnheer."

„Nu, wat begrijp je dan?"

„Naar 't armhuis."

„Vind je dat dan zoo verschrikkelijk? 't Is er toch voor."

„Hoor es mijnheer, praat er niet van, waar ze mijn vrouw uitgedragen hebben, en mijn kindertjes, daar wil ik ook uit gedragen worden."

Dáár was natuurlijk niets tegen in te brengen.

Twee dagen later ging 't hem als den bedelaar in de gelijkenis, (Lukas 16 : 22) „hij stierf, en werd van de Engelen gedragen in Abrahams schoot."

Toen ik huiswaarts keerde en over 't onafzienbare heideveld wandelde, huppelde ik als David voor de ark, den Heere lovende en prijzende, die mij zulke feestdagen had bereid, als deze Zondag en Maandag voor mij geworden waren.

Ja, wij hebben met een verrassend God te doen, die zijne weldaden aan ons vele maakt.

Ach, dat wij er meer oog voor hadden, en maar meer behoefte hadden om ons telkens als ledige vaten voor den troon zijner genade te stellen.

HOOFDSTUK V.

Natuurlijk zou ik nog heel wat meer kunnen mededeelen, over mijn verblijf en arbeid in mijne eerste gemeente Helenaveen. Interessante ontmoetingen en gesprekken, wonderbare leidingen Gods, genaderijke vertroostingen en zielsverkwikkingen, enz. Ook ervaringen van moderne (vrijzinnige) onverdraagzaamheid, doch dan zou ik zelfs te teere kwesties over anderer (moderne predikanten) familieleven moeten aanhalen.

Mijne bedoeling is, om onder biddend opzien tot God, enkele grepen uit mijne rijke ervaring te doen, waarin Gods wonderbare leiding en onbegrijpelijke liefde en genade 't meest uitkomt, opdat zijn Heilige Naam er in de eerste plaats en boven alles door verheerlijkt worde.

Natuurlijk ondervond ik, behalve in mijn huiselijk leven, ook in mijn arbeid wel eens bittere teleurstellingen.

'k Had daar in mijne eerste gemeente ook wel ernstige grieven. Helenaveen was destijds de eenige gemeente in den ring Helmond, die rechtzinnig was.

De ringpredikanten waren allen zonder onderscheid beslist modern, waardoor de roomschen in die gemeenten nu niet bepaald een hoogen dunk van 't protestantisme kregen.

Een bittere grief was het voor mij, dat de consulent der gemeente, in mijne gemeente de heilige sacramenten bedienen moest, die sommigen hunner heelemaal niet heilig hielden.

Een modern predikant, die in mijne gemeente 't Heilige Avondmaal moest bedienen, ging onderweg in een kroeg om..... 'n potje bier te drinken.

'n Ander zeide eens: „Och, 't is mij hetzelfde, of ik bij 't Avondmaal water of wijn gebruik."

Weer 'n ander zeide in zijne prediking, na 't bedienen van den Heiligen Doop o.m.: „Wie Jezus 'n Goddelijke eer bewijst, bewijst Hem 'n eer die Hem *niet* toekomt."

„Wie Jezus nog op de wolken des hemels weder verwachten, we zouden aan hun gezonde zinnen gaan twijfelen" enz.

„En ging je dan zelf toch bij zoo'n dominee ter kerk?" Zoo heeft men mij menigmaal gevraagd.

Daar kwamen er onder hun gehoor niet veel, maar als ik niet was gegaan, dan was er vast niet één gekomen.

In zeer wijden omtrek, was alles ook modern.

En dan..... als 't zoo gegaan was, zou de ring een volgend jaar zeer zeker niet opnieuw dispensatie hebben gevraagd, zoodat ik had moeten vertrekken, en dan was de gemeente weer *geheel* aan de moderne ringpredikanten overgeleverd geweest.

Wèl stuitte het mij geweldig tegen de borst, maar ook om der gemeente wil *moest* ik het verdragen.

't Heeft mij echter veel strijd gekost.

Een andere grief was het onderwijs.

't Onderwijs op de openbare school was ook geheel op roomsche leest geschoeid.

Ook was er een nonnenschool, waar al de meisjes gingen, ook de protestantsche.

In de openbare school was geen enkel meisje.

Toen ik er kwam, had ik drie schoolgaande kinderen: een jongen, en twee meisjes.

„Nooit zal ik het toestaan, dat mijn meisjes bij de nonnen ter school gaan," zeide ik op beslisten toon, toen mevrouw v. d. Bl. de vrouw van den directeur der Mij „Helenaveen" mij dit verteld had.

„Och mijnheer," was 't antwoord, „doe uw meisjes maar gerust op de openbare school, u zult ze er spoedig genoeg afhalen, en ze bij de nonnen laten gaan."

Ik kon dit eerst niet gelooven, maar ik moest het maar al te spoedig ondervinden.

't Was voor die kinderen niet om uit te houden.

Ik vond het vreeselijk, vooral toen onze kleine meid, onder de tafel eens een kruisje zat te maken.

Niet minder ook, toen een onzer meisjes eens thuis kwam, en vertelde, dat zij op school ook had moeten lezen: „Al wie den Paus niet als hoofd der kerk erkennen, zijn ketters en scheurmakers."

Ik ging naar den directeur, en beklaagde mij er over.

Deze zou er den pastoor eens over spreken, want dit vond hij toch ook wel wat heel erg.

De pastoor vertelde later den directeur, dat hij den zusters eens 'n geducht standje daarvoor gegeven had, en 't nu wel niet meer gebeuren zou.

Nu, ik vermoed dat dat „standje" wel met 'n glimlach op 't gelaat zal gegeven zijn.

Althans, enkele weken later, vertelde hetzelfde dochtertje, aan wie ik gezegd had, als de zuster weer zoo iets wilde laten lezen, zij dan gerust zeggen mocht: „Neen zuster, dat behoef ik niet te lezen," dat haar weer iets dergelijks was voorgelegd om hardop te lezen.

Hoe jong ze ook nog maar was, had zij toch al eene afspraak gemaakt met de andere protestantsche meisjes, om dit niet te doen.

Toen nu de zuster haar 't boek voorgelegd had, met aanwijzing welk gedeelte zij lezen moest, zei ons meisje: „Neen zuster, dat behoef ik niet te lezen."

De anders bleeke zuster werd 'n oogenblik vuurrood en keek haar nijdig aan, doch zeide meteen: „Nu, die volgt dan maar!"

„Neen zuster," was 't antwoord, „ik ook niet."

„Die volgt!"

„Ik ook niet zuster."

„Jullie schijnt 'n afspraak gemaakt te hebben, nou, voor uit dan maar," en de protestantsche meisjes werden overgeslagen.

Toen echter de courant meldde, dat in Amsterdam een kerkelijk congres zou gehouden worden, en elke Ned. Herv. Gemeente zich daar kon laten vertegenwoordigen, wist ik het zoover te krijgen, dat ook ik daarhenen afgevaardigd werd.

Ik kocht daartoe een „rondreisbiljet," dat een maand geldig was, en waarmede ik uitstappen kon: te Breda, Rotterdam, den Haag, Leiden, Haarlem, Amsterdam en Utrecht.

Wat was het geval?

Al meermalen had ik er met den directeur der Mij „Helenaveen" over gesproken, hoe wenschelijk het was, dat er een protestantsche school te Helenaveen kwam.

Als deze gewild had, was die er ook zeker gekomen, zonder eenig finantieel bezwaar.

Hoewel hij een uitnemend man was en streng rechtvaardig in zijn optreden, was hij toch bevreesd, om op eenigerlei wijze den roomschen onaangenaam te zijn.

En zoo wist hij mij altijd den mond te stoppen met de vraag: „Maar mijnheer Sch. waar wou je 't geld daarvoor vandaan halen?" Nu echter was een plan in mij gerijpt.

Ik zou in genoemde steden trachten, invloedrijke personen, vooral predikanten, voor mijn plan te winnen, waaruit ik dan na afloop zou kunnen opmaken, of 't voor uitvoering vatbaar was.

Op 't congres te Amsterdam zou o.m. 't Hoofd eener Chr. School in Friesland een referaat houden over „De Ned. Herv. Kerk en 't Christelijk Onderwijs."

Aan dezen schreef ik, of hij zoo vriendelijk wilde zijn, in zijn referaat, met 'n enkel woord, Noord Brabant en Limburg te noemen, zoodat ik daardoor aanleiding zou kunnen vinden om iets over de onderwijstoestanden aldaar mede te deelen.

Vol moed toog ik ter bestemder tijd op reis.

In Breda stapte ik uit en ging naar Ginneken, naar Ds. St. Toen ik dezen mijn voornemen medegedeeld had, zag hij mij eenigszins medelijdend aan en zeide:

„Och, waarde broeder, ik zou zeggen: keer maar weer terug, want dat loopt op niets uit."

„Maar hoe kunt u dat zeggen, dominee?"

„Wel, m'n goeie man, we hebben in Breda ook 'n Christelijke school, waarvoor ik zelf elk jaar ga collecteeren, en als ik dan tusschen de 200 en 300 gld thuisbreng, is 't mooi."

„Ja, dominee, dat wil ik nu wel gelooven, maar ik wil het toch in ieder geval probeeren."

„Ik bewonder je moed vriend. Nu, als 't je gelukt om er zooveel voor bij elkaar te krijgen, dat je zonder bezwaar beginnen kunt, dan steun ik je ook met 'n belangrijke gift."

„Dank u wel dominee, ik hoop u nog eens bij uw woord te kunnen houden."

Niet erg bemoedigd toog ik verder en kwam te Rotterdam. Eerst ging ik naar Pernis, mijn geboorteplaats, naar Ds. Cr. Deze kwam met hetzelfde bezwaar als de dominee te Ginneken.

In den loop van 't gesprek vroeg hij echter: Maar, hoe noem je nu die school, als je er voor gaat collecteeren?"

„Natuurlijk 'n christelijke school, dominee."

„Nu, in dit geval zou ik u raden, dat niet te doen, 't gaat daar tegenover de roomschen, en kun je het beter eene protestantsche school noemen, dan heb je ook kans, dat er nog wel vrijzinnigen ook zijn, die er wat voor over hebben."

Ik heb dien raad gevolgd, en ging tegen den avond naar Rotterdam, naar Ds. M. Voorz. der Vereen. Chr. Volksonderwijs. Toen ik mijn adreskaartje aan het dienstmeisje afgegeven had, kwam deze 'n oogenblik later naar beneden, met de boodschap: „Dominee staat gereed om uit te gaan, hij kan u niet ontvangen."

„Och, wees u zoo vriendelijk en vraag dominee, of hij mij al is 't maar tien minuten, te woord wil staan, ik kom heelemaal uit het oosten van Noord Brabant."

Mopperend ging 't meisje den hoogen trap op naar boven, en kwam terug met de mededeeling: Dominee heeft onmogelijk

tijd, hij moet dadelijk weg naar een vergadering en morgen vroeg moet hij op reis."

Gegriefd en bitter teleurgesteld ging ik heen.

's Anderen daags toog ik naar den Haag, naar Ds. v. G. G.

Vriendelijk werd ik door dezen op zijn spreekuur in 't Wijklokaal ontvangen.

Hij liet mij heelemaal uitspreken en vroeg toen: „Nu goed; maar wat wilde je nu eigenlijk?"

„Ik zou u willen vragen, dominee, of u mij alvast eenige adressen zoudt willen geven, van personen, waar ik de zaak kan voorstellen, en vragen, als het plan tot uitvoering komt, of ik dan om eene bijdrage zou mogen komen."

„Dus, je zoudt voor één zelfde zaak, tweemaal bij zulke menschen willen aankloppen? Ik denk er niet over, om daaraan meê te helpen!"

Natuurlijk keek ik eenigszins teleurgesteld vóór mij.

„Ja, je ziet me zoo verwonderd aan; maar je begrijpt toch wel, goeie vriend, dat ik je niet tweemaal voor éénzelfde zaak bij de menschen wil laten gaan, die toch al zoo ontzettend veel lastig gevallen worden, omdat ze als goede gevers bekend staan. Ga u nu maar stilletjes naar Amsterdam, en als je, na 't congres zóó ver bent, dat de zaak doorgang hebben kan, kom dan nog maar eens terug, en dan zal ik je helpen hoor" ....

Nu ging ik naar Leiden. Nog niets was ik opgeschoten.

Zou 't nu toch werkelijk op eene mislukking moeten uitloopen? Ik ging 't eerst naar collega R. te Leiden, en vertelde hem mijn wedervaren en teleurstelling.

„'t Verwondert me niets dat het je zoo gegaan is," zei deze.

„Hoezoo? als 'k vragen mag."

„Wel man je legt het heelemaal verkeerd aan."

„Best mogelijk; als u me een beteren weg aanwijzen kunt, heel graag hoor."

„Als je zoo iets beginnen wilt, moet je eerst naar „lichamen" gaan, niet naar „personen."

„Hoe bedoelt u dat?"

„Met „lichamen" bedoel ik vereenigingen.

Daar heb je b.v. de Gustaaf Adolfvereeniging, klop daar eerst eens aan, de voorzitter woont hier in de stad.

't Is een vrijzinnig predikant, maar 'n juweel van 'n man."

Na nog 'n poosje gepraat te hebben, ging ik heen, en weldra meldde ik mij bij den voorzitter dezer vereeniging Ds. H. aan.

Ik werd daar bijzonder vriendelijk ontvangen.

Ds. H. verzocht mij, op mijn gemak nu eens alles te vertellen, over de onderwijstoestanden te Helenaveen e.o.

Met groote belangstelling zat hij te luisteren.

Ten slotte zeide hij: „Ik voor mij voel zeer veel voor deze zaak, en hoewel ik 't u nog niet garandeeren kan, twijfel ik er toch niet aan, of de G. A.vereeniging zal u wel minstens ƒ 200.— per jaar subsidie willen geven.

Maar wacht eens, ik ben ook voorzitter van de Evangelische Maatschappij, schrijft u ook maar eens aan Ds. H. te 's Hertogenbosch, die is secretaris er van, en 't zou me al zeer verwonderen, als u ook daarvan niet ƒ 100.— per jaar kreeg."

Dankbaar, en zeer bemoedigd, reisde ik weldra van Leiden naar Haarlem; zouden nu de kansen ten goede keeren?

Ds. V. te Haarlem toonde zich ook zeer genegen.

In een notitieboekje schreef hij eene warme aanbeveling, en gaf mij zijn naamkaartje, met eene introductie bij 'n paar Amsterdamsche predikanten.

Ds. H. te Leiden, had mij ook aangeraden, een bezoek te brengen bij Mej. St. te Amsterdam, penningmeesteresse van het Dames-comité der Gustaaf Adolfvereeniging.

Ook dáár kreeg ik uitzicht op eene jaarlijksche bijdrage voor mijn „protestantsche school."

Eindelijk was de dag van het kerkelijk congres aangebroken.

De vergadering was gesplitst in afdeelingsvergaderingen.

Natuurlijk ging ik naar de afdeeling voor Onderwijs.

Ds. M. van Rotterdam, die mij zoo afgewezen had, presideerde deze vergadering.

Toen de heer Gr. uit Friesland zijn referaat hield, noemde hij met 'n enkel woord ook Noord Brabant en Limburg.

Voor de discussie daarover had ook ik 't Woord gevraagd. Toen ik een en ander had medegedeeld over de onderwijstoestanden in Noord Brabant en Limburg in 't algemeen, en in mijne gemeente in 't bijzonder, en de dringende noodzakelijkheid van eene protestantsche school aldaar had betoogd, vond ik grooten bijval, en kreeg ik van verschillende zijden toezegging van finantieelen steun.

Ik kon zelfs berekenen, dat als al die toezeggingen vervuld werden, ik de loopende jaarlijksche uitgaven voor mijne school gedekt had; zoodat het dan ook niet meer zoo moeielijk zou vallen, om de bouwsom bijeen te krijgen.

Maar dan was er nog eene groote moeielijkheid, n.l. om grond te krijgen.

't Was daar alles eigendom van de Mij. „Helenaveen;" niemand had daar eigen huis of land.

Van Amsterdam toog ik naar Utrecht, waar destijds de voorzitter van de Mij „Helenaveen," Mr. R. v. d. H. woonde.

Door dezen werd ik vriendelijk ontvangen; hij voelde wel voor mijn plan, edoch, hij kon (wilde althans niet) geen toestemming geven buiten den directeur om, en raadde mij aan, met dezen de zaak verder te bespreken.

Met een biddend hart, doch niet zonder vrees, ging ik er enkele dagen later heen.

Toen ik den directeur een en ander verteld had van het kerkelijk congres te Amsterdam, en wat ik daar gesproken had, enz. zeide hij:

„Maar nu begrijp ik toch niet, mijnheer Sch. hoe u daar heen gegaan zijt, zonder eerst eens met mij te raadplegen, u weet toch mijn principe in dezen."

„Juist mijnheer, omdat ik uw principe kende, en gij,

als ik er met u over sprak, altijd kwaamt met het argument, „maar waar zou u 't geld daarvoor vandaan halen?" dacht ik, nu wilde ik toch eens probeeren, of ik mijnheer dat wapen niet uit de hand kan slaan, en dat is mij werkelijk vrijwel gelukt."

„Wat zegt u?" vroeg de directeur verbaasd.

„Ja mijnheer," en nu vertelde ik van al die toezeggingen enz.

„Nu mijnheer Sch., ik zal er met Mr. R. v. d. H. over spreken, en dan hoort u er later wel van."

Wat ik gevreesd had, gebeurde ook, het werd van de hand gewezen.

't Was eene bittere teleurstelling voor mij, doch ik stond totaal machteloos in dezen.

Een correspondent van een Chr. Hist. Dagblad waar ik toen nog niet op geabonneerd was, had in zijn verslag, over hetgeen ik daar op 't congres gezegd had, alleen maar vermeld: „En ook de heer Sch. van Helenaveen, vond daar gelegenheid, onder broeders, zijn hart eens te luchten over de roomsche kerk."

Die courant werd mij eerst eenige weken later toegezonden, zoodat het al te lang geleden was, om op dat bericht nog te reageeren, en het te verbeteren.

Een half jaar later echter was ik 's avonds eens bij den directeur der Mij „Helenaveen" op visite; 't gesprek kwam o.m. ook op de goede verstandhouding tusschen roomschen en protestanten in onze gemeente.

„O ja, dat is waar ook," zei toen de directeur, „hebt u nog liggen, wat u toen op dat kerkelijk congres te Amsterdam gesproken hebt?"

„Neen mijnheer, want dat kon ik te voren niet opschrijven, omdat het was in aansluiting op een referaat."

„O ja, hm, maar 't spijt me toch wel."

„Hoezoo mijnheer? als ik vragen mag."

„Wel, 'n paar dagen geleden was ik bij den pastoor, en toen

kwam 't gesprek ook over de goede verstandhouding hier, tusschen roomschen en protestanten.

Opeens stond de pastoor op, ging naar zijn schrijfbureau, en kreeg een nummer van „De Maasbode," waarin een bericht was overgenomen uit een dagblad van hetgeen door u op dat congres gesproken is.

Dat nummer van „De Maasbode" was den pastoor toegezonden door den bisschop van Roermond, die onder uw naam een dikke streep had gezet; natuurlijk met de bedoeling om tegen u te waarschuwen.

Ik vond het toen wel erg vervelend hoor."

„Nu mijnheer, dat kan ik me eenigszins voorstellen, maar die verslaggever van dat Chr. Hist. Dagblad heeft het door mij gesprokene dan ook geheel onjuist weergegeven.

Daar was een referaat gehouden over „De Ned. Herv. Kerk" en het „Chr. Onderwijs," en naar aanleiding daarvan heb ik gewezen op de onderwijstoestanden hier in Noord Brabant en Limburg, en o.m. betoogd, dat in dezen m.i. de Ned. Herv. Kerk hier ook wel eene roeping had."

Wat ik ter illustratie mededeelde heeft die verslaggever weergegeven, alsof dat de opzet van mijn betoog was geweest. Intusschen kreeg ik daar weer een proeve te zien, van de activiteit der roomsche kerk, waarvan onze protestantsche kerken nog wel wat leeren kunnen.

Bijna dertien jaren ben ik, door Gods genade, met veel zegen werkzaam geweest te Helenaveen.

Doordat echter weer meer candidaten tot den Heiligen Dienst beschikbaar waren dan te voren, kreeg ik aanschrijving van de Synode, dat ik naar eene andere betrekking zou moeten uitzien, want dat niet lang meer dispensatie van het beroepingswerk zou gegeven worden, aangezien er nu voldoende candidaten tot den Heiligen Dienst waren, om met kans van slagen een beroep uit te brengen.

Toen ik dit bekend maakte, kan ik zonder overdrijving

zeggen, en ik kan den Heere daar nooit naar waarde voor danken, dat er over 't algemeen verslagenheid heerschte in de gemeente. Ik was daar voor velen de „geestelijke vader."

In verschillende familie-aangelegenheden koos men mij als raadsman.

Niet alleen aan ziekbedden en in sterfhuizen, maar ook in veler geestelijken strijd of zielenood, mocht ik tot troost en bemoediging zijn.

Velen noemden 't gewoon weg „'n schandaal," dat ik „van hoogerhand" gedwongen werd, om weldra de gemeente te verlaten.

De directeur der Mij gaf mij zijn voornemen te kennen, om aan de Synode te schrijven, of er met mij geen uitzondering gemaakt zou kunnen worden.

En of ik al zeide: „Mijnheer, dat zal u niet baten; dat kan de Synode toch niet doen," mijnheer meende, dat er wel degelijk termen voor waren.

't Was hier een gansch bijzondere toestand, en ik had mij, zoo verklaarde hij, zóó goed weten aan te passen, en zóó 't vertrouwen der turfgravers weten te winnen, dat ik hier de rechte man op de rechte plaats bleek te zijn; zoodat, met mij vandaar weg te halen, der gemeente onrecht en schade zou aangedaan worden.

Op deze wijze schreef hij tot twee keeren toe aan de Synode, doch zeer tot zijne ergernis, kreeg hij ten antwoord, dat aan zijn verzoek niet kon worden voldaan.

Ik was dus genoodzaakt naar wat anders uit te zien, en vrucht van mijne sollicitaties was, dat ik te Oldemarkt in 't noorden van Overijsel, benoemd werd als Godsdienst-onderwijzer-Evangelist.

HOOFDSTUK VI.

't Was daar in Oldemarkt een gansch andere werkkring dan te Helenaveen.

Was ik daar geweest „de domeneer van 't Veen," hier werkte ik als hulp van den predikant, hoewel deze nooit wilde dat er gezegd werd dat ik onder hem stond; „wij werken nevens elkaar," zeide hij gewoonlijk.

Hoewel ik in Oldemarkt moest wonen, was toch mijn arbeidsveld ver daar buiten, en wel, in drie buitenbuurten: in Paasloo, drie kwartier, in oostelijke richting van het dorp; in Kalenberg, anderhalf uur in zuidelijke, en in Ossenzijl, een uur ver in westelijke richting.

In beide laatstgenoemde buurten, met elk tusschen de 300 en 400 inwoners, was ik een dag per week, voor catechisaties, huis- en ziekenbezoek, en 's avonds bijbellezing.

De belangstelling is daar bijna algemeen.

Zelfs in den zomer werden de Woensdag- en Donderdagavond bijbellezingen vrij goed bezocht, terwijl in den winter de lokalen altijd tjokvol waren.

Hoe gansch anders woonden de menschen daar, dan in Helenaveen.

In Helenaveen, huisjes op 't hooge veen.

Daar was 't laagveen, en stond elk huisje op 'n eilandje. Aan den eenen kant van de vaart was een jaagpad gemaakt, met over elke binnenvaart een brugje.

Zoo lagen er tusschen Kalenberg en Ossenzijl, op een uur gaans afstand, niet minder dan zeventig brugjes.

't Is daar eene zeer nijvere bevolking, wier middel van bestaan bestond in visschen en turfsteken en -trappen.

't Was over 't geheel, — enkele verveners en vischhandelaars uitgezonderd, — eene eenvoudige arbeidersbevolking.

Een gansch ander type van menschen dan in de moedergemeente Oldemarkt; veel gemoedelijker en meer volgzaam.

Met veel genoegen en zegen ben ik daar $8^1/_2$ jaar werkzaam geweest. Evenals mijne twee voorgangers, de brs. Willemsen en Vermeer, was ik in Kalenberg elke week Woensdags de gast, dan bij dezen, dan bij dien.

Soms had ik wel zes of acht uitnoodigingen op mijn boekje staan, waaraan ik dan in volgorde voldeed.

Zoo'n dag, als men „mijnheer" tot gast had, ging 't hoofd des gezins niet naar zijn werk, terwijl hij op z'n „half-Zondagsch" gekleed was.

't Was altijd 'n feestelijk onthaal wat ik daar ontving, zoowel bij den geringsten arbeider, als bij de meer welgestelden.

In Ossenzijl was „mijnheer" elke week bij denzelfden boer, algemeen bekend onder den naam van „Olde Garriet."

Zijn naam, die ongetwijfeld ook nu nog, lang na zijn „heengaan in vrede," met eere daar genoemd wordt, was Gerrit Bruinenberg. 't Was een man, met „een hart van goud," hoewel — en dat is juist het ware — hij 't zichzelf niet bewust was.

Hij had geen enkelen vijand; ieder hield van „Olde Garriet." Steeds was hij tot ieders hulp gereed.

Tot op hoogen ouderdom bleef hij een echte kindervriend, en zoolang hij kon was hij Zondagsschoolonderwijzer, en als de kinderen hem op straat zagen, schaarden zij zich altijd om „Olde Garriet" heen, of riepen zij hem spontaan een „dag Garriet!" of „dag Bruinenberg!" toe.

„Olde Garriet" was 'n echt christen van den ouden stempel, geen praat-christen, maar 'n daad-christen, met — als natuurlijk gevolg daarvan — een warm hart voor de zending.

Hoe glunderde hij van genot, toen op 't erfje vóór zijn huis, een zendingsfeest werd gehouden.

't Was 'n warme dag, eenige honderden waren opgekomen, om naar de verschillende sprekers te komen hooren.

't Ging alles naar wensch.

Heerlijke evangeliewoorden werden gehoord, afgewisseld door psalmgezang en zendingsliederen, 'n prachtig saldo voor het zendingswerk, in één woord: 't feest slaagde schitterend. Men was 't er algemeen over eens, dat het erf van Bruinenberg zich uitnemend leende voor zulke samenkomsten.

Alleen was 't jammer, dat er zoo weinig beschutting was tegen de zonnestralen.

't Duurde echter niet lang, of Br. liet zijn erf rondom beplanten, en ..... door een notaris liet hij beschrijven, dat dit huis nooit anders verkocht zou mogen worden, dan met de bepaling er bij, dat het erf vóór 't woonhuis, disponibel moest gehouden worden voor zendingssamenkomsten.

Op zekeren keer vroeg ik hem eens: „Maar Br. mij dunkt, je bent toch wel haast veertig jaar getrouwd?"

Ik kon echter zóó niet praten dat ik een rechtstreeks antwoord daarop kreeg. Toen informeerde ik bij den ambtenaar van den burgerlijken stand, en kwam ik te weten, dat dit reeds enkele maanden voorbij was.

Ik zeide toen tot hem o.m.: „Nu maar, goeie vriend, ik verzeker je hoor, als wij over tien jaar allemaal nog leven, komt g' er zóó niet af; dan zal ik er wel voor zorgen, dat het niet stilzwijgend voorbij gaat."

En ja, tien jaar later leefden we allemaal nog, en hoewel ik toen weer in Zuid-Holland woonde, had ik, drie maanden vóór dat Br. vijftig jaar gehuwd was, mijn opvolger te Oldemarkt op dat aanstaande feit attent gemaakt.

Deze heeft er toen ruchtbaarheid aan gegeven, en op den dag der 50-jarige echtvereeniging van G. Br. en echtgenoote, was heel Ossenzijl in feestdos geweest.

Toepasselijke liederen werden 't „gouden echtpaar" toegezongen door de kinderen der Zondagsschool.

De mannen-zendingsvereeniging waar Br. natuurlijk ook bestuurslid van was, had hen spontaan gehuldigd, verschillende cadeaux werden hun aangeboden, waaronder ook twee prachtige, zware, met leder bekleede leuningstoelen.

Ook van Oldemarkt en van Kalenberg waren velen gekomen, om 't gouden echtpaar te feliciteeren.

't Was een heerlijke feestdag geweest, die „Olde Garriet" gedurig den danktoon op de lippen had gebracht: „Wat is onze God toch goed!"

De beide eenvoudige zielen achtten zich zooveel eer niet waardig; maar de Heere geeft zijn kinderen, op verschillende wijzen, nog wel eens een „Elim" te ontmoeten op hun woestijnreis door dit leven, naar 't hemelsch Kanaän.

Toen ik later, met mijne eerste vrouw, nog weer eens te Oldemarkt gelogeerd was, en ook de familie Br. bezocht, en men ons vertelde van dat feest, en de verschillende cadeaux liet zien, stak „Olde Garriet" lachend den vinger omhoog, en mij aanziende zeide hij: „Ja, ja, dat eb ieë 'm lapt."

Maar de slotsom dier herinnering was toch, de verheerlijking van Gods Naam.

Daar waren te Ossenzijl betrekkelijk nogal velen, die onverschillig waren voor God en godsdienst. Ook was er een kring, die zich de „Vrije zendingsgemeente" noemde.

De voorganger van dien kring, een vischhandelaar, was destijds een vroom man; zooals er meer waren in dien kring; doch over 't geheel waren de leden van dien kring niet van eigengerechtigheid vrij te pleiten.

Ze hadden zoo ongeveer allen „den Heere Jezus aanneumen", zooals zij verklaarden.

Dat ging bij hen nogal gemakkelijk.

Ook hingen zij verschillende dwaalleeringen aan.

Vooral ook de leer van den zieleslaap.

De kring van rechtzinnige Ned. Hervormden was echter een sympathieke, zeer belangstellende kring.

Met veel zegen mocht ik ook daarin werkzaam zijn.

Ook daar mocht ik meermalen ervaren, hoe onuitsprekelijk heerlijk en bemoedigend het voor 'n Evangeliedienaar is, als hij de waarheid van Gods getuigenis in de praktijk van het leven bevestigd mag zien.

Een mijner eerste ziekenbezoeken aldaar, gold eene welgestelde boerin, van wie men mij al verteld had, dat zij zulk eene martelares was, maar toch steeds blijmoedig geloovig. Was zij vroeger eene knappe vrouw geweest, zoowel wat haar uiterlijk betrof, als in de zorg voor haar gezin, thans lag zij daar als een gedrocht, geheel ineengekrompen door rheumatische pijnen.

Geen van hare ledematen kon zij gebruiken, zoodat zij geholpen moest worden als een klein kind.

Hevige pijnen ontpersten haar dikwijls kreten van smart, die op den weg gehoord konden worden.

En toch .... tusschen de aanvallen van pijn door, roemde zij vaak nog in haren Heere en Heiland.

Toen ik haar voor den eersten keer bezocht, en zij mij een en ander verteld had van haar vreeselijk lijden, maar ook van haar man, die haar zoo trouw verzorgde, en nooit van huis ging dan bij hooge noodzakelijkheid, zeide zij o.m. „Och mijnheer, hoe lang ik hier ook al lig, en hoeveel ik ook lijden moet, toch dank ik den Heere, dat Hij mij dit lijden opgelegd heeft, want, naar den mensch gesproken, zou ik nooit naar den Heere gevraagd hebben.

Ik was wel godsdienstig en ging wel trouw ter kerk, maar ik had nog geen vrede voor mijne arme ziel gevonden.

Ik heb wel mijne belijdenis gedaan in de kerk, maar ik kende den Heere Jezus nog niet als Borg voor mijne ziel.

God heeft mij door dit lijden zondaresse voor Hem gemaakt, Hij heeft mij ontdekt aan mijne zware zondeschuld, en dat heeft mij op de knieën gebracht, en om genade leeren smeeken.

't Was wel een bange tijd voor mij, lichaamspijn en ziele-

smart tegelijk; maar nu weet ik, dat Jezus ook mijn Heiland is, dat Hij ook voor mij heeft geleden en is gestorven aan 't kruis.

En och, wat is mijn lijden nu nog, in vergelijking met wat de Heere Jezus voor mij geleden heeft.

O, als ik aan die liefde mijns Heilands denk, dan voel ik mijn pijnen niet. Wat is het toch heerlijk, mijnheer, als men zich 't eigendom des Heeren weten mag."

Zulke zieken te bezoeken is inderdaad een genot, en..... een goede leerschool voor den evangeliedienaar.

Ongeveer zes jaren lang bezocht ik haar, om de veertien dagen, of als de toestand gevaarlijk leek, elke week.

Heerlijke gesprekken had ik dikwijls met haar, en menigmaal ging ik van haar henen, naar mijne schatting meer getroost en bemoedigd door haar krachtig en blijmoedig geloof, dan dat ik haar tot troost had kunnen zijn.

Dat de tegenspoeden des rechtvaardigen vele zijn, moest deze lijderes meermalen op de allerdroevigste wijze ervaren. O, hoe menigmaal gaat Gods weg met zijne kinderen tegen vleesch en bloed in.

Op zekeren namiddag ontmoette ik iemand in het dorp, die zeide: „Wat is dat toch schielijk gegaan met dien G. P. in Ossenzijl hè?"

Ik vroeg: „Met G. P.? wat is daar dan meê?"

„Wel, die is vanmiddag gestorven."

„Wat zeg je? Weet je dat zeker?"

„Ja natuurlijk, hij is een neef van me."

Hevig ontroerd ging ik direct naar huis, om mijn rijwiel te halen, en er heen te gaan. G. P. was n.l. de man van die lijderes.

Toen ik er aankwam, bleek het bericht maar al te zeer waar geweest te zijn.

Met hevige kramp was hij even over 12 uur thuis gekomen, en tegen 5 uur was hij al overleden, aan darmkoliek.

Toen ik bij die zwaar beproefde lijderes kwam, riep deze op klagenden toon mij toe: „och mijnheer, mijnheer!"

Ik kon bijna geen woord uitbrengen.

De smart was daar zóó overweldigend, en ik was zoo hevig ontroerd; en och, in *zulke* omstandigheden staat de welsprekendste redenaar soms schier sprakeloos.

't Zag er donker uit voor dat gezin: 'n groote boerderij, met 'n uitgebreiden veestapel, de oudste zoon in militairen dienst, de oudste dochter, 'n zwak meisje van nog geen achttien jaar en dan nog drie jongere kinderen.

Toen ik echter den volgenden dag die diep bedroefde kranke weer bezocht, was zij al veel kalmer geworden.

Zij zag de toekomst niet zoo donker in als hare omgeving, terwijl zij de vertroostingen des Heiligen Geestes mocht ervaren.

„Die God, die mij uit zes benauwdheden heeft verlost," zoo verzekerde zij o.m. „zal 't mij in de zevende aan zijnen bijstand niet laten ontbreken."

En haar geloof is ook in dezen niet beschaamd.

'n Zware beproeving was 't ook voor haar, toen haar oude moeder, die ruim 80 jaren telde, door eene beroerte werd getroffen. 't Was eene geloovige vrouw.

Toen ik er kwam, lag zij nog totaal bewusteloos; althans, zoo meende men.

Toch scheen 't mij toe, alsof zij nog wel eenige kennis had, doch zij kon zich niet bewegen, en ook niet spreken.

Ik sprak bij haar bed woorden van troost.

Tenslotte stelde ik voor, het aangezicht des Heeren te zoeken in gebed en smeeking.

Ik nam de hand der kranke in de mijne, en zeide: „Als gij mij nu verstaat, en ik zeg iets in mijn gebed, waar ge mee instemt, druk dan mijn hand maar vast."

En inderdaad voelde ik telkens 'n lichte druk in mijn hand, ten teeken dat zij mij verstond.

Deze kranke kreeg de spraak wel weer terug, doch zij bleef geheel verlamd, en heeft zoo nog ongeveer 'n half jaar geleefd. Nooit zal ik de begrafenis van deze oude boerin vergeten.

Haar dochter, de lijderes bij uitnemendheid, had verzocht dat het stoffelijk overschot harer moeder bij haar gebracht zou worden, en de begrafenis uit haar huis zou geschieden.

Zoo gebeurde het ook.

Op den dag der begrafenis werd de lijkkist tegen het ledikant der kranke geplaatst, opdat deze, vóór 't heengaan, nog een laatsten blik op haar overleden moeder zou kunnen werpen.

Ik vond dit een aandoenlijk oogenblik.

Toen we van het graf terugkwamen, verzamelden zich de familieleden en belangstellenden, te zamen ruim vijftig menschen, in de groote ziekenkamer.

Ik las den negentigsten psalm, en sprak naar aanleiding daarvan, vooral het eerste gedeelte tot uitgangspunt kiezende, „Heere, Gij zijt ons geweest eene toevlucht van geslacht tot geslacht. Eer de bergen geboren waren, en Gij de aarde en de wereld voortgebracht hadt, ja, van eeuwigheid tot eeuwigheid, zijt Gij God. Gij doet den mensch wederkeeren tot verbrijzeling, en zegt: keert weder, gij menschenkinderen," enz.

't Was een zeer gemengd gezelschap, onder hetwelk nogal velen, die de moderne leer aanhingen, of geheel onverschillig voor God en godsdienst.

Daarom sprak ik vooral, naar aanleiding van het tweede vers, over de Majesteit des Heeren en zijn Goddelijke Almacht.

Ik weidde daar wat over uit en wees vervolgens op de nietigheid van den mensch daartegenover, en op de dwaasheid van den nietigen sterveling, om zich tegen dien hoogen God te durven verzetten; maar dan ook weer op 't onuitsprekelijk heerlijke en zalige om dien God, in Christus, als Vader te mogen aanbidden, en zijne hulp en sterkte en troost, in alle levensomstandigheden te mogen ervaren.

En terwijl ik dáárover sprak, keek ik de kranke aan en zeide: „Nietwaar, vrouw P?"

En toen gaf deze zwaar beproefde lijderes een getuigenis van haar geloof en van haar zieleblijdschap, te midden van haar zwaarste lijden; zóó heerlijk, zóó blijmoedig en vol vuur, dat als iemand haar had gehoord, zonder haar te zien, deze niet zou hebben kunnen gelooven, dat eene martelares van uit haar krankbed zoo sprak.

Zij verzekerde o.m. dat als zij hare gezondheid weer terug zou kunnen krijgen, maar ten koste van hare levensgemeenschap met haren Borg en Zaligmaker, zij dan liever — zoo mogelijk — nog veel meer zou willen lijden, dan dat zij haar Jezus missen moest.

't Was doodstil in de kamer vol menschen, terwijl zij zoo sprak, en zij sprak wel ruim tien minuten lang.

Toen zij eindelijk, doodelijk vermoeid, ophield met spreken, zeide ik: „Nu vrienden, als gij, wat we nu gehoord en gezien hebben, op een traktaatje las, zoudt ge misschien nog zeggen: nu ja, 't papier is geduldig, wie verzekert ons van de waarheid ervan? Maar hier hebt ge nu 'n levende getuige, wie kan of durft dáár iets tegen in te brengen?"

Natuurlijk deed niemand zijn mond open, zoodat ik nog eene ernstige toepassing aan dat getuigenis der kranke toevoegde. Niet minder dan elf jaren lang heeft deze vrouw zoo geleden; 'n paar uren vóór haar dood, was ik nog bij haar.

Zij had toen in 't geheel geen pijn meer. 't Was 'n onvergetelijke ure voor mij. Met oogen, stralend van hemelsch genot, lag zij daar. Zij was vol, overvol van den lof des Heeren.

„De Heere Jezus komt mij straks halen, en dan ben ik eeuwig bij Hem," zeide zij o.m.

En inderdaad was zij als eene bruid, die met verlangen de komst van haren bruidegom tegemoet ziet.

Zacht en kalm ontsliep zij, in haren Heere en Zaligmaker.

HOOFDSTUK VII.

Vooral in de buitenbuurten, 't z.g.n. „waterland," waren vele t.b.c. lijders en lijderessen.

Een der doktoren verzekerde mij echter eens, dat de oorzaak daarvan niet enkel gezocht moest worden in den moerassigen grond, maar vooral ook in de familiehuwelijken, die daar nogal veel voorkomen.

Hoe 't ook zij, ik heb daar verschillende lijders gekend, die 16 tot 20 jaren toe aan die vreeselijke ziekte leden.

Onder dezen was er een, ook te Ossenzijl, een innig vroom man, met wien ik menig heerlijk uurtje aan zijn ziekbed doorgebracht heb.

O, als hij maar van zijn Heiland getuigen kon, dan leefde hij weer geheel op.

Soms was hij weer enkele maanden op de been, en dan lag hij weer vele maanden lang op 't ziekbed.

Merkwaardig was mijn voor-laatste bezoek bij hem.

We hadden al eenigen tijd met elkander gesproken over Gods wonderbare leidingen in 't menschenleven, zijne genaderijke vertroostingen en zalige zielsverkwikkingen.

Eveneens ook over 's Heeren groote lankmoedigheid.

De man had een diepgaand schuldgevoel, maar ook 'n fijnbesnaarde ziel.

Opeens zeide hij: „Ja mijnheer, als ik over 's Heeren goedheid en genade spreken kan, dan word ik nooit moede, ik moet het dan later wel eens bezuren, maar ach, dat kom ik wel weer te boven; de Heere is het toch zoo waard, dat we zijn lof verkondigen; maar weet u, waar ik wel eens leed van heb? Daar komen dikwijls ook ongeloovigen bij mij, en dan

kan ik er toch maar niet toe komen, om ze op den Heere Jezus te wijzen. Ik begrijp het niet, want dat moest toch eigenlijk ook.

Ik wou dat ik dáár nog eens vrijmoedigheid voor kreeg, want ik voel wel dat ik er niet lang meer wezen zal."

Ik zeide: „Nu Br., ik geloof vast, als de Heere wil dat ge het dien menschen nog eens ernstig aanzeggen zult, Hij u op zijn tijd de vrijmoedigheid er ook wel toe geven zal. 's Heeren tijd is altijd de beste tijd" ..... enz.

In mijn gebed had ik bijzonderen aandrang, om deze zaak ook voor den Heere neer te leggen.

En ziet, toen ik de volgende week weer te Ossenzijl kwam, en mijn rijwiel bij boer Br. neerzette, als naar gewoonte, vroeg de boerin mij: „Is u al bij Kl. Br. geweest?"

„Neen, ge weet toch wel dat ik er altijd eerst namiddags heen kan gaan; is er wat bijzonders?"

„O, heel Ossenzijl is er vol van, zooals die man Zondag getuigd heeft; hij heeft ieder die bij hem kwam toegesproken, en hij ontzag niemand; ook niet de ongeloovigen, zooals H. J. D., J. O. en H. S.; 't moet 'n wonder geweest zijn, ze waren er allen ontroerd van."

Hoe sprong mijn hart van vreugde in mij op, toen ik dat hoorde; ik had wel dadelijk naar den zieke heen willen gaan, maar eerst moesten nog eenige andere werkzaamheden verricht worden.

Toen ik echter namiddags met ziekenbezoek beginnen kon, ging ik natuurlijk 't allereerst naar Kl. Br.

Hoe diep de oogen van den vermagerden lijder ook in hun kassen weggezonken waren, toch straalden ze van blijdschap, toen ik bij hem kwam, en dadelijk begon hij:

„O mijnheer, wat heeft God uw gebed van vorige week Donderdag heerlijk verhoord.

De Heere heeft mijn mond geopend, om ook aan mannen als H. J. D. en anderen 't oordeel aan te zeggen, als ze in hun

ongeloof bleven volharden; maar ik heb ze ook mogen wijzen op de groote zondaarsliefde van onzen Heere Jezus Christus. Ik weet zelf niet hoe 't was, maar de Heere gaf me zóóveel stof, en zóóveel vrijmoedigheid, dat ik naderhand nog geschreid heb van dankbaarheid.

Ik denk wel eens, hoe is 't mogelijk, dat de Heere nog zoovele bemoeienissen houden kan met zoo iemand, als ik ben."

Hoewel 's mans einde niet verre meer was, bracht ik er nog een heerlijk uurtje door, en mochten we te zamen 's Heeren deugden verkondigen en Hem verheerlijken.

Niet lang daarna overleed hij in vollen vrede.

Merkwaardig: Drie dagen vóór zijn dood, riep hij zijne vrouw en kinderen aan zijn sponde, om afscheid van hen te nemen.

Hij vertelde o.m. hoe hij al iets van de eeuwige heerlijkheid in een visioen had mogen zien, en toen zijne vrouw schreiende vroeg: „Maar Klaas, zou je dan niet bij ons willen blijven?" was zijn antwoord:

„Neen kind, ik zou me nu in die zondige wereld niet meer thuis gevoelen."

De dood had, door genade, zijn prikkel voor hem verloren, 't was voor hem een overgang uit dit tranendal der smarten naar de gewesten van eeuwige vreugde en zaligheid.

Daar blijft eene ruste over voor het volk Gods.

Dat mocht ook die jonge vrouw ervaren, die 'n paar dagen vóór haar sterven, haar vierjarig zoontje zag uitdragen naar de rustplaats der dooden.

Vroeger had zij geen ernst gemaakt met het heil harer ziel, hoewel zij toch eene godsdienstige opvoeding had gehad.

Als ik haar bezocht, voerde zij altijd allerlei verontschuldigingen aan.

'n Zat em toch eigenlijk niet in 't kerkgaan; waarop ik dan vroeg, of 't em dan soms wel zat in 't niet ter kerk gaan?

Nu ja, maar daar gingen er zooveel naar de kerk, die er toch niets van meenden.

En zooals die .... die altijd vooraan in de kerk zit, en in de politiek ook zoo erg christelijk is, en onlangs die planken stal, is dat dan soms christelijk?

Neen vrouwtje, alles behalve, maar ik zeg toch niet dat alle kerkgangers ware christenen zijn, — was *dat* maar waar —, maar alle ware christenen gaan wel naar de kerk, die hebben even goed behoefte aan zielespijs, als aan voedsel voor 't lichaam.

't Is niet genoeg als je maar naar de kerk gaat.

We hebben den Heere Jezus noodig, als Borg voor onze ziel. En van Hem lezen we in den Bijbel, en van Hem hooren we in de kerk ..... En als ik dan in dien geest verder door sprak, luisterde zij wel, maar verder kwam 't niet, in geen maanden en jaren.

Toch ging ik telkens er weer heen.

En toen, na lang sukkelen, 't bleek, dat die vreeselijke ziekte, de tuberculose, ook haar lichaam sloopte, bezocht ik haar geregeld.

Door 't ontdekkend licht des Heiligen Geestes leerde zij zich zelf kennen, als een alles-verbeurd-hebbende, vloekwaardige zondaresse.

Veel heb ik toen met haar gesproken, en met en voor haar gebeden; totdat eindelijk 't licht van Gods genade ook in haar ziele doorbrak, en zij in Jezus Christus, haar Borg en Goël mocht leeren aanbidden.

't Was een zware beproeving voor haar, toen haar kind zoo ernstig krank daar neêrlag; terwijl zij zelf afgemat werd door hooge koortsen.

't Kostte haar heel wat gebedsworsteling en tranen, aleer zij eenswillend werd met den Heere, in dezen diepen weg.

Nooit zal ik ook die begrafenis vergeten van dat kind.

Het kistje werd vóór haar bed neergezet en geopend, en toen keek de doodelijk kranke moeder op haar gestorven lieveling. Geen tranenstroom biggelde nu echter over hare

wangen, integendeel, met een weemoedigen glimlach zag zij enkele oogenblikken zwijgend op 't lijkje van haar kind, en toen, ... eene ontroering greep allen aan, toen zij op meêwarigen toon zeide: „O, mien poppien, strak ben ik bie joe."

Twee dagen later volgde zij haar „poppien."

Onmiddellijk na die begrafenis van dat kind, moest ik in Oldemarkt 's avonds een slotwoord spreken, na eene uitvoering van de Chr. Zangvereeniging aldaar.

Ik kon toen niet nalaten, om o.m. te zeggen: „En toch, hoe schoon jelui ook gezongen hebben van avond, ik heb vanmiddag een lied gehoord, zóó kunnen jelui 't nog niet, 't was maar heel kort, 't was onder sombere, droeve omstandigheden, maar 't klonk als 'n hemelsche melodie," en toen vertelde ik, wat die stervende moeder bij 't lijkje van haar kind gezegd had.

Onder de zieken, die ik geregeld bezocht, was ook 'n jonge dochter van 17 jaren.

Ze was 'n eenige dochter van welgestelde menschen.

Heur ouders en hare twee broers waren echter onverschillig voor God en godsdienst. Hard werken om vooruit te komen in de wereld, was hun hoogste ideaal.

Toen Liesbeth, de eenige dochter, 15 jaren was, begon zij te sukkelen, en wat men er ook aan deed, en bij hoevele doktoren ook hulp werd gezocht, 't meisje bleef zwak en teêr, en ging maar niets vooruit.

Ten slotte nam de vader een kloek besluit; hij zou met haar naar een professor in Groningen gaan.

Vol spanning werd thuis de terugkomst van het tweetal afgewacht; de moeder had den ganschen dag al onrustig heen en weêr geloopen.

Neen, zij kon haar kind niet missen, zij wilde haar niet missen.

Al moesten al hare bezittingen verkocht worden om Liesbeth te redden, dat was niets; als ze maar beter werd.

O, als 't maar geen tering was, en de bezorgde moeder beefde van angst, bij die gedachte.

Eindelijk waren ze thuis gekomen.

Liesbeth, die oververmoeid was van de reis, moest dadelijk naar bed.

En nu zou vader vertellen hoe hij uitgekomen was.

Nu, de professor had verklaard met besliste zekerheid, 't was geen tuberculose; wel was de rechterlongtop 'n weinig aangedaan, maar daar was niet de minste reden om ongerust te zijn.

Alleen had de professor 't wel wenschelijk geoordeeld, dat Liesbeth 'n halfjaar verpleegd werd in een sanatorium om radicaal te genezen.

't Was veel te lage grond daar te Blankenham, waar zij toen woonden; als ze 'n poosje op zandgrond was, b.v. te Putten op de Veluwe, dan zouden ze eens zien hoe ze in enkele maanden eene flinke, stevige jonge dame zou zijn.

Aldus werd dan ook besloten; maar de moeder vertrouwde die professorale verzekering niet.

Haar Liesbeth naar 'n sanatorium! Daar werden immers alle teringlijders naar toegestuurd om er te sterven.

De arme vrouw leed er geweldig onder. En had zij nu hare toevlucht nog maar kunnen nemen bij den Heere.

Helaas, haar hart was verhard.

Soms liep zij dagen aaneen te schreien en slaakte zij diepe zuchten, toen Liesbeth weggebracht was naar 't sanatorium, en dan weder brak zij in hevige verwenschingen los. Kon *dat* nu 'n God van liefde zijn — *als* er dan een God was — om zoo'n kind zóó te laten lijden, en van haar weg te nemen.

Waar hadden ze 't aan verdiend, dat zij zoo zwaar bezocht werden? enz. enz.

Op zekeren morgen vond men de rampzalige vrouw hangen in de schuur; in wanhoop had zij zich van 't leven beroofd.

Wat is de mensch, buiten God, toch 'n rampzalig wezen.

Twee jaren lang is Liesbeth te Putten op de Veluwe verpleegd geworden.

Zij bleek maar al te zeer aan tuberculose te lijden.

Haar vader had eene huishoudster genomen, die even ongodsdienstig was als hij zelf.

Hij wilde in dat huis niet blijven wonen, en liet te O. een nieuw huis bouwen, om zich daar metterwoon te vestigen.

Toen Liesbeth echter vernam, dat het nieuwe huis gereed was, en haar vader en broers er weldra zouden intrekken, was zij niet meer te houden, en hield zij net zoo lang aan, tot er besloten werd aan haar wensch te voldoen, en haar naar 't vaderlijk huis over te brengen.

Van dien tijd af heb ik haar geregeld bezocht.

Ze was 'n zeer stil, in zichzelf gekeerd meisje, toen 17 jaar oud. Slechts als ik haar wat vroeg, antwoordde zij met ja of neen; ik kon verder zóó niet praten, dat ik, vooral in de eerste weken en maanden eenig antwoord van haar kreeg.

Zij had niet de minste godsdienstige kennis.

Ik onderwees haar als 'n klein kind op de Zondagsschool.

Hoewel te Putten in de Ned. Herv. Kerk een predikant stond, met een godsdienstonderwijzer van gereformeerde richting, bleek het mij, dat geen van beiden haar in die twee jaren dat zij daar in 't sanatorium lag, ooit bezocht had.

't Ziekenbezoek bij Liesbeth leek mij echter 'n hopeloos werk. Nooit kon ik merken, of mijne woorden of gebeden eenigen indruk ten goede op haar maakten.

Van buren vernam ik, dat wat ik bij deze kranke, onder biddend opzien tot God trachtte op te bouwen, door de huishoudster afgebroken werd.

„Hm," zoo sprak deze o.m. als ik weg was, „wat praat hij van zonde, hoe kan jij nou zonde doen, als je hier op bed ligt" enz. enz.

Gelukkig bleef die huishoudster er niet zoo heel lang. Doch toen kreeg Liesbeths vader eene huishoudster, waarvan ik

vreesde dat het een ramp voor die arme zieke zou zijn. 'n Achttienjarig meisje, uit het meest gedegenereerde gezin van wijd uit den omtrek.

En toch heeft deze haar zóó trouw en liefderijk verzorgd, dat het boven allen lof verheven was.

Hoe hopeloos 't ook scheen, toch bleef ik Liesbeth geregeld bezoeken; ach, ik was zoo met het droevig lot van dat arme kind begaan, dat ik er telkens weer heen gedreven werd.

Ik had zelf een ruim elf-jarig dochtertje in het sanatorium te Joure. Eigen leed en zorg en smart doet des te meer deelen in het leed van anderen.

Althans, zoo heb ik 't menigmaal ervaren.

En ..... wat men biddend doet, *kan* toch niet ongezegend blijven; dat zou ook hier blijken.

Op zekeren avond, na de godsdienstoefening, dronk ik nog 'n kop koffie bij een der vrienden.

Deze vroeg: „Is u vanmiddag nog bij Liesbeth geweest?"

„Neen, ik was 't wel van plan, maar ik kon zoover niet komen, doordat ik zoovele zieken moest bezoeken."

„O, wat zal haar dat spijten."

„Hoezoo?"

„Wel, toen ik er vanmiddag kwam, riep ze mij al dadelijk toe: „O Age, wat ben ik nu gelukkig, nu weet ik dat de Heere Jezus ook *mijn* Heiland is; wat zal mijnheer blij wezen, als hij *dat* hoort."

Dat was inderdaad eene verrassende mededeeling voor mij; o, ik had er dienzelfden avond nog wel heen willen gaan, doch dat kon niet meer.

Den volgenden dag echter, maakte ik expres een reis daatheen, en ja, nu kwam de tong van Liesbeth los; zij vertelde mij van haar zondelast, hare menigvuldige zuchten en gebeden, maar ook, hoe eindelijk de Heere het haar duidelijk geopenbaard had, dat al hare zonden haar om Christus' wil vergeven waren.

En nu smaakte zij een zieleblijdschap, zóó groot, dat zij er niet van zwijgen kon.

Haar vader en hare twee broers waren zóó dankbaar voor dien ommekeer, die er met Liesbeth had plaats gehad, dat zij van toen af, geregeld de Donderdagavond-godsdienst-oefeningen bijwoonden.

De zieke ondervond in letterlijken zin, wat de Apostel Paulus eens getuigde: „Hoewel onze uitwendige mensch verdorven wordt, zoo wordt nochtans de inwendige vernieuwd van dag tot dag."

Lichamelijk ging zij merkbaar achteruit, doch haar kinderlijk geloof werd steeds meer gesterkt.

Op haar sterfdag kwam een harer broers mij nog roepen. Tusschen de benauwdheden door, roemde zij nog in haren Heiland.

Toen ik afscheid van haar nam, stond het klamme zweet op haar voorhoofd.

Toch werd ik onweerstaanbaar gedrongen, haar een afscheidskus op 't voorhoofd te drukken.

't Was of het mijn eigen kind was.

Kort na mijn vertrek overleed zij zacht en kalm, 19 jaar oud.

Enkele maanden daarna, toen ik reeds in mijn derde standplaats, in Zuid-Holland woonde, werd mij een heel groot portret van Liesbeth ter gedachtenis overgestuurd, als dankbetuiging voor wat ik voor Liesbeth gedaan had. Dat schilderij heeft steeds 'n eereplaats in mijn huis gehad, en aan velen heb ik haar geschiedenis reeds verteld, ter verheerlijking Gods.

HOOFDSTUK VIII.

De arbeid te Oldemarkt en omstreken, was 'n rijk gezegende, maar zeer drukke arbeid.

De kerkelijke gemeente heet officieel: Oldemarkt en Paasloo. Daar is één kerkeraad, doch er zijn twee kerkvoogdijen, die beide nogal rijke bezittingen hadden; van welke echter later bleek, dat ze tot de Pastoralia behoorden.

Over de kwestie, daardoor ontstaan, de processen daarover gevoerd, en den uitslag er van, schrijf ik hier niet, omdat dit zich heeft afgespeeld na mijn vertrek vandaar.

Rijk beloonen deden de rijke kerkvoogdijen niet.

De predikant had een traktement — vóór den oorlog — van *f* 1450 met vrije woning in de pastorie, plus de opbrengst van een kampje land, à p.m. *f* 150.— per jaar.

De godsdienstonderwijzer kreeg *f* 950.— per jaar, waar nog *f* 100.— voor huur af moest, zonder eenig emolument.

Dat wij het daar, met ons groot gezin, niet ruim hadden, ligt voor de hand, en als men dan bedenkt dat wij heel dikwijls met ziekte te kampen hadden, dan behoeft het niemand te verwonderen, dat ook de finantieele zorgen ons wel eens zwaar drukten.

Toen wij ons dochtertje in 't sanatorium te Joure hadden, waarvoor ik *f* 9.— per week moest opbrengen, vroeg ik aan de kerkvoogdij om eene extra toelage, op welk verzoek echter afwijzend werd beschikt.

Een der heeren, een welgestelde boer, voerde als motief voor die weigering aan, dat hij toch ook niet dadelijk bij anderen om geld ging vragen, als er bij hem een koe ziek werd of dood ging.

De man liet zich nogal niet weinig voorstaan op zijn verstandelijke ontwikkeling en *scherp*zinnigheid en ..... *recht*-zinnigheid.

Nu, scherp was bovengenoemde zin wel, maar recht? .....

Moge hij later, door genade, geleerd hebben wat het zij: „Ik wil barmhartigheid en niet offerande."

Toch liet de Heere het nooit aan zijnen bijstand ontbreken, zoodat er soms redding en uitkomst kwam van eene zijde, waarvan wij 't niet hadden durven verwachten.

Op verzoek van de vrouw van den predikant, die vroeger tweede lectrice was bij H. M. de Koningin, zonden H. M. de Koningin, H. M. de Koningin-Moeder en Z. K. H. de Prins der Nederlanden, ook ieder eene bijdrage voor de verpleging van ons dochtertje.

Toen we nog niet zoo heel lang in Oldemarkt woonden, bleek het, dat onze zoon T. toen ruim 18 jaar, aan zijn rug leed; een der wervels stak bedenkelijk uit, later bleek, dat hij aan ruggemergtering leed.

Al 't mogelijke deden we, om algeheele vergroeiïng te voorkomen.

Meermalen moesten we naar Leiden, om hem in 't Academisch Ziekenhuis van een gipscorset te laten voorzien.

Veel verdriet hadden we reeds van dezen jongen gehad, omdat hij zich afkeerig toonde van 't evangelie, en de wereld wilde dienen. Wel deed hij geen buitensporige dingen, maar toch was hij vaak wederspannig.

Hij was vol levenslust en levensmoed, en toen hem die vreeselijke kwaal overviel, heeft hij er zich tot het einde toe tegen verzet.

O, hoe menigmaal vermaanden wij hem, om toch ook aan 't heil zijner arme ziel te denken; 't mocht helaas niet baten.

Droegen we steeds al onze kinderen in 't gebed op aan den troon der genade, deze jongen was inzonderheid een kind des gebeds.

Ruim anderhalf jaar heeft hij geleden, maar hij *wilde* niet ziek wezen; hij bleef op de been, al werd zijn gang op 't laatst ook gebrekkig, en al kon hij zich alleen niet oprichten, als hij soms gestruikeld was; hetwelk vaak gebeurde, doordat hij zoo ongelukkig liep.

O, hoe sneed het ons door de ziel, als hij, in weerwil van 't ernstige van den toestand, zoo lichtzinnig bleef. Zouden dan al onze gebeden vergeefsch zijn?

Neen! maar de Heere kent zijn tijd. Zijne wegen zijn hooger dan onze wegen, en zijne gedachten hooger dan de onze.

't Zou openluchtfeest zijn in het bosch te Paasloo, voor de kinderen der vier Zondagsscholen van Oldemarkt, Paasloo, Kalenberg en Ossenzijl.

Dit had om de vijf jaren plaats.

Onze jongen verlustigde zich in 't vooruitzicht, daar ook heen te kunnen gaan.

Mijne vrouw zou echter zoo ver niet kunnen loopen, want het was minstens 'n half uur gaans, buiten het dorp.

Helaas, onze jongen kon ook niet zoo ver wandelen.

Doch op zekeren middag kwam hij opgetogen thuis, vroolijk uitroepende: „Moe, E. Kr. gaat met zijn rijtuig naar 't Zondagsschoolfeest in Paasloo, en hij heeft gezegd dat ik dan meê mag rijden; maar dan zal ik vragen of u er ook nog bij kan."

Vrijdags tevoren moest ik op reis naar Zuid-Holland, om Zondags te K. bij Rotterdam te preeken.

We zagen wel dat onze jongen achteruit ging, doch hij bleef nog op de been; dus konden we niet vermoeden, dat zijn einde zóó dicht nabij was.

Nadat ik echter voormiddag op reis was gegaan, werd hij 's middags al zoo ziek, dat hij naar bed moest.

Zondags lag hij in hevige koorts, zoodat mijne vrouw tot hem zeide: „Daar zal nu wel niets van komen, om Woensdag naar Paasloo, naar 't Zondagsschoolfeest te gaan."

„Och, dat weet je nog niet," was 't antwoord.

Maandagsmiddags kwam hij onverwacht naar beneden, omdat hij 't boven niet houden kon van de warmte, zooals hij zeide, hoewel het heelemaal niet warm was.

Mijne vrouw schrok geweldig, en liet hem op een bed liggen beneden.

Toen ik thuis kwam van de reis, en in 't bijzonder vroeg, hoe 't met onzen jongen ging, antwoordde zij op bedrukten toon: „Nu, dat lijkt me niet zoo mooi," en toen vertelde zij hoe 't gegaan was.

Toen ik bij het bed kwam, zag ik ook wel dat de toestand vrij ernstig was, en ik zeide: „Als 't zoo blijft gaan, ga ik toch morgen naar onzen huisdokter."

„Morgen pas?" vroeg nu de zieke.

Natuurlijk ging ik toen onmiddellijk, en toen de dokter hem onderzocht had, constateerde hij dat de toestand hopeloos was, hoewel 't nog wel enkele dagen duren kon.

Den volgenden dag scheen het ons toe, dat hij zeer achteruit ging, doch hijzelf verzekerde zóó stellig dat hij zich veel beter gevoelde dan den vorigen dag, dat ik er wel eenigszins door misleid werd.

Toen ik hem er op wees, dat de toestand toch lang niet mooi toescheen, antwoordde hij: „H'm ja, dat kan wel zijn;" doch toen ik hem aanspoorde, om toch maar veel den Heere aan te roepen om genade, enz. keerde hij zijn aangezicht eenigszins af, en antwoordde niets.

Dit sneed mij door de ziel; o, hoe vurig had ik gebeden om de eeuwige behoudenis van onzen jongen, en zou 't nu alles toch geheel tevergeefs zijn?

's Namiddags moest ik weg naar Kalenberg, doch bij 't afscheid nemen was hij zóó opgewekt, dat ik gemoedigd heen ging.

Even nadat ik vertrokken was, kwam eene jonge dame naar zijn toestand vragen.

Nadat zij eenigen tijd in de ziekenkamer gepraat had, ging zij weer heen, en zeide o.m. „Nu jongen, al zouden we

nu allemaal voor je bidden, en je bidt zelf niet, dan zal het toch niets baten."

Tot groote verwondering mijner vrouw, riep hij toen uit: „Ik kan niet bidden."

'n Poosje later riep hij: „Moe, is H. (zijn broertje) daar ook?"

„Ja."

„Laat hem dan gauw naar den dominee gaan, want ik kan niet bidden."

Deze was echter niet thuis, doch eene dame, in de pastorie gelogeerd, ging dadelijk uit om hem te roepen.

Toen de predikant bij hem kwam, en vroeg: „heb je 't zoo benauwd jongen?" was 't antwoord: „O, ik heb 't zoo bang!"

„Waar heb je het dan benauwd?"

„Neen dominee, niet naar 't lichaam, maar o, mijne zonden, mijne zonden."

De predikant troostte hem met te zeggen, dat het 'n gunstig teeken was, dat zijne zonden hem begonnen te drukken, maar hij wees ook op den Eenigen en Algenoegzamen Borg en Zaligmaker, die elken zondaar, die ootmoedig, schuldbelijdend tot Hem vlucht, pleitend op zijn dierbaar zoenbloed, met zijnen vrede vervult, enz.

Hij sprak echter niet lang en ging, na eerst nog ernstig gebeden te hebben, spoedig heen; want hij zag wel, dat het einde zeer nabij was, en wilde iemand sturen, om mij haastiglijk te ontbieden.

Toen de predikant vertrokken was, stond mijne vrouw bij het ledikant, starend op den kranke.

Deze scheen in diep gepeins verzonken; zoo nu en dan ontsnapte een zucht aan zijn boezem, doch overigens lag hij rustig, met gesloten oogen.

Opeens riep hij uit: „O, wat is dat licht!"

„Licht?" vroeg mijne vrouw.

„Ja, ziet u dan dat licht niet? O, wat is dat mooi!"

Met stralende oogen staarde hij steeds naar omhoog.

Mijne vrouw schrok, en ontroerde tevens geweldig; haastig riep zij eene overbuurvrouw, om eens te komen.

Als een loopend vuurtje verspreidde zich nu het gerucht door het dorp, dat T. van mijnheer zoo min was.

Weldra stonden een aantal vrouwen om het ledikant, en ook een zijner kameraden. De zieke sprak toen nog niet veel; telkens scheen hij in gedachten te liggen.

Toen een der vrouwen weg zou gaan, wilde zij hem nog even groeten; zij boog zich over hem heen en zeide: „Nu jongen, ik ga weer heen hoor."

Hij sloeg zijne oogen op en vroeg: „Is J. P. daar ook?" (dat was haar man).

„Neen," antwoordde de vrouw.

„Zeg dan, dat ik zijn duif dood gemaakt heb."

„Och jongen, bekommer je daar maar niet over hoor."

„Ja, ik *moet* dat zeggen, ik kan met die zonde zoo de eeuwigheid niet ingaan."

O, als God, door 't ontdekkend licht zijns Heiligen Geestes den zondaar aan zichzelf ontdekt, welk een berg van schuld rijst er dan voor diens geest op, en hoe fijn besnaard wordt dan het geweten.

Intusschen was ik thuis gekomen, geheel ontdaan door 't jachten om thuis te komen, en geweldig geschokt door het bericht, dat de toestand opeens zoo heel erg was geworden. Toen ik in de ziekenkamer kwam, moest ik eerst langs 't hoofdeinde van het ledikant.

De zieke sloeg zijne oogen omhoog, toen hij mij binnen hoorde komen, en riep op smeekenden toon: „O ja, bid toch voor me."

Ik moest mij aan 't ledikant vasthouden, door de ontroering, toen ik die doodskleur op zijn gelaat zag, en dien smeekenden blik.

Die vraag ging mij door alles heen, en ik stond te beven, zóó hevig, dat ik op dat oogenblik niet bidden kon.

En toen begon hij zelf te bidden, zóó schuldbelijdend, zóó ernstig smeekend, zóó krachtig pleitend, dat allen er geweldig door ontroerd werden.

Ik wist niet wat ik hoorde; 't zou mij heel wat waard geweest zijn, als ik die woorden had kunnen opteekenen en bewaren.

Toen hij eindelijk het „Amen" uitgesproken had, vroeg ik: „Nu m'n jongen, geloof je niet dat God dat gebed verhooren zal?"

„O ja," was 't antwoord, „ik steun op 't bloed van Christus, dat reinigt me van al mijne zonden.

Maar och pa, ik heb u zooveel verdriet aangedaan.

Ge hebt me zoo dikwijls vermaand, en ik heb nooit gewild.

Och pa, vergeef 't mij toch."

Natuurlijk deed ik dit volgaarne, terwijl ik hem verzekerde van 's Heeren bereidvaardigheid, den boetvaardigen zondaar vergeving te schenken.

Toen is onze jongen begonnen te getuigen van de liefde en genade des Heeren, zóó heerlijk en zóó overtuigend, dat ik bij dat sterfbed ten volle heb mogen ervaren, wat het is, „psalmen zingen in den nacht," van smart en droefenis. 't Zong alles in mijne ziel, bij 't aanschouwen en aanhooren van dat „wonder van genade".

Zijn vriend vermaande hij nog zóó ernstig, om toch niet voort te gaan in werelddienst en zondelust, dat deze er geheel door van streek was.

Tot zijn laatsten snik lag onze jongen nog te getuigen en te roemen in den Heere, hoewel hij de laatste tien minuten niet meer verstaan kon worden. Op bijna 20 jarigen leeftijd is hij in den Heere ontslapen.

Even nadat hij overleden was, kwam de predikant nog eens vernemen hoe 't was.

't Verheugde hem natuurlijk, te hooren hoe dat afsterven was geweest.

Ik zeide o.m. „Ik mag door genade zeggen, dat wij al onze kinderen steeds in 't gebed aan den Heere opdragen; maar deze jongen was inzonderheid een kind des gebeds."

En dikwijls kwam 't woord van Ambrosius tot Monica, de moeder van Augustinus, mij voor den geest: „Een kind van zóóveel gebeds, kan niet verloren gaan," maar even dikwijls heb ik er aan getwijfeld, als al mijne vermaningen en al mijne gebeden vergeefsch schenen te zijn; doch nu heeft de Heere op zoo wondervolle wijze laten zien, dat Hij een Hoorder der gebeden, en een Waarmaker van zijn Woord is.

Ons meisje, dat op bijna 12-jarigen leeftijd in 't sanatorium voor longlijders te Joure overleden is, was toen 6 jaar.

Zij heeft ons meermalen hooren vertellen aan belangstellenden, hoe heerlijk onze jongen was heengegaan; welk een wonder van genade God aan hem bewezen had.

Toen mijne vrouw en ik later aan haar sterfbed stonden, vroeg ik o.m. „Zou je niet graag naar den Heere Jezus gaan, lieveling?" antwoordde zij schuchter: „ik weet het niet."

„Weet je dat niet?"

Na eenig nadenken riep zij, met van vreugde stralende oogen uit: „O ja! dan ben ik bij Teunis!"

't Was echt kinderlijk, maar het deed ons toch goed.

HOOFDSTUK IX.

Barre reizen heb ik menigmaal gehad naar de buitenbuurten van Oldemarkt, vooral in den herfst en in den winter.

Was de weg naar Ossenzijl, met verscheidene scherpe krommingen, bijna zig-zag, zeer vlak, zoodat men niets geen beschutting vond, en dit vooral met ruwe stormen of sneeuw- en hagelbuien zeer bezwaarlijk was, toch waren de reizen naar Kalenberg nog moeielijker, en . . . bij donkere avonden en ruwe stormen ook gevaarlijker.

Als ik 's wintersavonds tegen 9 uur van Kalenberg ging, moest ik eerst een smal pad langs, met aan beide zijden water. Dat pad was 20 minuten gaans lang, en was doorsneden door „vaarten", drie in getal, waarover smalle vonders.

Dan kreeg ik een heel slechte straatweg, vol putten en kuilen, ook 20 minuten lang, en dan nog een modderige grintweg van ruim drie kwartier gaans, of een weg, ongeveer tien minuten korter, door bosschen heen.

Soms kwam ik doornat thuis, vol modderspatten.

Of ik dan niet schuilen kon onderweg?

't Is Woensdagavond in November.

De godsdienstoefening in 't lokaal is geëindigd.

't Was heet in 't lokaal, de kachel had heel den dag flink gebrand voor de catechisaties, en 's avonds was het lokaal tjokvol met hoorders.

't Is buiten pikdonker, en de lucht zeer buiïg.

Kwart vóór negen vertrok ik naar huis.

't Was dus nog geen negen uur, toen ik dat smalle pad ten einde gefietst was.

'n Zware regenbui, met veel wind, overviel mij.

Maar daar ginds is 'n herberg, dáár zal ik gaan schuilen.

't Was echter alles donker, en op mijn kloppen aan de deur werd mij niet opengedaan.

Ik moest dus door de bui heen; gelukkig was 't een westelijke wind, zoodat ik hem in den rug had.

Niettemin waren al mijne kleeren doorweekt, toen ik thuis kwam.

Op een anderen Woensdagavond zou ik van Kalenberg huiswaarts keeren.

't Was toen zóó donker, dat ik geen hand voor de oogen kon zien, en er woei 'n vliegende storm, 'n orkaan.

„Nu mijnheer," waarschuwden stoere visschers mij, „wees u maar voorzichtig hoor, want u hebt den wind wel van achter, maar 't waait zóó verschrikkelijk hard, dat het wel eens te vlug kon gaan."

En 't ging vlug, vliegensvlug.

Ik behoefde in 't geheel niet te trappen, en moest geregeld remmen. Gelukkig gaf mijn lantaarn schitterend licht.

't Smalle pad was al heel spoedig afgelegd, en op den straatweg ging 't zóó snel, dat ik er mij al in zat te verlustigen, nu vanavond toch eens vroeg thuis te zullen zijn.

Plotseling werd ik uit die aangename gedachte opgeschrikt, doordat mijn rijwiel in een kuil op den straatweg terecht kwam, en ik er afgeslingerd werd.

Gelukkig kwam ik in 't gras, aan den kant van den weg neer, zoodat ik mij niet zoo hevig bezeerde, hoewel de aanraking met den grond toch allesbehalve zacht was, want het ging zoo geweldig snel.

Mijn rijwiel schoof nog een eind langs den straatweg. Mijn lantaarn was geheel stuk, en mijn hoed was natuurlijk van mijn hoofd gegaan, en een eind weggewaaid.

Daar lag ik in pikdonkeren nacht; geen mensch passeerde op dien tijd dien weg, althans niet bij zulk weer.

In verren omtrek was geen huis, terwijl toch trouwens

verreweg de meeste menschen daar al in diepe rust lagen.

Gelukkig had ik echter geen armen of beenen gebroken, en kon ik dus weer opstaan.

Eerst mijn rijwiel opgezocht, en onderzocht of het nog rijbaar was.

Ja, dat ging, doch het stuur was sterk verbogen.

Met veel moeite en krachtsinspanning dit recht gebogen, en toen op zoek naar mijn hoed.

Hoewel mijn lantaarn stuk was, brandde hij toch nog wat, en zoo vond ik dan, na eenig zoeken, mijn hoed.

Toen geprobeerd om op 't zadel te komen, wat niet zoo heel gemakkelijk ging, want door den val deden mijne ledematen toch bij elke beweging nog wel pijn, en waren ze stijf.

Toen ik eindelijk zat, stuwde de wind mij wel weer voort, en kon ik van lieverlede mijne armen en beenen toch weer wat beter bewegen.

Natuurlijk was ik blijde toen ik thuis was, al was het dan niet zoo vroeg, als ik eerst wel gedacht had.

En toen ik mijn wedervaren verteld had, dankten wij den Heere, dat Hij mij voor erger bewaard had.

Op 'n Februari-avond moesten Ds. v. D. en ik naar Kalenberg, waar de Chr. Jongelingsvereeniging haar 25-jarig bestaan vierde.

Ds. v. D. was voor deze gelegenheid ook als gast genoodigd, terwijl ik het feest leiden moest.

't Was grootsch opgezet, van vele vereenigingen uit omliggende plaatsen waren afgevaardigden genoodigd, en hoewel het Evangelisatielokaal niet zoo bijzonder hoog was, had men toch boven den ingang, op het portaal, nog een „beune" (een soort gaanderij) gemaakt, waarop nog wel ruim veertig personen plaats konden nemen, maar .... velen moesten den ganschen avond, van 7 uur tot 's nachts half 2 in gebogen houding zitten, onder de schuine kap.

Oude menschen van 70 jaar en ouder, zaten ook al dien tijd, dicht opeengedrongen in een bank, ontelbare kopjes chocolade-

melk verzwelgend, elk kopje steeds geflankeerd met sneden koek, of met gebakjes of kleingoed.

Vóór wij echter naar Kalenberg gingen, hadden we in Oldemarkt nog des namiddags de Jaarvergadering der Ver. voor Chr. Onderwijs. Dienzelfden middag woedde er een vreeselijke sneeuwstorm. Op sommige plaatsen lag de sneeuw ruim een halve Meter hoog, terwijl de storm tot een orkaan was aangegroeid.

We moesten dus ons rijwiel thuis laten, toen we tegen den avond op reis gingen.

Ik had nog een parapluie meegenomen.

Toen we op 't smalle pad, met de vonders gekomen waren, brak er weer een stormvlaag los, met geweldigen slagregen, die ons het voortgaan belette.

De kracht van den wind was zóó geweldig, dat we ons schrap moesten zetten, om niet van het pad af in 't water te waaien.

„Kerel," riep Ds. v. D. me nog toe: „doe je parapluie neer, want je houdt het zoo niet uit."

En ja, ik was wel gedwongen zulks te doen.

't Was inderdaad een benauwd oogenblik, en toch.... moesten we nog lachen.

'n Boerenzoon was ons achterop gekomen, en toen de wind zoo hevig uitschoot, hield hij Ds. v. D., bevend van angst, aan zijn jas vast.

Deze, droog-komiek als hij soms wezen kon, zei tot den jongen: „Ja Fedde, zulk weer is 't nu hier altijd."

Hoe kritiek de toestand ook was, ik moest lachen om die opmerking, maar meer nog om 't bedenkelijk gezicht van Fedde.

Toen die zware bui wat geluwd was, gingen we verder, en eindelijk kwamen we te K. aan.

Doordat ik mijn parapluie nog geruimen tijd opgehouden had, was ik niet zoo nat als Ds. v. D. Alleen mijne schoenen waren vol water, zoodat ik droge kousen moest aantrekken.

Ds. v. D. echter was geheel doornat, en moest al zijne kleêren uittrekken, en met droge verwisselen.

Hij kreeg die van een vischhandelaar, die eere-voorzitter van de Chr. Jongelingsvereeniging was.

De dominee echter was lang van persoon, zijn gastheer, wiens kleêren hij moest aantrekken, was van gewone lengte, doch geweldig breed, hij woog plm. 225 pond.

Later heeft Ds. v. D. er nog al eens een gezelschap mee vermaakt, als hij vertelde, hoe hij alleen in dat kamertje had zitten schudden van lachen, toen hij de pantalon van zijn gastheer aangetrokken had, en zag hoeveel ruimte de band van boven nog overliet.

Bijna niemand had zich echter door 't noodweer van 't feest laten terughouden, zoodat het lokaal, dat anders, als 't heel vol was, plm. 150 personen bevatte, nu ongeveer 200 personen herbergde.

De feeststemming kwam er evenwel spoedig in, en het feest liep in goede orde en tot ieders tevredenheid af.

Men is daar voor geen klein geruchtje vervaard, als 't op feestvieren aankomt.

Ik heb daar te K. ook een watersnood meegemaakt. 't Was in een winter.

't Groote stoomgemaal te Vollenhove, was er toen nog niet.

Het water uit Drenthe enz. zakte af naar het lager gelegen land van Vollenhove en omstreken, en zoolang de wind westelijk bleef, kon het niet weg; alleen de oostenwind kon uitkomst geven, doch tevergeefs had men weken aaneen daarop gewacht. Door de vele regens steeg het water steeds hooger.

Verschillende huizen moesten ontruimd worden, doordat het water er in kwam.

Ook 't jaagpad stond op verscheiden plaatsen onder water. Het smalle pad, dat van den „Hooge weg" naar K. voerde, was overstroomd.

Ging ik er eerst nog per rijwiel door, weldra kon dat niet

meer, doordat er al bijna een voet water op stond, en op verscheidene plaatsen er gaten in kwamen.

Als ik er voormiddags heen ging, moest ik 20 minuten gaans met mijn rijwiel aan de hand door 't water baden, natuurlijk met waterdichte laarzen aan, tot de knieën; 's avonds bracht men mij met de „punter" tot den Hooge weg.

Hoe langer 't water bleef staan, hoe pijnlijker 't ongerief werd, en hoe meerderen er door begonnen te lijden.

Vele klaagtonen werden gehoord, totdat ik voorstelde om op Zondagavond, 20 Februari, een bidstond te houden, en van den Heere uitkomst af te smeeken.

Dit vond algemeen bijval, en het lokaal was dien avond voller dan ooit. Ik sprak naar aanleiding van Klaagl. 3 : 38—42, en wees op de noodzakelijkheid van inkeer tot zichzelf, wijl de bron van alle smart en leed en beproeving toch slechts in ons zelf te zoeken en te vinden is, vanwege onze zonde, terwijl toch geen ramp of leed ons overkomt, of de Heere heeft er zijne wijze en heilige bedoelingen mede.

In de eerste plaats om ons tot zich te trekken, met schuldbelijdenis en gebed.

In smeekgebed droeg ik de nooden en bekommernissen aan den Heere op, smeekende om vergeving van ongerechtigheden, pleitend op de Borggerechtigheid van Christus, aan 't kruis volbracht, en of 't den Heere behagen mocht, hier nog eens een wonder van genade te doen, tot verheerlijking zijns Naams, enz.

't Was bij het uiteengaan duidelijk waar te nemen, dat allen zeer onder den indruk waren.

O, wat werd er den volgenden dag gekeken, of de wind nog niet „naar 't Oosten liep."

Toen dit 's Maandags nog niet gebeurde, kwamen er natuurlijk al vele twijfelaars; doch ziet, Dinsdagsmorgens woei er een stevige bries uit het Oosten, en Woensdags was het overtollige water reeds naar de Zuiderzee afgedreven.

Men was het er vrijwel algemeen over eens, dat hier eene bijzondere gebedsverhooring had plaats gehad.

Natuurlijk dankte ik er den Heere ook voor in de Bijbellezing.

Tot mijn groote blijdschap echter, kwam 'n paar weken later iemand, namens velen tot mij, zeggende: „Mijnheer, God heeft op zoo wonderbaar heerlijke wijze verhooring gegeven op ons gebed, in den bidstond, nu hadden wij overlegd, dat het toch wel noodig en goed zoude zijn, om nu ook een dankstond te houden."

Natuurlijk verklaarde ik mij daartoe ten volle bereid, en zeide o. m.: „Zie, de bidstond is feitelijk van mij uitgegaan, maar ik dacht, nu God zulk eene wonderbare uitkomst op ons gebed gegeven heeft, moeten de beweldadigden nu zelf ook gevoelen de noodzakelijkheid, om gezamenlijk den Heere daarvoor te danken, en nu verheugt het mij bijzonder, dat het verzoek om een dankstond te houden, van uwen kring zelf is uitgegaan."

Zondagsavonds 10 April werd die dankstond voor 'n overgroote schare gehouden.

Na 't lezen van Ps. 103, sprak ik over Lukas 17 : 11—19, de geschiedenis van de genezing der 10 melaatschen.

Als punten van overeenkomst noemde ik:

1. „*Zij stonden van verre*" — zij waren van de samenleving uitgesloten. Ook hier waart gij door 't water afgesloten . . . . .
2. „*Zij hieven klaagtonen aan*" — ook hier vele klaagtonen . . . .
3. „*Geen menschen konden hen helpen*" — ook hier niet . . . .
4. „*Zij riepen Jezus aan*" — ook wij . . . .
5. „*Zij werden verhoord*" — ook wij . . . .
6. „*Niet op hetzelfde oogenblik*" — ook hier niet . . . .
7. „*Zij waren voorzeker allen verheugd*" — ook hier . . . .
8. „*Maar één verheerlijkte God en dankte den Heere*" — **En hier? . . . .**

Onder meer zeide ik: „Daar zijn menschen die, door den nood gedrongen, wel vurig bidden kunnen, maar als zij uit den nood verlost zijn, ontbreekt het vurig danken.

En toch, dit behoort er ook bij.

Wie God niet verheerlijkt voor eene verkregen verlossing, die maakt de Goddelijke verlossing tot eene natuurlijke, en dat is God-onteerend. Dankbaarheid is eene bloem, die slechts kan bloeien op den wortel van diepen ootmoed" . . . .

HOOFDSTUK X.

In geestesrichting waren de inwoners van Kalenberg meer één dan die te Ossenzijl en in de moedergemeente Oldemarkt. Behoudens 'n paar „liberalen" en één gezin dat feitelijk tot de Geref. Kerk behoorde, waren allen rechtzinnig Ned. Hervormd.

Vond men te Ossenzijl over 't algemeen mijne prediking wel wat „zwaar", — eene vrouw aldaar zeide eens tot mijn zoon: „Jou vaoder is nog stiever dan de domeneer" — in Kalenberg wilde men het over het algemeen wel zoo.

Nu vond ik het van 't begin af wel jammer, dat er te Kalenberg eene openbare school was, te meer, wijl 't hoofd dier school destijds geheel ongodsdienstig was, en nooit ter kerk kwam. Toen ik er echter enkele jaren werkzaam was, richtte ik er eene Vereeniging voor Christelijk Onderwijs op.

Kort daarna echter kwam er een Hoofd aan de openbare school, die wel niet geregeld, maar toch van tijd tot tijd weleens Zondags ter kerk ging, en ook in de week de Bijbellezing weleens bezocht, zoodat het volk over 't algemeen oordeelde dat deze „meister toch zoo slim niet was" — men bedoelde er mede, zoo erg niet, n.l. ongodsdienstig.

Ik gaf dus, als eere-voorzitter, het Bestuur der Ver. voor Chr. Onderwijs te K. in overweging, om zich nu maar rustig te houden, en stil af te wachten, tot een gelegener tijd zou komen, om actie voor de stichting eener Christelijke school te gaan voeren.

Het Hoofd der openbare school was een jonge man, die zijn leven toch zeker wel niet in K. zou willen slijten.

Toen ik echter vernam, dat deze solliciteerde naar de betrekking van eersten onderwijzer aan de openbare school te L.,

en aldaar nummer 1 stond, ging ik alvast eens praten met den burgemeester van Oldemarkt, een positief Chr.-Hist. man, die mij zeer goed gezind was.

Deze gaf mij verschillende inlichtingen, die mij later goed te pas kwamen.

Naast God heeft K. vooral aan burgemeester v. G. zijn Christelijke school te danken.

Ik wil dit hier rondweg uitspreken, al wil men daar die eer aan mij geven, omdat ik, in de actie die er voor gevoerd moest worden, meer naar voren trad.

Zonder de krachtige medewerking van den burgemeester had ik weinig kunnen uitrichten in dezen.

Niet zoodra was het officieel bekend geworden, dat het Hoofd der school te K. de benoeming als 1e onderwijzer te L. had aangenomen, of ik liet eene vergadering aldaar beleggen, van de Ver. voor Chr. Onderwijs.

Op mijn advies werd besloten den volgenden dag reeds een verzoekschrift te richten aan het gemeentebestuur te Oldemarkt, om voor de vacante betrekking als Hoofd der School te K. sollicitanten te willen oproepen van positief Christelijke beginselen.

Ik wist heel goed dat het gemeentebestuur dit niet kon of mocht doen, maar ik wilde een afwijzend besluit op dit, door bijna al de hoofden der gezinnen geteekende verzoekschrift uitlokken, om daarna een radicaler stap te doen.

De burgemeester zorgde dat dit verzoekschrift spoedig in behandeling kwam, zoodat het Bestuur der Ver. voor Chr. Ond. te K. binnen enkele dagen reeds bericht ontving, dat de Gemeenteraad een afwijzend besluit op dat verzoekschrift had genomen.

Toen spoedig weer vergaderd, en gevraagd om de openbare school te K. — uit twee lokalen bestaande — plus de onderwijzerswoning te mogen koopen voor de som van *f* 2000. Met de noodige toelichting er bij natuurlijk.

Toen deze aanvraag in den Raad behandeld werd, en door B. en W. ondersteund werd, heeft het er nogal gespannen, de Liberale en Roomsche leden verklaarden er zich heftig tegen. De Chr. Historische en Anti-Revolutionnaire leden waren echter in de meerderheid, zoodat ten slotte aan het Bestuur te K. bericht werd, dat de Gemeenteraad te Oldemarkt behoudens goedkeuring der Gedep. Staten van Overijsel, wel gezind was, de openbare school aldaar op te heffen, doch dat de aangeboden som van *f* 2000 voor school en huis te gering werd geacht.

Onmiddellijk daarop weer vergadering te K. en toen besloot men op mijn advies, nog *f* 150 er bij te doen, en dus *f* 2150 te bieden voor bedoelde gebouwen.

Toen dit in den Gemeenteraad te Oldemarkt in behandeling kwam, waren de Liberale en Roomsche leden weggebleven, zoodat toen met algemeene stemmen besloten werd, de openbare school te K. op te heffen, school en huis aan de Ver. voor Chr. Ond. aldaar te verkoopen, voor de som van *f* 2150, en de onderwijzeres op wachtgeld te stellen.

Dit alles had zich afgespeeld, terwijl 't Hoofd der School te K. en de onderwijzeres met vacantie waren (de zomervacantie).

't Was voor dezen eene ontnuchtering, toen zij weer thuis kwamen en een en ander vernamen.

Maar .... hij zou 't er niet bij laten zitten, en de Vereeniging voor Volksonderwijs te Steenwijk was er ook nog.

Gedeputeerde Staten moesten immers dat besluit van den Gemeenteraad nog goedkeuren!

't Eerste wat de „Meister" deed was, de arbeidersbevolking bang maken, dat het hun heel wat meer geld zou kosten, als de school Christelijk werd.

Waar moest het Bestuur 't geld vandaan halen, tot onderhoud van de school, en voor de leermiddelen, enz. enz.

Dat ging vroeger van de gemeente, maar nu zouden de menschen het zelf moeten betalen, zoodat het schoolgeld ongetwijfeld verschrikkelijk veel meer zou zijn, dan nu bij

't openbaar onderwijs, dat kon immers niet anders.

Door deze redeneering, en nog meer andere drogredenen, b.v. dat de tijd, die voor 't Bijbelsch onderwijs besteed werd, natuurlijk (?) ten koste van 't gewone onderwijs was, enz. werden verschillenden overgehaald, een adres aan den Gemeenteraad te teekenen, dat zij Christelijk onderwijs te K. niet gewenscht achtten, en dus verzochten, de openbare school niet op te heffen.

Niet zoodra had ik dit vernomen, of ik trachtte eerst uit te visschen wie dat adres onderteekend hadden, en toen ging ik naar dezen toe, en wist hen spoedig te overtuigen, dat „de meister" hen te onrechte bevreesd had gemaakt voor hooger schoolgeld, enz., terwijl ik onder getuigen wilde verklaren, dat wat zij meer aan schoolgeld zouden moeten betalen, dan nu voor 't openbaar onderwijs, ik er dat persoonlijk voor hen zou bijleggen.

Gevolg was, dat weldra een tegenadres naar den Gemeenteraad ging, waarin de onderteekenaars van het vorige adres hunne verklaring herriepen.

Ik kon zoo boud spreken, omdat ik wist, dat de rijke kerkvoogdij van Paasloo, waaronder K. ressorteert, bereid zou gevonden worden, om het Christelijk onderwijs te K. finantieel krachtig te steunen.

Ik had n.l. elk dier kerkvoogden afzonderlijk bezocht, en de zaak bij hen bepleit, en hen er gunstig voor weten te stemmen.

Het Bestuur der Vereen. voor Volksonderwijs te Steenwijk had echter een adres gezonden aan Gedeputeerde Staten van Overijsel, met verzoek, hare goedkeuring te onthouden aan het besluit van den Gemeenteraad te Oldemarkt, tot opheffing der openbare school te Kalenberg.

Toen ik dit vernomen had, ging ik persoonlijk de rechtsche leden van Gedeputeerde Staten bezoeken, om 't wenschelijke van Christelijk onderwijs te K. te bepleiten.

Gevolg was, dat Gedep. Staten hare goedkeuring verleenden aan het besluit van den Gemeenteraad van Oldemarkt.

't Was toen juist in den verkiezingsstrijd van leden der Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Op zekeren avond zou de heer Duymaer van Twist te Oldemarkt komen spreken voor de Antirev. Kiesvereeniging aldaar.

Alvorens echter zijn rede aan te vangen, verklaarde spreker zich gedrongen te voelen, zijne verontwaardiging er over uit te spreken, dat in een verkiezingspamflet, door de liberalen juist dien dag verspreid, mijn naam op schandelijke wijze door 't slijk werd gesleurd.

De machtelooze woede der heeren van de „Vereen. voor Volksonderwijs", kon echter slechts het tegendeel uitwerken van wat zij bedoelden.

Nu kwam het er nog op aan, een geschikt Hoofd voor de Christelijke school te Kalenberg te vinden.

Mij dacht het wel merkwaardig, indien de zoon van den eersten Evangelist van Kalenberg, toen onderwijzer aan eene Chr. school te Rotterdam, de heer H. W., nu 't eerste Hoofd der Christelijke school werd.

Ik wist dat hij de hoofdacte bezat, en mijn voorstel vond bij de Kalenbergers algemeen bijval. De naam van den eersten Evangelist W., werd en wordt daar nog steeds met eere genoemd.

Persoonlijk ging ik naar Rotterdam, om te informeeren of hij eene eventueele benoeming als Hoofd der Christelijke school zou willen aanvaarden.

't Resultaat dier bespreking was, dat de heer W. benoemd werd tot Hoofd der Christelijke school te K., en .... deze benoeming aanvaardde.

1 October 19.., was voor Kalenberg de hoogst gewichtige dag, waarop de Christelijke school aldaar plechtig werd ingewijd, en het Hoofd dier school, de heer H. W., en de onderwijzeres, Mej. L., werden geïnstalleerd.

Nadat ik, na opening met gebed, en 't zingen van Ps. 105 : 1 en 2, een inleidend woord gesproken, en de kinderen aan het Hoofd der school, en de onderwijzeres voorgesteld had, hen wijzend op hunne dure roeping, maar ook heerlijke taak, 's Heeren zegen op hun arbeid in dit deel van 's Heeren wijngaard toebiddend, voerden achtereenvolgens nog het woord: de heer H. W., 't Hoofd der school, de heer H. W. Sr., de vroegere (eerste) Evangelist van K., de Burgemeester, de heer S. H., Hoofd der Chr. school te Oldemarkt, de heer W. J. K., voorzitter der Vereen. voor Chr. Onderwijs, terwijl Ds. Js. v. D., predikant der Ned. Herv. Gem. te Oldemarkt en Paasloo, een slotwoord sprak, en met dankzegging aan God eindigde.

Dank zij de krachtige finantieele steun der kerkvoogdij van Paasloo, en de gelijkstelling van 't Christelijk onderwijs met het openbare, mocht en mag de Christelijke school te K. zich in grooten bloei verheugen; terwijl wij verwachten mogen, dat God de Heere, die een Hoorder der gebeden is, het Christelijk onderwijs aldaar, steeds met zijnen onmisbaren zegen bekronen zal.

Werd op 1 October 19.. de Christelijke school te K. geopend, aan het einde van diezelfde maand preekte ik mijn afscheid aldaar, evenals te Ossenzijl en te Oldemarkt. De arbeid werd mij te zwaar.

Als gevolg van de vermoeiende reizen, vooral in den wintertijd, alsook in voor- en najaar, door alle weer en wind, liep ik bronchitis op, die zich telkens, en soms in hevigen graad herhaalde.

Vandaar dat ik, toen er eene vacature kwam op het eiland Voorne en Putten, standplaats N. als Evangelist der Confessioneele Vereeniging, daarnaar met gunstig gevolg gesolliciteerd had.

Om echter als Evangelist der Confess. Vereen. in functie te kunnen treden, moest ik, na ongeveer 22-jarigen arbeid als godsdienstonderwijzer bij de Ned. Herv. Kerk, op 54-jarigen

leeftijd nog een examen afleggen voor het Hoofdbestuur der Conf. Vereen. te Utrecht.

Hoewel ik het radicaal der Conf. Vereen. verwierf, zou ik toch niet durven beweren, dat ik een „schitterend examen" aflegde.

Ik had er 't hoofd niet bij, dien dag.

't Was onder zeer droeve omstandigheden, dat ik dit examen afleggen moest.

Ons dochtertje Dirkje, van bijna 12 jaren, lag hopeloos ziek in het sanatorium „Heeremastate" te Joure. Zij overleed enkele dagen na het examen, op 13 September.

Zóó verhuisden we einde October naar N., waar een zware en moeielijke arbeid mij wachtte.

Zwaarder — in geestelijken zin — dan ik mij ooit had kunnen voorstellen.

HOOFDSTUK XI.

Op Vrijdagavond, 7 November, werd ik tot mijn dienstwerk ingeleid te N., door Dr. O. Predt. der Ned. Herv. Gem. te R., als voorzitter der Provinciale Commissie van Zuid-Holland, der Confessioneele Vereeniging; onder welker Bestuur de Evangelisatie der Confessioneele Vereeniging op Voorne en Putten staat.

Ik meen niet beter te kunnen doen, dan het verslag van die samenkomst letterlijk over te nemen, zooals het door den secretaris der Provinciale Commissie van Zuid-Holland der Confessioneele Vereeniging, Ds. D. O. te P., werd ingezonden, en opgenomen in het Orgaan der Confessioneele Vereeniging „De Gereformeerde Kerk", van 13 Nov.

„Zoo ongezellig als het buiten was, (het regende èn daarom bij E.K. vrij donker), zoo gezellig was het in het te nederig evangelisatielokaaltje te N., dat een vroolijk licht uitstraalde toen wij circa 6 uur daar aankwamen. De sombere indruk, dien het lokaaltje overdag maakt ook van binnen, was nu geheel weggenomen. Het was flink verlicht en geheel met belangstellenden gevuld. Tegenwoordig waren ook de predikanten I.J., van Geervliet, L. van Hoogvliet, enkele familieleden en belangstellenden uit Hellevoetsluis en Pernis. Het lokaaltje bood een recht opwekkend gezicht, en wij, die met zoo weinig verwachting gekomen waren, omdat er 't vorige jaar, bij eene dergelijke gelegenheid zoo geringe belangstelling was, werden gesteund als Paulus, die, toen hij „de broeders" zag, moed greep.

Na op gebruikelijke wijze dit samenzijn te hebben geopend, las Ds. O. van Rotterdam een gedeelte van Lukas 3 voor en

verbond toen zijn inleidend woord aan Joh. 1 : 6—8. Spreker begon met te zeggen, dat de arbeid hier zoo volkomen overeenstemde met dien van Johannes den Dooper, en wees er toen op in welk eene diepe afhankelijkheid Johannes zijn taak vervulde. (Geheel in den geest van den Dooper, schreef de Apostel Johannes van hem: „er was een *mensch* van God gezonden," en hij zelf noemde zich „*een stem*" des roependen in de woestijn). Met zooveel hoop voor uw werk, ging toen spreker voort, zich tot br. Sch. richtende, staan wij hier; wij zien op de flinke opkomst èn denken er aan, dat gij in een weg van gebed zijt gekomen; van u mogen wij getuigen: „Gij zijt een man van God gezonden — wees gij dan als de stem van den heraut van den Koning die komt." En toen nog in 't bijzonder stilstaande bij de schoone taak die br. Sch. wacht, sprak Z.Eerw. zijn hartelijk vertrouwen uit dat br. Sch. als de oude Simeon met het Christus-kindeke in de armen, jong en blijde, die oude, maar altijd nieuwe, die eeuwige boodschap zou brengen, ja, bij al de moeielijkheden zou zien op 's Heeren belofte.

Spreker eindigde met de bede, dat beide Evangelisten (de heer van Dr. was ook tegenwoordig) in de kracht van een Johannes zouden arbeiden.

Br. Sch. sprak toen naar aanleiding van Ps. 121 : 1 en 2. Hij begon met te verklaren, dat in hetzelfde gevoel van diepe afhankelijkheid van een kinderlijk geloofsvertrouwen op God, als Mozes betoonde, toen hij het den Heere zeide: „Indien uw aangezicht niet medegaan zal, zoo doe ons van hier niet optrekken," hij dezen nieuwen werkkring wilde aanvaarden, en daarom dan ook zijn eerste woord hier wilde spreken, naar aanleiding van deze verzen: „Ik hef mijne oogen op naar de bergen, vanwaar mijne hulpe komen zal. Mijne hulp is van den Heere, die hemel en aarde gemaakt heeft." Welk tekstwoord zoo geheel weergaf, wat er thans in zijn ziel omging, nu een nieuw arbeidsveld voor hem openlag, en hij voor nieuwe moeielijkheden en bezwaren kwam te staan. Toch aanvaardt

hij dezen werkkring met blijdschap in 't hart, omdat des Heeren hand in dezen zoo kennelijk op te merken was. Toen God hem in 't harte greep, en hij begeerte kreeg, om zich geheel aan den Evangelie-arbeid te wijden, was het zijn lust vooral, om daar te arbeiden, waar het modernisme het weligst tierde, en had hij steeds geantwoord op de beweringen van Gereformeerde zijde, dat zijn plaats nu niet meer was in die „vervallen Hervormde kerk", dat hij God dankte, in die kerk nog te kunnen en te mogen getuigen tegen het modernisme.

Toch had de Heere hem nu ruim 21 jaren in orthodoxe gemeenten (Helenaveen en Oldemarkt), een werkkring aangewezen, en nu eerst geleid in eene moderne omgeving. Zich volkomen bewust zijnde, dat geen gemakkelijke taak hem op Voorne en Putten wacht, heft hij dan ook oog en hart op naar omhoog, vanwaar zijne hulpe komen zal, en roept hij de voorbede in van de Commissie, en van allen die door genade bidden geleerd hebben, ook in den kring te N. en omstreken.

Ds. O. sprak toen een kort slotwoord, vanwege den tijd, aan de hand van het woord van David: „Wacht op den Heere, zijt sterk, en Hij zal uw hart versterken, ja wacht op den Heere," en ging toen voor in gebed, en smeekte voor de Evangelisten en hun werk, en de moderne gemeenten op Voorne en Putten, tot onzen God."

„Ik hef mijne oogen op naar de bergen, vanwaar mijne hulpe komen zal." Zoo ooit, dan heb ik de noodzakelijkheid daarvan, de behoefte daaraan gevoeld, toen ik mij gereed maakte, om voor 't eerst mijn verkenningstocht uit te strekken, buiten den kring der gewone lokaalbezoekers. Hoe verheugd was ik geweest, toen de Heere mijn weg gebaand had, om in deze, door het modernisme verwoeste streken het Evangelie des Vredes te verkondigen. Hoe had ik er naar verlangd, waar ik zoovele jaren, ver van mijn geboortegrond gearbeid had, mij eens een „eigen kring" in Zuid-Holland aangewezen te zien. Zeker, ook

in Helenaveen (N.-Br.) en Oldemarkt (Ov.), vooral in de buitenbuurten Kalenberg en Ossenzijl aldaar, mocht ik door Gods genade met zegen en tot zegen werkzaam zijn. Dierbare herinneringen van allerlei aard uit die gemeenten zullen mij mijn leven lang bijblijven; niet minder echter ook herinneringen aan smartelijke beproevingen, en vele zieleworstelingen, maar waardoor ik ook, door genade, bij ervaring de beteekenis mocht leeren verstaan van het Apostolisch woord: „Geloofd zij de God en Vader onzes Heeren Jezus Christus, de Vader der barmhartigheden en de God aller vertroosting. Die ons vertroost in al onze verdrukking, opdat wij zouden kunnen vertroosten, degenen die in allerlei verdrukking zijn, door de vertroosting met welke wij zelve van God vertroost worden." (2 Cor. 1 : 3, 4). Ja, want aan genaderijke vertroostingen en zalige zielsverkwikkingen, liet de Heere het in dagen van rouw en smart, en in tijden van strijd en bestrijding ook niet ontbreken. Maar toch, in eene door het modernisme verwoeste streek, te midden van heerschend ongeloof, tegenover afgedwaalden en volslagen materialisten te getuigen van den rijkdom van Gods genade in Christus Jezus; ja, ook dat leek mij een schoone taak. En toch ... toen ik er voor 't eerst op uit zou gaan, om in de huizen van vrijzinnigen en van totaal van God en zijn dienst vervreemden mijn „boodschap" te gaan brengen, ik wil 't eerlijk bekennen, lezers, toen leek mij die taak zoo ontzettend zwaar toe, toen dreigde mij de moed te gaan ontzinken; toen gevoelde ik zoo iets van wat er in Mozes moet omgegaan zijn, toen hij tot den Heere zeide: „Och Heere! ik ben geen man wèl ter tale, noch van gisteren, noch van eergisteren, noch van toen af, toen Gij tot uwen knecht gesproken hebt: want ik ben zwaar van mond en zwaar van tong." (Ex. 4 : 10). O, in de huizen dergenen die tot ons Evangelisatiekringetje behooren, was ik met liefde ontvangen, en mocht ik menig rijk gezegend gesprek voeren, want waarlijk, als in alle Christelijke gemeenten, en in alle Evangelisatie-

kringen, naar proportie zoovele waarlijk heilbegeerige, en zoovele levendgemaakte zielen zich bevonden, als in den kleinen kring te N. e. o., dan zou er nog niet zooveel stof tot klagen zijn voor trouwe zieleherders, die den nood der zielen zich op 't hart gebonden voelen; hoewel toch ook hier weer het kaf onder 't koren niet ontbrak. Doch nu zou ik den vijand in zijne vesting gaan bestoken. Zou ik er tegen opgewassen zijn? Zou ik steeds mijne wapens bij de hand hebben, en zou ik ze goed kunnen hanteeren, niet alleen om aanvallen te pareeren, maar om den tegenstander te ontwapenen?

En hoe meer ik deze en dergelijke vragen mij stelde, hoe onbekwamer en ongeschikter ik mij gevoelde, om in eene streek als hier, als kampioen der Waarheid op te treden. En toch, ik had dezen werkkring begeerd, mijne benoeming tot tweeden Evangelist op Voorne en Putten, standplaats N., had ik beschouwd als eene gebedsverhooring van den Heere. Het moest, ja, de nood was mij opgelegd, en wee mij, indien ik het Evangelie niet verkondigde, ook in de kringen des ongeloofs.

Al die bezwaren en dat gevoel van ongeschiktheid dreven mij uit tot den Troon der genade. In de eenzaamheid (in mijn studeerkamertje) mocht ik mijn hart voor God uitstorten, mijne bezwaren voor den Heere neerleggen, en smeeken om wijsheid, om vrijmoedigheid, dat de Heere mij steeds 't rechte woord te spreken geven mocht. En toen ik opstond van het gebed, ruischte het in mijne ziel: „Vrees niet, want Ik ben met u."

En zoo trok ik er dan op uit, met een biddend hart, maar in vertrouwen op den Heere.

HOOFDSTUK XII.

De ontvangst bij vrijzinnigen en bij onverschilligen voor God en godsdienst, wanneer de Evangelist zich aanmeldt, is zeer verschillend. Bij sommigen is die ontvangst zeer koel, bij anderen meer vriendelijk, terwijl er ook zijn, die, hetzij op vriendelijken toon, hetzij op hatelijke wijze verklaren, dat zij van zulke bezoeken niet gediend zijn. Een welgestelde boer, wiens naam ik maar niet noemen zal, toonde zich al zeer onverschillig en vijandig. Zijne vrouw toonde zich zeer begeerig naar eene zuivere prediking des Evangelies. Onder de vrijzinnige prediking weigerde zij beslist op te gaan. Naar de Evangelisatie mocht zij niet. Toen eene Evangelisatietent dicht bij haar in de buurt stond, waar rechtzinnige predikanten en de twee Evangelisten van Voorne en Putten, bij beurten optraden, ging zij er één keer heen, doch daarover was haar man zóó vertoornd, en werd zij zóó met verwijten en bedreigingen overladen, dat zij volgende keeren niet durfde heengaan. Toch ging haar hart er naar uit. Zij hongerde naar 't Woord des levens, en het werd met geweld haar onthouden, door hem, die bij de kerkelijke huwelijksinzegening haar trouw beloofd had, voor God en de gemeente. Menige traan werd door die vrouw daarom geschreid, en menige zucht geslaakt. O ongetwijfeld was hare stemming menigmaal, als die welke in Ps. 42 : 4 en 5 uitgedrukt wordt: „Mijne tranen zijn mij tot spijze dag en nacht, omdat zij den ganschen dag tot mij zeggen: Waar is uw God? Ik gedenk daaraan, en stort mijne ziele uit in mij, omdat ik placht henen te gaan onder de schare, en met hen te treden naar Gods huis, met eene stemme van vreugdegezang en lof, onder de feesthoudende menigte." Meer-

malen had men mij al verteld van deze vrouw, waar zij vroeger woonde, hoe eertijds haar man zich ook godsdienstig had getoond, doch door omgang met godloochenaars was afgeleid, en ten slotte geheel vijandig tegen het Evangelie geworden was. Ik voelde mij gedrongen om vooral met die vrouw kennis te maken en te trachten haar te bemoedigen en te vertroosten, en stapte er heen, op een tijd, dat de boer gewoonlijk niet thuis was. Ditmaal was hij echter wel thuis en opende zelf, op mijn geroep de deur. Zijn blik voorspelde al niet veel goeds, uitdagend keek hij mij aan, alsof hij zeggen wilde: hoe durft gij 't wagen, mijn erf te betreden! En alsof hij bevreesd was voor besmetting des Evangelies, trad hij een pas achteruit, toen hij de deur geopend had. Toen ontwikkelde zich het volgende korte gesprek.

„Goeden middag, mag ik vragen, is u de baas zelf?"

„Ja, die ben ik, en wat wou je?"

„Ik ben de Evangelist van N. en zou gaarne eens kennis willen maken, dat vindt u zeker wel goed nietwaar?"

„Neen, dat vind ik niet goed!"

„Och kom, dat spijt me."

„Het spijt mij niets."

„Maar wilt u mij dan niet toestaan dat ik met uwe vrouw eens spreek?"

„Neen, da's niks noodig, dat wekt anders maar niet als tweedracht."

„Welneen goede vriend, dat behoeft volstrekt geen tweedracht te wekken, maar ik weet dat uwe vrouw gaarne van het Evangelie hoort."

„*Ik* ben hier de baas, en hoe eer je nou maar weg gaat, hoe liever ik 't heb," en meteen werd de deur mij voor den neus dicht gedaan.

Teleurgesteld trok ik af, doch kon niet laten, dezen ongelukkigen, dezen armen rijke, een brief te schrijven van den volgenden inhoud:

Waarde Heer ....

„Het zij mij vergund, langs dezen weg een enkel woord tot u te richten. Tot mijn groot leedwezen hebt u mij niet vergund, bij u binnen te komen, om met u van gedachten te wisselen over een hoogst belangrijk onderwerp. Ik ben niet gewoon, mij zelven bij de menschen op te dringen, zooals u wel hebt kunnen merken. Toch kan en mag ik niet nalaten, mij langs dezen weg tot u te richten, omdat het bij u een bijzonder geval geldt. Ik hoop en vertrouw dan ook, dat u wel zoo humaan en beleefd zult zijn, dit schrijven aandachtig te lezen tot het einde toe, en in ernstige overweging te nemen. Ik vroeg u n.l. of u mij dan niet wildet toestaan, om met uwe vrouw te spreken waarop u zeide: „Neen, dat wekt maar tweedracht," enz. Waarde vriend, is dat nu billijk van u tegenover uwe vrouw? Zijt ge dan *nu* op het punt van godsdienst eensgezind met haar? Ziet ge niet, hoe uwe vrouw er onder lijdt, dat gij haar tegenwerkt, om aan hare godsdienstige behoeften te voldoen? U wist, dat uwe vrouw eene orthodoxe opvoeding heeft gehad. U ging toen met haar ter kerk, en hebt uw huwelijk kerkelijk laten inzegenen. U hebt den „trouwbijbel" aangenomen uit de hand van den leeraar, en aangehoord de vermaning, om dat Woord van God steeds te gebruiken als het eenig richtsnoer op uw levenspad. — Vroeger te .... werkzaam geweest, kende ik toen de familie van uwe vrouw. — Nu hebt u zich door ongeloovige vrienden laten afvoeren van den weg, dien gij eerst met uwe vrouw ging, in godsdienstigen zin. Maar dat niet alleen; nu verhindert u uwe vrouw om op te gaan onder de zuivere verkondiging van het Evangelie naar de Schriften, naar de behoefte en de begeerte van haar hart, en zooals zij dat thuis gewoon was en het haar voorgehouden werd. U hebt dus tijdens uwe verloving en bij uw huwelijk den schijn gewekt, alsof gij in godsdienstigen zin één waart met uwe vrouw, en nu stelt u zich in dezen tegenover haar. En zoo is 't onmogelijk

dat uw huwelijk voor u beiden gelukkig kan zijn. En nu moogt *u* zich daaroverheen kunnen zetten, uwe vrouw kan dat niet, *zij* lijdt er onder, omdat zij in hare heiligste gevoelens gekrenkt wordt door hem, die bij de huwelijksinzegening, voor God en de gemeente „*Ja*" geantwoord heeft, onder meer ook op 't volgende: „Dat gij ook heilig met haar leven wilt, haar trouw en geloof houdende in alle dingen, naar luid van het heilig Evangelie".

Nu is 't volstrekt mijn doel niet, om u deze dingen te verwijten. Ik hoop en bid dat God uw oog er voor openen zal te zijner tijd, en het u dan tot diepe verootmoediging en tot oprechte schuldbelijdenis voor den Heere zal mogen brengen. Maar wat ik beleefd, doch dringend van u vragen wil is dit: Sta mij toe, dat ik van tijd tot tijd uwe vrouw eens bezoek, om met haar over hare hoogste en heiligste belangen te spreken. Ik beloof u op mijn woord van eer, dat ik met u persoonlijk niet over godsdienstige kwesties spreken zal, zoolang u er zelf niet over begint. En ik geef u de heilige verzekering, dat mijn samenspreken met uwe vrouw — en als gij haar toe **wilt** staan, onder mijne prediking op te gaan, — volstrekt geen tweedracht in uw gezin wekken zal; terwijl uwe vrouw er zich gelukkig door zal gevoelen. Ik bid u, wees nu eens zóó liberaal, dat gij haar vrij laat in het dienen van God naar de behoefte van haar hart. Ik hoop zeer dat u mij dit schrijven niet ten kwade zult duiden; ik doe het in 't belang uwer vrouw, die er naar hunkert om het Woord des levens te mogen hooren verkondigen. Nogmaals een beroep doende op uwe liefde voor uwe vrouw en op uwe humaniteit, teeken ik mij

Hoogachtend,

UEd. dw.

J. A. S., *Evangelist.*

Dit schrijven is onbeantwoord gebleven, wat nu niet bepaald

een hoogen dunk geeft, van 's mans liefde voor zijne vrouw, en van zijne humaniteit. Moge God hem genadig zijn.

Wanneer men leest: „Evangelisatie N. en omstreken" dan stelle men zich dat „e. o." niet al te beperkt voor. Daar zijn afstanden bij van 3 uren gaans, waar ik eens per maand heenging. Daarom was een goede fiets beslist onmisbaar voor den Evangelist, maar o, dat onderhoud er van! 't Was op een prachtigen zomernamiddag dat ik mijn „stalen ros" besteeg en kalm aan peddelde naar .... — maar neen, laat ik hier geen namen van plaatsen of personen noemen — 't was een afstand die ik af te leggen had van ruim 15 Kilometer. De weg liep tusschen grazige weiden door, waarin honderden koeien en paarden rustig liepen te grazen. Op zoo'n rustig toch'je, langs s'ille wegen, komen allerlei gedachten in ons op. Biddend was ik heengegaan, en biddend hief ik onderweg soms nog 't harte op tot God, want het doel van mijn tocht was nu, behalve eenige bezoeken aan reeds bekende personen, ook aan eene jonge vrouw, wier vader een der voormannen was van de vrijzinnige beweging te .... en wier echtgenoot beslist afkeerig was van God en zijn dienst. Zij zelve had echter voor hare belijdenis geleerd bij een rechtzinnig predikant in haar geboorteplaats, en volgens dezen was zij toen zeer gevoelig voor een ernstig woord, en scheen de belijdenis bij haar niet geheel en al een doode vorm geweest te zijn. Maar nu! In *zulk* een omgeving en met *zulk* een echtgenoot! Zouden de goede indrukken al niet reeds lang uitgewischt zijn? Ach, hoevelen heb ik hier in deze omgeving reeds ontmoet, van wie in den loop van het gesprek bleek, dat zij in rechtzinnige kringen opgevoed zijn, sommigen, die beweerden, een vromen vader, of eene vrome moeder gehad te hebben, en die hier maar al te zeer zich met den stroom van werelddienst en Gods-verzaking lieten afvoeren, zelfs geheel vijandig tegen het Evangelie geworden zijnde. Zou 't hier ook weer zoo zijn? „Och Heere, geef mij genade,

om voor deze ziel nog tot een zegen te mogen zijn. Geef mij 't rechte woord te spreken. Laat er nog een zaadje des Evangelies in dat harte moge vallen, dat onder de bedauwing uws Heiligen Geestes ontkiemen moge, en uw Naam er door verheerlijkt moge worden."

Onder zulke en dergelijke verzuchtingen was eindelijk het doel van de reis bereikt, en na eerst enkele belangstellende broeders en zusters aldaar bezocht te hebben, stevende ik op 't huis van ..... aan. De vrouw des huizes kwam voor, en keek mij eenigszins bevreemdend aan.

„Juffrouw, ik ben de Evangelist van N. en zou wel gaarne eens kennis willen maken, dat kan zeker wel hé?"

De vrouw keek mij verwonderd aan, stond eenigszins besluiteloos, en sprak aarzelend: „Hm, ja, wat zal 'k zeggen; 'k weet niet .... ja, 'k weet eigenlijk niet .... hm, nou ja, komt dan maar binnen, maar e...."

Eene bepaald hartelijke en bemoedigende noodiging kon ik dit nu niet noemen; toch stapte ik binnen en volgde de vrouw door de voorkamer heen naar de keuken. Daar zaten twee mannen in druk gesprek, van welke de jongste de echtgenoot der vrouw bleek te zijn, en de ander een bezoeker van elders. Toen ik mij na vriendelijk gegroet te hebben, bekend maakte, werd dit met een „zoo, hm", beantwoord, en zetten die twee mannen hun gesprek voort — dat niet over zaken liep, doch feitelijk zinledig was — en namen verder geen notitie van mij. Ik vond het onbeleefd mij in hun gesprek te mengen, of onder hun gesprek door met de vrouw een gesprek aan te knoopen. Zoo zat ik daar geruimen tijd in eene alles behalve benijdenswaardige positie. De vrouw des huizes zag mij eenigszins wantrouwend aan, en de mannen namen niet de minste notitie van mij. Eindelijk liep het gesprek over de predikanten, die er — zooals licht te begrijpen is — hier niet te best afkwamen. Toen mengde ik mij dan toch maar in hun gesprek, en protesteerde tegen hun generaliseeren van minder goede eigen-

schappen en praktijken over al de dominees, en verklaarde o. m. dat bij velen hunner toch het heil der zielen hoodzaak was, en bracht het gesprek op 't ééne noodige, voor elken zondaar persoonlijk. De woordenstroom scheen bij deze mannen plotseling gestuit, en ook de vrouw des huizes antwoordde niet meer dan met een onvermijdelijk ja, of neen, of ook wel met een twijfelend schouderophalen; zoodat ik weldra vriendelijk groetend maar vertrok, in mij zelf onvoldaan en bitter teleurgesteld. Zouden dan mijne gebeden en verzuchtingen onverhoord gebleven zijn, en 't hier slechts een ploegen op rotsen zijn geweest? 'k Had tenminste nog *wat* Evangeliezaad gestrooid, maar het leek mij toe, alsof 't alles bij den weg was neergevallen, en door de vogelen van wereldschgezindheid was verslonden. Doch onze God is een verrassend God, en Hij werkt soms wonderlijk. Drie weken later kwam er een knechtje van die menschen, — ik was zelf niet bij de hand, — met de boodschap: „Juffrouw, kompelement van vrouw .... te .... en ze heit gevraagd, als meneer weer eens in .... komt, of ie dan es bij haar an wil kommen."

Toen mij die boodschap overgebracht werd, was ik aangenaam verrast, en mijn allereerste tocht was natuurlijk dààr heen.

Allerlei vragen rezen in mij op: „Wat mocht die veranderde gezindheid bij die vrouw teweeggebracht hebben?" Allerlei mogelijkheden en onmogelijkheden dienaangaande gingen voor mijnen geest voorbij. Biddend was ik heengegaan, en nu stond ik weldra weer bij deze vrouw aan de deur. Toen zij de deur geopend had, staarde zij mij met een blik van blijde verrassing aan, en met een: „Nou mijnheer, ik ben blij dat je zoo gauw gekomen zijt", werd ik binnen geleid. Terwijl ik haar naar de bekende keuken volgde, zeide ik: „Nu juffrouw, ik ben blij dat u blijde is met mijn komst."

„Ja", was 't antwoord, „en ik ben nog te meer blij dat u komt, nu mijn man niet thuis is, nu kunnen we eens wat vrijer praten; mijn man wil niets van den godsdienst weten,

zie je. En ik heb een schuld bij u goed te maken."

„Bij mij?"

„Ja mijnheer, want ik heb u den vorigen keer slecht ontvangen."

„Och, wat zal ik zeggen juffrouw, dat heeft *mij* niet zooveel gehinderd, ik ontmoet soms nog wel erger dingen."

„Ja, dat kan wel zijn, maar *ik* heb het toch wel 'n beetje schandelijk gemaakt hoor; maar och, ik kende u nog niet, en u zeide wel: ik ben Evangelist, maar ik dacht bij mijzelve, — ja mijnheer, ik zeg maar net zoo ik 't meen hoor — ik dacht bij mijzelve, wat is 't eigenlijk voor 'n man; hij kan me net zoo goed van den weg helpen als op den weg".

„Nu, dat ge een vreemdeling niet dadelijk uw volle vertrouwen schenkt, vooral niet in betrekking tot uwe zielsbelangen, daar hebt ge wel gelijk aan."

„Ja mijnheer, en nu moet u me niet kwalijk nemen, maar ik heb eerst eens naar u geïnformeerd, en toen had ik *zoo'n* spijt, dat ik u den vorigen keer zoo slecht ontvangen had, dat ik dacht: ik zal mijnheer maar eens laten vragen of hij toch nog eens komen wil."

„En ik was zóó blij met die boodschap, dat ik er maar dadelijk gevolg aan gegeven heb."

En nu ontwikkelde zich een gesprek, waaruit mij ten duidelijkste bleek, hier met eene heilbegeerige, maar nog weinig in de waarheid Gods ontwikkelde ziel te doen te hebben; die zeer bekommerd was vanwege hare zonden, doch nog maar geen vat kon krijgen aan de heilsbelofte des Heeren. Het werd een alleszins zegenrijk gesprek, wat we met elkander voeren mochten, en de Heere schonk mij vrijmoedigheid en genade, om hare zielenooden aan den troon der genade op te dragen. Verder spraken wij nog af, dat zij, bij het lezen der Heilige Schrift, alle teksten of gedeelten, die voor haar moeielijk te verstaan waren, zou aanteekenen, ten einde die dan bij het eerstvolgend bezoek, voorzoover de Heere mij daarin licht gaf, nader met elkander

te bespreken en te verklaren, hetwelk zij ook getrouw heeft gedaan.

Menig rijk gezegend gesprek is daarop reeds gevolgd; tot volle ruimte des geloofs is zij nog niet gekomen, met allerlei twijfelingen en aanvechtingen des Satans heeft zij nog te kampen, maar ik houd mij ten volle overtuigd, dat deze, door den Heere zoekend gemaakte ziele, eene gekende des Heeren is, die door Gods vrijmachtige genade, naar zijne eeuwig Raadsbesluit, op *zijn* tijd ook zeker vinden zal, en het dan de blijde roemtaal haars harten wezen zal:

„Omdat *Gij* mij gevonden hebt,
Heb *ik* mij *laten* vinden.
Omdat *Gij* mij gebonden hebt,
Heb *ik* mij *laten* binden.
Omdat *Gij* mij gegrepen hebt,
Leg *ik* mij in uw handen,
Omdat *Gij zelf* mijn hart ontgloeit,
Blijf *ik* van liefde branden.

HOOFDSTUK XIII.

Zoo iemand, dan komt een Evangelist, die veel met ongeloovigen in aanraking komt wel tot de overtuiging, dat het ongeloof in verreweg de allermeeste gevallen uit onkunde voortkomt. Meestal komt men tot de ontdekking dat de bestrijders van de Heilige Schrift en deszelfs leer, niet of al zeer weinig in den Bijbel bekend zijn. Enkele teksten, uit hun verband gerukt, weet men soms aan te voeren, maar als men deze dan recht zet en de eigenlijke beteekenis ervan aantoont, dan is gewoonlijk *die* vorm van tegenstand gebroken, en bewaart men een hardnekkig stilzwijgen, of men tracht er zich af te maken, door boud weg te ontkennen zonder eenige bewijsvoering, of door te verklaren: „Hoor eens, tegen een dominee kan ik niet praten, maar ik denk er 't mijne van." De bezoeken en de gesprekken met dezulken zijn meestal onvruchtbaar, althans, voorzoover wij beoordeelen kunnen.

Op zekeren keer zou ik naar een landbouwer heengaan die tot de hoogst aangeslagenen in de belasting behoort in deze gemeente, maar van wie de volksmond zegt: „Ze blijven op 'n halfcentje dood." Die zijnen arbeiders, welke des winters natuurlijk korter werktijd hebben, juist in dien tijd 3 cent per uur minder werkloon gaf dan in den zomer, waarin hij echter, naar men mij verzekerde, niet alleen stond.

Vriendelijk werd ik er ontvangen, d. w. z. voorzoover de beleefdheid toeliet. De boer zat bij de kachel, de vrouw des huizes liep af en aan, wier trekken, in den loop van het gesprek dat ik met haar echtvriend hield, steeds ontevredener uitdrukking aannamen. Een der dochters zat aan tafel, met schrijfgereedschap vóór haar, stil voor zich uitziend. Na de

eerste begroeting en enkele beschouwingen over 't weer, vroeg de heer des huizes mij, waar ik vroeger had gewoond, hetwelk ik hem mededeelde, er aan toevoegende, dat mijn geboorteplaats niet zoo heel ver hier van daan was, terwijl ik ook in mijne eerste negen huwelijksjaren gewoond had in eene gemeente, op plm. drie uren afstands van hier. Zoo kwam het gesprek eerst over den verschillenden volksaard in ons kleine vaderland, waar ik den Noord-Brabantschen, met den Overijselschen en Zuid-Hollandschen volksaard vergeleek. In den loop van het gesprek daarover beklaagde deze landbouwer er zich over, dat er tegenwoordig toch zooveel ontevredenheid onder 't werkvolk heerschte, en het socialisme onder hen toch zoo bedenkelijk ging doordringen.

Ik moest dit helaas maar al te zeer toestemmen — hoewel ik mij overtuigd hield dat de ontevredenheid niet altijd zonder oorzaak was — doch meende nu ook den tijd gekomen, om te trachten het gesprek eens in andere banen te voeren. Waarom ik zoo langs mijn neus heen de opmerking maakte, dat het mij wel eens opgevallen was, dat feitelijk het liberalisme de brug vormt tot het socialisme. Dit werd natuurlijk niet zoo gereedelijk toegestemd; doch ik verklaarde daarop: „En toch, wanneer u de kaart van ons land een weinigje kent, zult u dit moeten toestemmen. In die streken waar moderne of vrijzinnige predikanten jaren lang *hun* leer verkondigd hebben, (dat is niet de leer van Gods onfeilbaar Woord), tiert het socialisme 't weligst. Als de meest in 't oog loopende bewijzen kan ik u noemen: de Zuid-Oosthoek van Friesland en Noord-Holland, daar is als 't ware de bakermat van 't socialisme in ons vaderland. Maar daar heeft men jaren aaneen dan ook moderne predikanten gehad. En .... Voorne en Putten niet te vergeten." Blijkbaar wist de man daar niet veel tegen in te brengen, en als zwak argument er tegen volgde dan de bewering: „Maar op Rozenburg dan, daar hebben ze altijd een orthodox predikant, en daar zijn toch ook wel socialisten."

„Maar vriend, ik beweer niet, dat in orthodoxe gemeenten geen enkele socialist zal zijn, maar het vindt er geen vruchtbaren bodem, zooals in liberale streken."

„Nu," was 't eenigszins gemelijk antwoord: „ik heb aan de leer van onzen dominee genoeg."

„Dat kan wel zijn, u zult er best bij kunnen leven, maar kunt u er ook mee sterven?"

„Dat weet ik niet."

„Juist, maar dat is toch 't voornaamste, zou ik zeggen."

„Maar onze dominee verkondigt toch ook wel Jezus."

„Dat zal wel zoo zijn. Hij zal u Jezus verkondigen als een ideaal mensch, die vele goede lessen heeft gegeven, en vele navolgenswaardige voorbeelden, en hij zal zeggen, dat als wij Jezus nu maar volgen, en leven naar het voorbeeld dat Hij ons gaf, wij dan gerust voor de eeuwigheid kunnen zijn."

„Nou?" klonk het toen uitdagend mij tegen, alsof hij zeggen wilde: „Wat wilt ge nog meer?"

„Wel vriend, dat is eene waarheid als eene koe. Als wij leven zooals Jezus heeft geleefd, dan hebben we voor de eeuwigheid niet te vreezen; maar weet ge waarmee dat gelijk staat? Dat is precies hetzelfde als dat u b.v. doodziek te bed zoudt liggen, met een koorts van meer dan 40 graden. De dokter komt, en gij vraagt, of er gevaar bij zou zijn? „Welneen," zegt dan die dokter, „als ge maar doet zooals ik. Ik sta 's morgens tijdig op, en na mij frisch gewasschen te hebben, gebruik ik een stevig ontbijt en ga dan eene fiksche wandeling maken. Doe gij dat nu ook maar, en dan hebt ge heusch geen gevaar voor sterven te vreezen hoor." Zie, dan spreekt zoo'n dokter eene waarheid als eene koe. Als gij dat voorschrift volgt, is er nog geen gevaar voor sterven; maar ik denk dat u toch wel vragen zou of die dokter 't in zijn hoofd mankeerde. Ge zijt immers doodziek, en kunt niet opstaan! Welnu, zoo is 't ook als ons verkondigd wordt, dat wij Jezus' voorbeeld maar moeten navolgen. Wie is daartoe in staat?"

Na nog eenige oogenblikken daar verder over gesproken te hebben, hief de dochter, die aandachtig had zitten luisteren, 't hoofd op en zeide: „Ja, mijnheer heeft gelijk, de moderne dominees maken het wat al te makkelijk af, maar hun leer draagt duidelijk het kenmerk van onwaarheid."

De blik, waarmede haar vader haar aanzag was allesbehalve vriendelijk, terwijl hij er zich afmaakte met te zeggen: „Ja hoor eens, tegen 'n dominee kan ik niet praten."

„Ge kunt toch uw gevoelen zeggen," meende de dochter daarop weer.

Het gesprek wilde echter toen niet meer vlotten, de heer des huizes antwoordde bijna niet meer, of zeer kort, en moeder de vrouw, die tot hiertoe een somber stilzwijgen had bewaard, liep onrustig heen en weer, telkens hare dochter op gedempten toon toebijtend: „Schiet nou toch op met schrijven. Zet toch door, straks is het te laat voor de post." Zoodat ik het nu maar 't verstandigst oordeelde, na een vriendelijk afscheid, heen te gaan. Dat mij hier geen „tot weerziens" werd toegeroepen, zullen de lezers zich wel kunnen voorstellen. Naderhand werd ik eens vereerd met een bezoek van die dochter, met haren verloofde, een ernstig, godsdienstig jongeling, en toen bleek mij, dat zij inderdaad eene zoekende ziel was, die daarom thuis geen gemakkelijk en pleizierig leven had. En toen het „thuis" bekend werd, dat zij het gewaagd had bij mij aan huis te komen, ontlastte zich een storm van verontwaardiging over haar, en werd haar ten stelligste verboden geen voet meer over mijn drempel te zetten.

Toch correspondeerden wij nog wel met elkaar, en mocht ik haar in mijne brieven zooveel mogelijk tot een leidsman en raadgever zijn, en haar telkens wijzen op de Bron aller vertroostingen, en de onwankelbare trouw des Heeren, die de zijnen nooit verlaat. Hare brieven ademden steeds een geest van diepe verootmoediging en smachtend zielsverlangen naar het heil in Christus. Hoe fel de vijandschap harer ouders ook wezen mocht,

toch maande ik haar steeds aan tot gehoorzaamheid, zoolang de opvolging der eischen harer ouders niet in lijnrechten strijd waren met Gods Woord, en om steeds vriendelijk en behulpzaam zich te betoonen, waartoe de Heere, op 't ootmoedig smeekgebed, kracht en genade schenken zal. Dat zulk een raad echter gemakkelijker te geven is dan op te volgen, zal ieder toestemmen, die zich zelven ook maar eenigszins heeft leeren kennen. Toch is het waar, dat de Heere het aan kracht en genade daartoe nooit laat ontbreken, dengenen die ootmoedig Hem daarom smeeken.

Dat ondervond ook eene andere rijke boerendochter, wier geschiedenis, hoe vol moeite en strijd en beproeving ook, van bijzondere Goddelijke genadeleiding getuigt.

Hare ouders, en 't heele gezin, waren totaal onverschillig voor God en godsdienst.

Men had mij verteld, dat dat gezin wel het meest onverschillige was, uit den geheelen omtrek. Vloeken en spotten was daar steeds aan de orde van den dag.

Toen ik dus vernam, dat eene dochter uit dat gezin christelijk onderwijzeres geworden was, maakte dit mij nieuwsgierig, om te weten, hoe zij daartoe gekomen was.

Van eene harer familieleden vernam ik weldra, dat dit door een bijzonderen samenloop van omstandigheden zoo gekomen was.

Destijds werden onderwijzers en onderwijzeressen ook opgeleid aan Normaalscholen.

Nu ging deze jongedochter, — die ik verder zal aanduiden met de letter G. — op de Normaalschool te S., waar het hoofd der openbare school van H. ook les gaf.

G. meende echter — terecht of ten onrechte — dat bedoeld hoofd, de heer K. B., haar niet gunstig gezind was. Telkens kwam zij met klachten daarover thuis, zoodat ten slotte haar vader het besluit nam, haar naar eene kweekschool te sturen, in de groote stad R.

Nu had de man wel eens gehoord, dat er ook Christelijke scholen waren, maar dat er ook Christelijke kweekscholen waren, neen, dat wist hij niet. Hij dacht dat die alleen maar bestonden voor het openbare onderwijs.

En zoo bestuurde God het, in zijne aanbiddelijke voorzienigheid, dat G. door haar vader naar eene Christelijke kweekschool werd gebracht, zonder dat deze zich zulks bewust was.

Het onderwijs, daar gegeven, oefende op G. een bijzonder gezegenden invloed uit, zoodat zij, toen zij met gunstig gevolg haar examen voor onderwijzeres had afgelegd, met beslistheid voor 't Christelijk onderwijs koos.

Dit verwekte verbittering, haat en spot, in haar ouderlijk huis; doch niets kon G. van haar besluit afbrengen. Zij wilde zooveel mogelijk hare ouders gehoorzaam zijn, doch in dit eene was 't haar onmogelijk.

Veel spot en hoon heeft deze jongedochter van hare ouders en broeders moeten verduren.

Zij werd benoemd als onderwijzeres aan de Christelijke school te G. en daar kwam zij weldra in aanraking met menschen, die in oprechtheid des harten den Heere vreesden.

Tot den omgang met dezulken voelde G. zich bijzonder aangetrokken, en de Heere heeft het, naar zijn vrijmachtig welbehagen zóó geleid, dat zij krachtdadig bekeerd werd, en tot volle overgave des harten aan den Heere kwam.

Natuurlijk kon dat ook voor hare ouders niet verborgen blijven, want het waarachtige leven, in eene zondaarsziel geopenbaard, *kan* zich niet inhouden, *moet* zich naar buiten openbaren.

Als G. dan met vacantie thuis was, werd zij op allerlei wijzen geplaagd en gehoond en bespot, ja, dikwijls ook bedreigd.

Te G. kwam zij in kennis met een jongeling, die haar hart en hand vroeg, en verkreeg.

Hoewel hare ouders blijkbaar toestemming hadden gegeven, dat haar verloofde wel bij hen mocht komen logeeren,

als G. thuis was, kon deze toch niet de gunst van hare ouders verwerven.

Hij was van geringe afkomst en .... godsdienstig, „fijn". Dat konden zij hem niet vergeven, en zoo moest deze jongeling, als hij daar was, ook in haar smaad, of liever, moesten zij samen den smaad des Heeren dragen.

Al lang had ik verlangd, eens persoonlijk kennis te maken, maar ik wist nooit precies, wanneer zij met vacantie thuis was.

Die felle tegenstand van hare ouders deed G. veel leed en door 't aanhouden daarvan werd zij overspannen van zenuwen, en moest zij met ziekteverlof naar huis, om eene rustkuur te ondergaan.

Toen ik dat vernomen had, ging ik er eens heen. Hare ouders woonden een uur gaans bij mij vandaan, in den polder.

Toen ik er aankwam, zag ik niemand in de keuken, zoodat ik aan de kamerdeur klopte, en die meteen opendeed; de familie zat aan de thee. Niet zoodra zag G.'s vader mij binnenkomen, of hij rees, zonder iets te zeggen, van zijn stoel op en ging in den stal; ik heb hem niet meer gezien.

Met de moeder knoopte ik een gesprek aan, eerst over allerlei, totdat ik eindelijk vroeg: „O ja, u hebt ook nog 'n dochter bij 't Christelijk onderwijs hé?"

„Ja," antwoordde zij gemelijk, „dat zit em in die K. B. die werkte haar altijd tegen, op de normaalschool, en toen heeft mijn man haar naar 'n kweekschool in R. laten gaan, maar zonder dat hij 't wist kwam ze op zoo'n Christelijke terecht."

„Nu juffrouw, ik denk dat zij er God voor danken zal, dat zij daar gekomen is, want het schijnt haar tot zegen geworden te zijn."

„Hm, ja, dat zeggen zij ook als je ziek ben, dat je dan toch gelukkig kan wezen, maar ik ben liever gezond hoor."

„Nu, ik ook, maar dat neemt toch niet weg, dat er vele zieken zijn, die zich innerlijk gelukkiger gevoelen, dan menige gezonde."

„Nou, mooi praten, dan zeggen ze ook, als je dood gaat, dat je gelukkig ben, maar ik blijf liever leven hoor."

„Nu, eerlijk gezegd, ik ook juffrouw, maar toch weet ik door genade, dat als mijn tijd daar is, dat ik sterven moet, ik dan voor eeuwig gelukkig zal zijn, en o, die zekerheid is zoo heerlijk, dat geeft zoo'n kracht en zoo'n troost, ook in 't bitterst lijden."

En toen vertelde ik haar van die boerin te Ossenzijl, die in haar smartelijkst leed nog roemde in den Heere. Dat scheen haar eenigszins week te maken, en met een diepe zucht zeide zij: „Ja, zóó een is dan wel gelukkig."

Toen wees ik er op, dat ook zij zoo gelukkig worden kon; dat de Heere niemand afstoot, die in oprechtheid des harten tot Hem komt, enz., doch zij bleef een hardnekkig stilzwijgen bewaren.

Tenslotte vroeg ik: „Maar G. is toch nu thuis, nietwaar?"

„Neen, ze is niet thuis!"

„O neen? en ik heb gehoord dat ze ongesteld was, en daarom thuis gekomen was."

„Nou ja, maar ze is nu in R. in 't ziekenhuis."

Toen maakte ik een einde aan dat bezoek, na eerst nog gevraagd te hebben in welk ziekenhuis G. was.

Den volgenden dag ging ik naar R. om G. te bezoeken.

Zij was zeer verheugd mij te ontmoeten, en haar hart eens te kunnen uitstorten.

Zij vertelde o. m. wat zij thuis te verduren had, maar ook van Gods genaderijke vertroostingen en zielsverkwikkingen.

Zoo spraken we geruimen tijd met elkander, totdat ik eindelijk, na met en voor haar gebeden te hebben, vertrok.

Toen ik haar de volgende week weer wilde bezoeken, vernam ik, dat zij juist den vorigen dag weer naar huis vertrokken was.

Den daarop volgenden dag toog ik daar heen.

Toen ik van mijn rijwiel afstapte, stond G.'s moeder al in de deur, men had mij zeker zien aankomen. Op mijne vraag, of G. thuis was, kreeg ik kort en bits ten antwoord: „Neen!"

„Is ze niet thuis? en ik hoorde dat ze eergister thuis gekomen was?"

„Ze is niet thuis!"

„Maar waar is ze dan, als ik vragen mag?"

„Dat weet ik niet!"

Toen keek ik haar scherp aan, en vroeg op dringenden toon: „Weet je dat niet?"

„Neen! ze is in R. bij familie, en we hebben zooveel familie in R. en ze schrijft ons niet, dus ik weet niet waar ze is."

Daarmede trok zij zich terug.

En toch was G. toen wel thuis, hare zusters droegen er later roem op, dat ik zoo mooi aan de deur „afgescheept" was.

Eenigen tijd later echter ontmoette ik G. en toen vertelde zij ook weer veel van haar moeielijk leven in huis; „en och mijnheer," zoo zeide zij o. m., „'t zijn toch mijne ouders, ik zeg gewoonlijk maar niets terug."

„Nu, ik geloof wel dat dit ook 't beste maar is."

„Ja, mijnheer, maar één keer heb ik toch eens wat moeten zeggen; toen stonden vader en moeder met gebalde vuist voor mij, en beten mij toe: „En je zult anders worden!

Toen heb ik gezegd: „Neen, wat God in mijne ziel gelegd heeft, kunt gij er niet uithalen."

In een booze bui had haar moeder haar eens letterlijk vervloekt.

Toen G. in 't huwelijk wilde treden, was zij nog niet meerderjarig en hare ouders weigerden beslist hunne toestemming; zoodat zij ten slotte voor den Kantonrechter trouwen moest.

Van hare schoonzuster vernam ik, dat zij letterlijk niets meegekregen had voor uitzet, en toen zij in hare bruidsdagen eens tot haar moeder zeide: „Och moeder, dat ge me nu zóó laat heengaan, dat zult ge zelf moeten verantwoorden, maar neem dan toch als 't u belieft die vloek weg"; toen had haar moeder haar nijdig toegebeten: „Nee, dat doe 'k niet!"

Toch bleef G. hare ouders eeren, en toen zij, nadat zij gehuwd

was, eens aan dezen schreef, of zij goed vonden, als zij eens enkele dagen kwam logeeren, toen viel dit zóó in goede aarde, dat van dien tijd af, alle vijandschap afgelegd werd.

Wel bleven ze, voor zoover ik weet, nog even vijandig tegen God en zijn dienst; maar tegenover G. en ook tegenover haar man, werd van toen af de verhouding veel beter.

Liefde, door Gods genade in 't hart van G. uitgestort, had ook hier weer overwonnen.

HOOFDSTUK XIV.

Dat het socialisme op Voorne en Putten in de laatste jaren op bedenkelijke wijze veld gewonnen heeft, is een onloochenbaar feit. Niet alleen dat er een vrij bloeiende afdeeling der sociaal-democratie bestond, maar ook onder zeer velen, die daarbij nog niet aangesloten waren, was de geest van het socialisme maar al te sterk doorgedrongen. Eigenaardig is wel, dat velen der sociaal-democraten toch niet rondweg erkennen willen, dat het socialisme als zoodanig den godsdienst vijandig is. Met een sociaal-democraat in Heenvliet in gesprek gekomen zijnde, verklaarde deze o. m.: „Maar het socialisme sluit toch de godsdienstigheid niet uit, mijnheer?"

„Nu, ik denk toch dat we het al *zeer* zelden gepaard zullen zien gaan. Begin nu maar eens bij uzelf: komt u ooit in de kerk en leest u ooit in den Bijbel?"

„Neen, *ik* niet, maar daarom kan dat toch dunkt mij wel. Men kan toch wel godsdienstig zijn, al is men socialist."

„Dat hangt er van af, wat men godsdienstig noemt, daar gaat tegenwoordig zooveel voor godsdienstig door. De ware godsdienst is, zooals 't woord zelf reeds zegt: „*God dienen*". Dat is dus: Hem in alles gehoorzamen, naar zijn heilig Woord het leven richten, enz."

Die redeneering werd hem blijkbaar te machtig, en toch scheen hij niet grof of onbeleefd te willen zijn, waarom hij, van een kleine pauze gebruik makende, plotseling de vraag stelde: „Maar mijnheer, wat zegt u er van, ik heb die vraag aan onzen vrijzinnigen dominee ook al eens gesteld, en die wist er geen antwoord op te geven: Kunnen Christendom en kapitalisme wel samengaan? Kan een kapitalist wel Christen zijn?"

Mijn antwoord kwam in 't kort hierop neer: „Het kapitalisme in zijn *slechtsten* vorm, kan niet wel met het *waarachtig* Christendom samengaan, maar wel kan een kapitalist een goed Christen zijn."

Daarop begon hij over de politiek te spreken, en 't was maar goed dat Dr. A. Kuyper en zijne vrienden dit niet gehoord hebben, terwijl hij verklaarde maar niet te kunnen begrijpen, hoe Christen-staatslieden nog ooit voor eenige oorlogsbegrooting stemmen konden. ('t Was vóór het uitbreken van den grooten wereldoorlog.) Na hem ook hierin zoo goed mogelijk van antwoord gediend te hebben, bracht ik het gesprek weer over op de levenservaringen — hij was weduwnaar — en op den rijkdom der vertroostingen, die 't geloof in Christus doet ervaren, wanneer de smarten des levens ons neerdrukken, daarbij ook uit eigen ervaring sprekende. Maar toen had ik het woord alleen.

Met een anderen socialist eens in druk gesprek gekomen zijnde, verklaarde deze ronduit, dat hij aan geen eeuwige vergelding geloofde. Hij maakte zich daar heelemaal niet ongerust over, en leefde altijd even vroolijk en tevreden voort. Nu had de man even te voren zitten afgeven op de „rotte maatschappelijke toestanden" en het uitbuiten der arbeiders door de werkgevers, enz. Waarop ik hem opmerkzaam had gemaakt op 't feit, dat de socialisten gewoonlijk in elken werkgever een vijand zien, en in elken arbeider een verdrukte en onschuldige; zoodat ik nu zijne tevredenheid wel eenigszins in twijfel trok, hem aan dat kort te voren gehouden gesprek herinnerend, „maar," zoo ging ik voort, „wat uw altijd gerust en vroolijk zijn betreft, aangenomen dat dit zoo is. Vertel me eens, wat zoudt ge er wel van zeggen, als ge eens hier aan 't kanaal stond, dat met sterk ijs overdekt was, maar gij wist dat daar ginder bij de brug over de heele breedte van 't kanaal een pas dichtgevroren wak ligt, en er een schaatsenrijder aankwam, vroolijk zingend en fluitend, en recht op het wak aanrijdend. En als gij

dezen dan toeriep: „Pas op! daar ginds ligt een wak dat pas dichtgevroren is," wat zoudt ge er van zeggen, als zulkeen dan wat om uwe waarschuwing lachte, en even vroolijk zingend voortging, recht op het wak aan, waarin hij weldra wegzakt en jammerlijk verdrinkt?"

Het antwoord luidde, op eenigszins heftigen toon: „Wel, dat zou een onmensch zijn, die zooiets deed; een dwaas, een ezel!"

„Welnu vriend, gevoelt ge nu niet, dat ge bezig zijt uw eigen vonnis te vellen? Doet gij niet precies hetzelfde tegenover de waarschuwingen van Gods Woord tegen het eeuwig verderf?"

De man meende dat dit niet gelijk stond, en bleef verder een hardnekkig stilzwijgen bewaren, terwijl 't hem blijkbaar zeer aangenaam was, dat ik eindelijk maar opstond en vertrok.

In 't naburige ..... lag eene vrouw ernstig ziek, die in hare gezonde dagen vrij geregeld naar de Gereformeerde kerk ging. Haar man was echter geheel ongodsdienstig. Toen ik daar binnen kwam, zat er een man bij 't raam, dien ik eerst meende dat haar echtgenoot was, maar die weldra bleek een broeder van dezen te zijn. Ik sprak met deze vrouw over de noodzakelijkheid der bekeering, en over 't onuitsprekelijk heerlijke, zich geborgen te weten voor de eeuwigheid.

Opeens viel de zwager in met de vraag: „Zouden er zoo wel velen zijn?"

„Velen, dat zou ik niet durven zeggen, maar toch zijn er wel, en zeker nog wel meer dan wij meenen."

De man kon dat niet gelooven, waarop ik hem verzekerde, meer dan eens bij heerlijke sterfbedden te hebben gestaan.

Met een spotlach om de lippen, riep hij uit op ongeloovigen, verachtelijken toon: „Heerlijke sterfbedden!"

„Ja vriend, dat komt u nu ongelooflijk en dwaas voor, toch is het niettemin zeer waar, een sterfbed kan voor den stervende en voor de omstanders heerlijk zijn. Maar men kan en wil dat gewoonlijk niet gelooven, omdat men weigert te onderzoeken,

wat ons daaromtrent in Gods Woord geopenbaard is. Gods Woord" ....

„Laten we dit gesprek maar staken!" viel hij opeens heftig in de reden.

„Waarom?" vroeg ik.

„'t Komt niet te pas bij een zieke."

„Maar goede vriend, deze zieke kon daar juist wel eens behoefte aan hebben, over de eeuwige dingen te spreken is altijd goed."

„Je bent hier toch niet geroepen?"

„Ik kom uit waarachtige belangstelling, m'n goeie man."

De man werd echter al bitterder, zoodat ik mij van hem afwendde en mij nog met eenige woorden van vermaning en vertroosting tot de kranke richtte, waarna ik heenging, na ook dezen beklagenswaardigen vijand der Goddelijke waarheden vriendelijk gegroet te hebben.

Natuurlijk zou ik aan deze schetsen nog vele kunnen toevoegen; 't zijn maar enkele grepen uit vele, maar toch reeds genoeg om eenigszins eene voorstelling te kunnen maken van den aard der werkzaamheden in den Evangelisatie-arbeid op Voorne en Putten.

Vraagt men nu, hoe over 't algemeen de houding was der bevolking tegenover den Evangelisatie-arbeid op N. e. o. en tegenover den Evangelist, dan kan ik antwoorden: „Tegenover den Evangelist, op enkele hatelijke uitzonderingen na, vrij goed. Maar tegenover den arbeid als zoodanig, openbaarde zich soms felle haat en groote vijandschap." Zooals in 't begin reeds gezegd is: velen, die in rechtzinnige kringen opgevoed zijn, en in deze streken komen, worden maar al te spoedig met den stroom van ongeloof en Godverzaking meegevoerd. Men is gewoonlijk niet bestand tegen den spot der wereld. Zoo kwam een gezin hier wonen, dat steeds onder 't gehoor der zuivere waarheid was opgegaan. De vrouw van jongsaf, de man op

later leeftijd eerst. Al spoedig had men den man mee weten te tronen naar de kerk, onder 't gehoor van den vrijzinnigen predikant. Maar neen hoor, dat was nu heelemaal niets, daar ging hij niet meer heen. Ze werden trouwe bezoekers van ons armelijk zaaltje, ondanks de herhaalde bezoeken en aansporingen van den vrijzinnigen predikant, om toch bij hem ter kerk te komen. Wat echter diens redeneeringen en aansporingen niet konden uitwerken, dat deden de plagerijen en spotternijen van geburen en (valsche) vrienden.

„Ga je naar *dat* hok?" „Voeg jij je nog bij dat zoodje?" „Kerel, 't zijn allemaal huichelaars, die daar komen." Zoo en op dergelijke wijze ging 't geregeld aan, en het gevolg was, dat de menschen in 't geheel niet meer in „'t zaaltje" kwamen. Hoe ernstig ik hem ook vermaande. „Neen, mijnheer," zeide de man dan soms, „ik heb niets tegen u, en ook niets tegen uw preeken, maar heusch, je *kunt* hier niet naar 't zaaltje gaan, dan heb je geen leven."

„En de anderen dan, die er geregeld gaan?"

„Nu ja" ....

En daar bleef het dan bij.

Een ander gezin, dat ik kort na het zich metterwoon vestigen hier bezocht, en, de vrouw was maar alleen thuis, ernstig aanspoorde om van begin af te toonen wat zij wilde — zij had verklaard, in haar vorige woonplaats geregeld ter kerk gegaan te hebben bij de Gereformeerden — want dat het hoe langer hoe moeilijker zou gaan, als zij het niet van begin af deed, informeerde bij iemand, die daar aan de deur kwam, naar de Evangelisatie alhier, en het antwoord was, naar men mij verzekerde: „Daar? Ga dáár maar niet heen, want het is daar niets dan een groote h.....troep," en wat voor „liefelijks" daar nog wel meer op gevolgd zal zijn. Zoodat haar man, die zelf nooit of bijna nooit ter kerk ging, haar toevoegde: „Nou maar, als je dáár heen durft te gaan, sla ik je de b..... stuk."

In een groot gezin van volwassenen, getuigende van de

noodzakelijkheid der bekeering, den ernst des levens en 't ontzaglijk gewicht der eeuwigheid, voegde een der aanwezigen mij toe: „Nou maar, meneer, wat daar bij u in 't zaaltje komt, is niet veel bijzonders hoor, u kent ze nog zoo niet."

„U schijnt ze dus wel van nabij te kennen?"

„Ja zeker, daar heb je die ....., dat was vroeger wel zoo'n hartstochtelijk kaartspeler als je maar bedenken kunt."

„Doet hij 't nu nog?"

„Dat zeg ik niet."

„Neen, al sinds lang niet meer, en als ik u dan eens zeg, dat wat u mij daar van hem vertelde, volstrekt geen nieuws is voor mij; de man heeft het mij zelf al verteld, en hij dankt God, die er hem van verlost heeft, en een anderen weg heeft leeren bewandelen."

„Hm, ja, dan spreken ze van bekeering, wel te rusten. Daar heb je die ....., dat wijf, denk je, dat ik geloof dat die bekeerd is?" En toen volgde een heel zondenregister van deze toen nog zoekende, maar nu, door de genadewerking des Heiligen Geestes verloste ziel.

„Goed, wat u me daar opleest, heeft die vrouw mij grootendeels ook al verteld, terwijl er ook een heele boel schandelijke laster bij is, die u ook niet bewijzen kunt. Maar dat is allemaal van vroeger datum, is 't nu niet gelukkig, en zouden we er den Heere niet om moeten verheerlijken, dat zij tot verandering en tot bekeering gebracht is?"

„Ja, ze kan nou mooi praten, maar ze meent er niets van hoor."

„Weet u dat zeker?"

„Nou ja, maar ik geloof er niets van."

Na nog eenige ernstige woorden van vermaning en waarschuwing gesproken te hebben, ging ik weer elders heen.

Vraagt men nu echter, of er dan heelemaal geen lichtpunten in dezen arbeid aan te wijzen waren, dan antwoord ik met volle vrijmoedigheid: „Door Gods genade, ja."

Op een uur afstand van N. woonde een Godvreezend gezin, waarvan de man vroeger totaal onverschillig was, doch later zeer heilbegeerig zich betoonde. Verder was daar alles, op enkele uitzonderingen na — die zoo nu en dan eens onder eene vrijzinnige prediking opgaan — geheel van God en godsdienst vervreemd. Daar in die omgeving leek het mij 't verstandigst, te trachten de kinderen te trekken, en ik begon daar met eene Zondagsschool, waartoe vriend S. en zijne vrouw mij gaarne hunne keuken in gebruik wilden geven. Op die eerste samenkomst kreeg ik 18 kinderen van 8 tot 13 jaar, van welke 12 mij op mijn vraag daarnaar, verzekerden, dat zij nog nooit van Jezus gehoord hadden; terwijl bij verschillenden van hen, geen Bijbel in huis was. Van die eerstelingen vielen spoedig weer eenigen af, toch telde de Zondagsschool daar gemiddeld ruim 20 leerlingen; terwijl op 't Kerstfeest, dat ik ook daar met de kinderen vierde, ook eenige volwassenen kwamen, die nu ook het blijde Kerstevangelie konden hooren.

Hoewel te N. vroeger des Zondags alleen 's avonds dienst was in 't lokaaltje, preekte ik er later ook voormiddags. Toch was, vooral 's avonds, het zaaltje steeds goed gevuld. En waarlijk, lezers, daar moet wel belangstelling zijn in het Evangelie en behoefte aan de zuivere prediking des Woords, om geregeld in *zulk* een lokaaltje op te gaan. 's Winters was het er heet in, vanwege de kachel, hoewel die veelal vóór den dienst 's avonds reeds uitging, en vanwege de lampen en de vele bezoekers, en toch ook weer vol tocht, vanwege den vervallen toestand, waarin het huis verkeerde, terwijl het er zomers ondragelijk warm was.

Naast eene Christelijke zangvereeniging — die later door de mobilisatie der mannelijke zangers te niet gegaan is — en de afdeeling van de Confessioneele Vereeniging, mocht ik ook eene Christelijke Meisjesvereeniging oprichten, van meisjes van 12 tot 16 à 17 jaar. Deze begon met 11 leden en telde later ruim 20 leden, terwijl het 16-tal begunstigsters aangegroeid is tot ruim 30.

Doel der vereeniging was: naaien en breien voor de armen der gemeente te H., waaronder N. behoort, welke goederen dan eens per jaar werden uitgedeeld aan de armste gezinnen, zonder aanzien des persoons. Dit laatste had een zeer gunstigen indruk gewekt. Gewoonlijk stelt men in zulke gemeenten zich voor, dat zoo'n Evangelisatiekring geen oog of hart heeft voor wat niet tot dien kring behoort. 't Gevolg is geweest, dat toen het plaatselijk comité van de Belgische vluchtelingen, na 't vertrek van dezen, bijeen kwam om te beraadslagen, wat met de overgeschoten gelden te doen, eene der dames — het geheele comité bestond uit vrijzinnigen — zeide: „Dan stel ik voor, dat die prachtige vereeniging van mijnheer Sch. er ook wat van krijgt," enz. Waarop met algemeene stemmen besloten werd, ƒ 25 te schenken aan onze Christelijke Meisjesvereeniging „Kleine Kracht", welk bedrag, op voorstel van een ander lid, weer met algemeene stemmen verdubbeld werd, zoodat ik ƒ 50 voor onze Meisjesvereeniging ontving. Nu was het ijs gebroken, en vrijwel al de notabele ingezetenen van H. steunden nu ook die vereeniging met eene jaarlijksche bijdrage.

Ja, dat zijn verblijdende verschijnselen en werkelijk lichtpunten te noemen. Zoodat, ondanks al 't moeielijke van dezen arbeid, wij gemoedigd en blijmoedig voortgingen, wetende, dat wij met een verrassend God te doen hebben.

Die hier bedrukt met tranen zaait,
Zal juichen, als hij vruchten maait;
Die 't zaad draagt, dat men zaaien zal,
Gaat weenend voort, en zaait het al;
Maar hij zal, zonder ramp te schromen,
Eerlang met blijdschap wederkomen,
En met gejuich, ter goeder uur,
Zijn schoven dragen in de schuur. (Ps. 126 : 3).

HOOFDSTUK XV.

23 Juli 19... is een merkwaardige, belangrijke dag in de geschiedenis der Evangelisatie te N. Toen toch werd het nieuwe Evangelisatiegebouw ingewijd, waarnaar al zoolang, met smachtend verlangen was uitgezien.

Ds. de L., toen voorzitter der Prov. Comm. van Z.-H. der Conf. Vereen., sprak de inwijdingsrede uit; terwijl nog verschillende andere sprekers 't woord voerden.

De belangstelling was groot; het gebouw was geheel gevuld. Velen waren zelfs uit den Haag overgekomen, om van hunne belangstelling blijk te geven.

Ik had 'n zangkoortje samengesteld, en hoewel geen musicus, — ik kan zelfs geen notenschrift lezen — leerde ik dat vierstemmig zingen, op chevé-methode, eenige liederen, die ik voor die gelegenheid gedicht had.

Hoewel het den ganschen dag regende, was het toch een heerlijke dag, die ongetwijfeld bij zeer velen nog lang in aangename herinnering is gebleven. Wat al schoone verwachtingen waren er al van dat nieuwe lokaal gekoesterd.

't Is een keurig ingericht lokaal, met gemakkelijke klapstoelen voorzien van armleuningen, en ruime banken.

Verschillenden hadden tevoren gezegd: „Als ge maar eens 'n betere kerk hebt, dan zullen we ook wel komen, en zeker nog velen meer."

Dit deed mij eenigszins hopen, doch .... met vreeze. En dat die vreeze niet ongegrond was, bleek weldra maar al te zeer; die in dat vroegere „hok" niet wilden komen, omdat het er zoo erg primitief was, kwamen in het schoone, nieuwe gebouw evenmin.

De Evangelisatie-arbeid op Voorne en Putten, gaat met ontzettend vele en groote moeielijkheden gepaard; toch mag ik door genade zeggen dat mijn 12-jarige arbeid aldaar niet ijdel is geweest.

Trouwens, dat kan ook niet, of Gods Woord zou onwaar moeten zijn.

Wat biddend wordt gedaan, kan niet ongezegend blijven.

Behalve enkele personen, die 't kennelijk tot een eeuwigen zegen geworden is, mocht ik ook 't genoegen smaken, te V. en te H. een evangelisatiepost op te richten.

Ook hield ik schoolcatechisatie in de openbare scholen te H.

Dit laatste was eenigermate eene zeer kleine vergoeding voor de bittere teleurstelling die ik ondervonden had bij mijn pogingen, een christelijke school in den Heenvlietschen polder te krijgen.

Wonderlijk waren ook hierin de leidingen des Heeren, die ik belangrijk genoeg acht, om ze aan de vergetelheid te ontrukken; maar daarmede staat in nauw verband, hetgeen mij aanleiding tot die pogingen gegeven had.

Op zekeren namiddag bracht ik in den H. polder een bezoek bij een welgestelden landbouwer.

De menschen gingen — hoewel zeer ongeregeld — ter kerk bij den vrijzinnigen predikant.

Ik werd er vriendelijk ontvangen in de keuken.

Al vertellende uit mijne rijke ervaring in mijn vorige gemeenten, verkondigde ik daar het heerlijk Evangelie der genade. De wijze waarop ik dit deed, scheen wel in te slaan; althans, na eenigen tijd zoo gepraat te hebben, sprak de boerin tot hare zuster, die daar toen nog inwoonde: „Maar Sien, zet gauw 'n kopje thee; kom, mijnheer, laten we in de kamer gaan zitten". Aldus geschiedde.

Toen ik heenging, liet de boerin mij uit, en zeide: „Nou, mijnheer, u moet toch maar dikwijls komen hoor, ik hoor toch wel graag van die dingen."

Natuurlijk deed ik dit gaarne, zoodat ik er weldra huisvriend werd.

Op zekeren keer vertelde de boerin mij, dat zij eigenlijk opgevoed was bij een oom, die „ook vroom" was, en dat zij daar altijd uit den bijbel moest voorlezen.

Dit gaf mij natuurlijk aanleiding om te vragen, of zij nu ook nog wel eens in den bijbel las.

Het antwoord luidde ontkennend, en weldra bleek mij, dat er niet eens een bijbel in huis was.

Ik sprak daarover mijn groote verwondering en sterke afkeuring uit, en vroeg ten slotte, of ik een bijbel voor haar wilde koopen als ik te Rotterdam kwam.

Dit werd goedgevonden.

'n Paar weken later ging ik er weer heen, met een grooten huisbijbel bij mij, met achterin enkele kaarten van Palestina enz.

Toen ik hem liet zien, was de boerin opgetogen over dat mooie boek, met zoo'n helderen druk.

Vervolgens liet ik haar de gekleurde kaarten zien en zeide o. m. „u hebt wel eens van Jeruzalem gehoord?"

„Ja mijnheer." „Nu, hier ligt het.

En zie, hier ligt Jericho, en daar heb je Bethlehem, waar de Heere Jezus geboren is, en daar ligt Nazareth, waar Jezus opgevoed is" ....

Opeens riep de boerin hare zuster: „Sien, neen maar, Sien kom nou toch es kijken, wat 'n mooien bijbel, en kijk, hier op die kaarten kun je al de plaatsen vinden, waarvan je in den bijbel leest; heb je ooit zoo'n mooien bijbel gezien?"

Tenslotte zeide ik: „Ja juffrouw, maar nu komt het hinkende paard nog achteraan."

„Hoe dat zoo, mijnheer?"

„Deze bijbel kost 2 gulden duurder, dan ik u zei, dat hij naar mijne gedachten kosten zou."

„Maar zou je dan voor Gods Woord ooit te veel kunnen betalen, mijnheer?"

„Neen, als u er zóó maar over denkt, dan staat het wel goed."

Zij gaf mij nog een gulden meer dan hij kostte, die moest ik dan maar aannemen, als „'n steentje voor 't nieuwe lokaal," hetwelk toen in aanbouw was.

Later moest deze boerin eene ernstige operatie ondergaan in het Diakonessenhuis te R. Daar bezocht ik haar enkele keeren, en zij had dit heel gaarne.

„Mijnheer", zeide zij eens, „ik heb liever dat u driemaal per week komt, dan onze dominee (vrijzinnig) eens in de drie weken.

U spreekt zoo heel anders, zoo vertroostend en bemoedigend en toch zoo ernstig, en u bidt nog met ons; onze dominee praat enkel maar over dagelijksche dingen, en bidden doet hij heelemaal niet."

Daar in dien H. polder, — waar ik ook Zondagsschool hield — waren vele kinderen, van welke verschillenden ruim een uur moesten loopen naar de school, wat vooral in den herfst en in den winter, een groot bezwaar was. Dikwijls hoorde ik ouders daarover klagen.

En nu rijpte er van lieverlede een plan in mij. O, als dat eens tot uitvoering komen mocht, wat zou dat tot een uitgebreiden zegen kunnen worden. Als in deze omgeving eens 'n christelijke school gesticht kon worden.

Ik begreep heel goed, dat daar al zeer weinigen gevonden zouden worden, die dit plan uit beginsel zouden willen steunen, maar terwille van hunne kinderen, om ze die reizen te besparen .... wie weet?

Op zekeren keer had ik bedoelde boerin weer bezocht in het Diakonessenhuis, en op de terugreis trof ik haar man in de boot. Natuurlijk kwam weldra 't gesprek op zijne vrouw, die toen „mooi vooruitgaande" was; doch omdat hij drie schoolgaande kinderen had, en ook een uur gaans van de school af woonde, bracht ik 't gesprek weldra op die verre, en in den winter zoo barre reizen voor die kinderen.

„'t Zou wat waard zijn," zei ik o. m. „als jelui eene school had in je omgeving."

„Dat zal wel waar zijn, mijnheer, er zijn daar kinderen genoeg om 'n aparte school te bevolken, maar dat zal wel zoo gemakkelijk niet gaan."

„Dat hangt er van af, als ze allemaal willen meewerken, dan zie ik wel kans om 'n school in uwe omgeving te krijgen."

„Nu, aan medewerking zou 't niet ontbreken, maar zou u daar werkelijk kans toe zien, mijnheer?"

„Ja, hoor, maar, als ik er mij voorspan, dan zou 't natuurlijk een christelijke school worden."

„Nu ja, wat zou dat? Als 't onderwijs maar goed is."

„Dat is in een christelijke school minstens net zoo goed als op een openbare school; dus u voelt er wel veel voor?"

„Ja zeker mijnheer, ik heb er wel wat voor over."

„Mooi, u hebt drie schoolgaande kinderen, en bij Sch. zijn ze er ook sterk voor, die hebben er ook drie, en bij de Br. hebben ze er twee, dat is alvast acht waar we dan stellig op kunnen rekenen, maar we moeten er minstens veertig hebben; of neen, ik meen dat we desnoods ook met 25 kinderen zouden kunnen volstaan."

„Och mijnheer, u krijgt er gemakkelijk veertig."

„Nu goed, luister dan eens, ik kan er wel alle moeite voor doen, en dat doe ik gaarne, maar ik kan natuurlijk niet op mijn naam 'n christelijke school stichten; dan moet er eene vereeniging van christelijk onderwijs opgericht worden."

Eer de reis ten einde was, had ik reeds met dezen boer afgesproken, dat zoodra zijne vrouw weer thuis was, ik te zijnen huize eene vergadering zou samenroepen, van hoofden van gezinnen in zijne omgeving, om te komen tot de oprichting eener Vereen. voor Chr. Onderwijs.

Enkele weken daarna zou die vergadering gehouden worden, waartoe ik convocatiebiljetten had doen bezorgen.

Enkele van mijne evangelisatiemenschen had ik verzocht om

meê te willen gaan; voor 't geval men aan mijne oproeping soms geen gehoor zou geven, opdat ik dan tenminste niet alleen zou zijn.

Men had mij n.l. voorspeld, dat er vast wel niemand komen zou, ze zouden 't wel niet aandurven.

Met een biddend hart toog ik op den bepaalden avond ter vergadering heen.

Mijne drie metgezellen meenden stellig, dat *als* er ook al zouden zijn, het dan toch wel zeer weinigen zouden wezen.

Hoe ontroerde ik, toen ik de kamer binnentrad; daar was bijna geen plaats meer voor ons, om te zitten.

Ik werd er klein onder; hier in dit huis, waar tot het vorige jaar zelfs geen bijbel in huis was.

Al de genoodigden waren gekomen, het was er tjokvol in die kamer, en nu zou *hier* eene Vereen. voor Chr. School-onderwijs opgericht worden.

Natuurlijk stelde ik de aanwezigen duidelijk voor oogen waar 't om ging.

Ik had de vergadering met gebed geopend, en vooropgesteld, dat de bedoeling was, *christelijk* onderwijs.

En hoewel verreweg de meesten onverschillig waren voor God en godsdienst, werden de Statuten en het huishoudelijk reglement, tevoren door mij opgesteld, met algemeene stemmen onvoorwaardelijk goedgekeurd.

Ik bereidde de leden voor op fellen tegenstand, die ongetwijfeld komen zou; doch zij verklaarden zich daaraan niet te zullen storen.

Met bewondering waren ze vervuld, dat ik bij den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen op audiëntie was geweest, om inlichtingen omtrent de toen in wording zijnde nieuwe wet op het onderwijs, die een einde zou maken aan den zoovele jaren maar al te vaak met verbittering gevoerden schoolstrijd.

Men beschouwde dit als een bewonderenswaardige daad.

't Scheen alles zoo voorspoedig van stapel te zullen loopen. De teekening voor de te bouwen school en onderwijzerswoning was al gemaakt; de gevraagde Koninklijke goedkeuring op de Statuten was verkregen; als nu de leden dezer Vereeniging maar stand hielden.

Helaas, hier zou maar al te duidelijk blijken, hoe wisselvallig de volksmeening is.

De door mij verwachtte, en — ja, laat ik 't maar eerlijk zeggen — gevreesde tegenstand kwam.

Niet zoodra was 't bekend geworden, dat er eene Vereen. voor Chr. Onderwijs opgericht was, en ik bij den Minister op audiëntie was geweest, of de vrijzinnige predikant van H., en een gemeenteraadslid (die rijksambtenaar was) maakten zich op, om de leden der Vereen. voor Chr. Onderwijs bang te maken.

Volgens de nieuwe onderwijswet zouden al de kosten voor de gemeente komen, en daardoor zouden de belastingen zoo geweldig hoog worden, dat er geen betalen aan was. Ja, de rijksambtenaar-gemeenteraadslid durfde bij sommigen, o. a. ook, zooals men mij vertelde bij den boer, in wiens huis de Vereen. voor Chr. Onderwijs opgericht was, te vertellen, dat vooral *zij* 't hoogst aangeslagen zouden worden, enz. Dit bracht er de schrik zóó in, dat verreweg de meesten hun naam niet durfden geven, dat zij hunne kinderen naar de Christelijke School zouden sturen, als die er was.

Ook de boer, in wiens huis de Vereen. voor Chr. Onderwijs was opgericht, had zich bang laten maken en trok zich terug. Hoe ik ook redeneerde, en wat ik ook aanvoerde, om duidelijk te maken, dat men zeer sterk overdreven had inzake die gevreesde belastingverhooging enz., 't mocht niet meer baten; „de commies kon het toch immers 't beste weten."

Ik kon geen kinderen genoeg aangegeven krijgen, zelfs geen vijfentwintig, zoodat ik, hoezeer mij dit ook smartte, mijne pogingen moest opgeven.

Ik had zoo gehoopt op eene goede uitwerking er van, zoo

vurig had ik den Heere gebeden, om zegen op mijn pogen, zoo vlot liep alles eerst van stapel, en toch .... het mocht niet zoo zijn.

Voorwaar, Gods weg is vaak in 't heiligdom.

't Was eene bittere teleurstelling voor mij; helaas, nog meerdere zouden volgen.

HOOFDSTUK XVI.

Mijne eerste vrouw was een onwaardeerbare steun in den moeielijken arbeid op Voorne en Putten.

Zij was eene stille in den lande, die niet gaarne naar voren trad, en naar geen menschenroem of eer jaagde.

Toch heb ik 't naast God, ook aan haar te danken gehad, dat ik niet bij de pakken ging neerzitten, als alles scheen samen te loopen om mij te ontmoedigen.

Wat wist zij mij dan altijd weer op te beuren en aan te moedigen.

Toch was ook haar weg niet op rozen.

Als ik 't moeielijk had in den arbeid, voelde zij den druk mede. Maar behalve dat, droeg zij een zeer moeielijk lichaam met zich, en kwelde haar de vrees wel eens, dat zij mij overleven zoude, en dan, hulpbehoevend, in finantieelen en in lichamelijken zin, geheel van anderen afhankelijk zoude zijn.

Ik leed n.l. in de laatste jaren veel aan bronchitis, en zware duizelingen, door aderverkalking.

Doch dan mocht ik haar weer opbeuren en bemoedigen, er o. m. op wijzende, dat ons lot en leven in 's Heeren handen toch altijd veilig zijn, en Hij nooit beschaamd doet uitkomen, degenen die op Hem vertrouwen.

Waren ons in Hoogvliet twee, en in Helenaveen vier kleine kinderen door den dood ontvallen; eischte de Heere in Oldemarkt een 20-jarigen zoon, en een bijna 12-jarig dochtertje van ons op, nog was de maat onzer smartelijke beproevingen niet vol.

Eene dochter van 19 jaar overleed te N. na een geduldig lijden van zeven maanden.

't Waren moeielijke dagen voor ons; zij leed aan die verraderlijke ziekte, die men aanduidt, met die drie onrustbarende letters: *t. b. c.* Als ik met haar sprak over haar zielstoestand, dan kreeg ik meestal geen antwoord; vroeg ik op den man af hoe 't er mede stond, en liet ik in bedekte termen doorschemeren, dat haar ziekte wel eens ongeneeslijk kon zijn, en de mensch, zooals hij van nature is, voor God — die heilig en rechtvaardig is — niet kon bestaan, zonder verzoening gevonden te hebben in 't bloed des kruises, enz. dan begon zij bitterlijk te weenen.

O, het is dan voor ouders zoo ontzettend moeielijk.

Wij besloten, om van toen af, 's avonds het gebed te doen in de ziekenkamer, en dan ten aanhoore van de lieve zieke, haar in 't bijzonder ook op te dragen aan den troon der genade.

Of het wat goeds uitgewerkt heeft?

De eeuwigheid zal 't openbaren.

Zooveel is zeker, dat we niet zonder goede hope waren, al ontbrak ook de zekerheid van een heengaan in vrede.

Vier jaren later verongelukte 'n 24-jarige zoon op zee. Hoe gaarne hadden wij hem opgeleid gezien voor Christelijk onderwijzer; hij kon zoo goed en vlug leeren.

Helaas, het mocht niet zoo zijn.

Hij moest en zou naar zee.

En hoe wij het ook trachtten tegen te houden, het mocht niet baten, wij moesten eindelijk wel toegeven.

Wat stonden wij soms angsten uit, als wij, tijdens den gruwelijken wereldoorlog, soms in bijna twee jaren geen tijding van hem ontvingen.

Vele avonturen, spannende oogenblikken in doodsgevaar heeft hij doorleefd, doch niets was in staat, den lust tot zeevaren in hem te dooven.

In den zomer was hij met het Noorsche viermast-barkschip „*Svartskog*", van Rotterdam uitgevaren.

In 't volgend voorjaar lag een oudere broeder van hem,

onze zoon A. in 't sanatorium voor longlijders, te Apeldoorn. In de lighal lag een medepatient „De Maasbode" te lezen. Opeens zei deze: „zeg Sch. ik lees daar, dat als zeker moet aangenomen worden, dat het Noorsche viermast-barkschip „*Svartskog*", op reis van Baltimore naar La-Plata, met man en muis is vergaan.

De eenige Nederlander onder de bemanning van 26 koppen is H. A. Sch..... Kan dat ook familie van je zijn?"

Natuurlijk ontstelde onze jongen zeer, en berichtte het ons per briefkaart, dringend aansporende tot nader onderzoek.

Onmiddellijk toog ik er dan ook op uit, doch zekerheid kon ik van niemand bekomen, hoewel ik 't bureau van „De Maasbode", den Waterschout, den Havenmeester en den Noorschen Consul, allen te Rotterdam, bezocht.

Later echter kwam de Burgemeester van H. ons, namens den Minister van Buitenlandsche zaken, mededeelen, dat door het scheepsgericht te Christiania (thans Oslo) was uitgemaakt, dat de „*Svartskog*" met man en muis was vergaan.

Diep gevoelden mijne vrouw en ik ons terneergeslagen.

Wat werden we zwaar beproefd.

Wat ging Gods weg met ons tegen vleesch en bloed in.

En toch.... O, dank zij Gods genaderijke ontferming, als wij ooit ondervonden hebben, dat de vertroostingen Gods ons niet te klein waren, dan is het juist in die donkere dagen van smart en beproeving geweest.

Mijn lieve vrouw heeft meermalen verklaard, dat die ramp haar nader tot den Heere heeft gebracht.

Op bijzondere wijze heeft de Heere mij afgebracht van het denkbeeld, dat deze verongelukte zoon gewis voor eeuwig verloren zou zijn.

Dit stond bij mij vast, omdat hij tegen de ernstige vermaningen zijns vaders, en de tranen zijner moeder in, aan werelddienst en zondelust zich had overgegeven.

Na het ontvangen van het eerste bericht, omtrent het ver-

gaan van dat schip, had ik Zondagsavonds gesproken over Zach. 14:7*b*: „En het zal geschieden ten tijde des avonds, dat het licht zal wezen." Diep onder den indruk der vele smartelijke beproevingen, waarvan deze laatste niet de minst pijnlijke was, had ik daarover gesproken, en o. m. uitgeroepen: „Ik ben moê, ik verlang naar de eeuwige rust, waar 't eeuwig licht zal wezen," enz.

Aan 't einde der godsdienstoefening kwam een der hoorders mij condoleeren; daarbij de gedachte uitsprekende, dat onze jongen in zijn doodsstrijd, bij 't worstelen met de golven, nog wel om genade gesmeekt kon hebben, en God hem dan nog wel genadig geweest kon zijn, en wij hem dan in den hemel zouden weêrzien.

Ik antwoordde: „Och ja, dat is 'n stroohalm, waaraan ik mij zou kunnen vastklemmen; tot de onmogelijkheden behoort dat niet, maar voor mij staat het vast, dat hij voor eeuwig verloren is, maar ik heb genade ontvangen, om God in zijn recht te billijken."

Twee dagen later was de burgemeester gekomen, met het noodlottige officieele bericht, en toen ik dat aan iemand vertelde, en tevens mededeelde het gesprek van Zondagavond, en welk antwoord ik gegeven had, maakte deze de opmerking:

„En uwe gebeden dan, mijnheer?"

Toen werd ik beschaamd.

'k Had hem vroeger verteld van die heerlijke gebedsverhooring, bij 't overlijden van onzen 20-jarigen zoon.

Zou ik dan waarlijk nog mogen hopen?

Zaterdags daarop vroeg mijne vrouw, na 't middagmaal: „Wat zou dat nu toch zijn, man? Ik heb den heelen dag zoo maar bij mij: *Ik ben uw God, en uws zaads God.* Telkens komt dat in mij op."

Ik riep uit: „O kind, wat is God toch goed, neen, nu durf ik niet meer te zeggen dat onze jongen voor eeuwig verloren is, en al kunnen wij nu nog niet met volle zekerheid verklaren,

Dat alles miste ik nu, terwijl ik er in de gegeven omstandigheden zoozeer behoefte aan had.

Soms kwam de gedachte wel eens in mij op, dat ik er toch nog wel eens toe kon komen, eene andere vrouw te zoeken, en .... schrok ik er eerst van terug, zoodat ik die gedachte van mij wilde afzetten, geheel los kon ik er niet meer van komen, integendeel, ze drong zich steeds sterker in mij op.

Of ik dan niet vreesde voor de publieke opinie, als ik op mijn leeftijd, ik was toen 64 jaar, zoo betrekkelijk kort na het overlijden mijner eerste vrouw, weer naar eene andere zou uitzien?

Of ik er dan niet aan dacht, dat mijne nog overige kinderen, twee zonen en twee dochters, van welke eene, nog ongehuwd, wijkverpleegster was, zich sterk tegen een tweede huwelijk zouden kunnen verzetten?

Het eene, zoowel als het andere kwam wel degelijk in mij op, en was mij niet onverschillig; maar zwaarder woog mij toch de vraag: Zou het ook in den weg, en naar den wil des Heeren kunnen zijn?

Dit stond bij mij vast, dat het voor mij van het grootste belang zou zijn, eene vrouw te vinden, die oprecht den Heere vreesde.

Wel eigenaardig; nog geen half jaar vóór 't overlijden mijner eerste vrouw, hadden we samen zitten praten, — zooals we wel eens meer gedaan hadden — over 't feit, dat toch eens de tijd zou komen, dat de dood scheiding tusschen ons maken zou, waarbij mijne vrouw de opmerking maakte, dat zij het verschrikkelijk zou vinden voor mij, als ik alleen overblijven zou, maar het voor haar toch nog erger zoude zijn, als zij alleen achtergelaten zou worden, met het oog op haar gebrekkig lichaam en het missen van eenig middel van bestaan. Gewoonlijk besloten we dan zoo'n gesprek, met het alles maar stil aan den Heere over te geven.

Nu echter hadden we ook gesproken over 't feit, dat sommige

vrouwen of mannen, op hun sterfbed, van hun achterblijvende man of vrouw, de belofte vroegen, om toch nooit meer een tweede huwelijk te zullen aangaan, waarop mijne vrouw met beslistheid verklaarde: „zulk eene belofte zou ik nooit van je willen vergen." Dit gaf mij nu te meer vrijmoedigheid tot het sluiten van een tweede huwelijksverbond, met de vrouw, die God mij kennelijk op mijn weg heeft gevoerd.

Maar om dit duidelijk te maken, moet ik weer enkele jaren terug in de geschiedenis.

HOOFDSTUK XVII.

't Was ongeveer negen jaren vóór het overlijden mijner eerste vrouw, dat ik een brief ontving van eene dame uit Zandvoort. In dien brief lag een zilverbon van een gulden — toen nog geldig — met verzoek dat geld te gebruiken voor gratis verspreiding der Christelijke weekbladen „*Eben-Haëzer*" en „*De Wachter*" onder de roomsch-katholieken in Noord Brabant en Limburg. Ik schreef destijds veel in die bladen, meer dan de helft van den inhoud daarvan werd door mij geredigeerd. Zoo had ik er ook eene rubriek in onder den titel: „*Het fonds Rehoboth*" (tot gratis verspreiding onder militairen, zeelieden, in wachtkamers, cantines, enz. enz.). Die dame deelde in dien brief mede, dat zij fijn roomsch was opgevoed, in het pensionaat te Tilburg was geweest, en drie jaren als novice in het klooster te Borgloon, bij Brussel.

Dat zij den vrede der ziel, dien zij in 't klooster had gehoopt te zullen vinden, tevergeefs daar had gezocht, doordat zij was gaan kwijnen, tenslotte eerst naar een klooster in Delft was overgebracht, en toen het ook daar niet ging, weer vrijgelaten was.

Hare ouders waren overleden terwijl zij nog in 't klooster was, zoodat zij nu bij haar voogd kwam, te Rotterdam. Dat zij een tegenzin had gekregen in de roomsche leer, zoodat zij niet meer ging biechten, en slechts gedwongen ter mis ging, waarop haar oom en tante besloten, haar weer naar een klooster te laten overbrengen, onder strenge bewaking, doch dat zij toen ontvlucht was, en in dienstbare betrekking was gegaan.

Dat hare familie haar nog fel vervolgd had, en zij ook in hare dienstbare betrekking veel geleden had, totdat zij in

Zandvoort gekomen was, bij eene dame die pension hield, tot hulp.

Dat zij daar krachtdadig tot God bekeerd was geworden, en de Heere haar nog tot zegen had doen zijn voor die dame, zoodat zij nu als zusters in den Heere samenleefden.

Dat zij echter nog met diep medelijden vervuld was met hare vroegere geloofsgenooten, en daarom zoo heel gaarne zou willen, dat die bladen, die zij steeds met zooveel stichting en zegen las, ook onder de roomschen verspreid zouden worden.

Ik heb dien brief nog verschillende malen overgelezen, ook mijne vrouw vond het eene bijzonder merkwaardige geschiedenis; wij spraken er nog dikwijls over met elkander.

Ik vond de geschiedenis zóó interessant, dat ik meende, dat het wel ruime stof kon opleveren, om er een boek over te schrijven. Die gedachte liet mij niet los.

'k Had toch wel eens meer boekjes geschreven, doch dat waren kinderboeken.

In overleg met mijne vrouw, besloot ik eindelijk aan die dame te Zandvoort, *Mej. B.*, te schrijven, en dan te vragen, wat zij er van dacht, als ik eens een boek trachtte te schrijven van haar levensgeschiedenis, haar kloosterleven en hare lotgevallen daarna, en haar bekeeringsweg, en of zij bereid was, mij de gegevens daartoe te verschaffen.

Haar antwoord was, dat zij er rijpelijk en biddend over nagedacht had, en het nu wel goed vond, mits de strekking van het boek zoude zijn, de verheerlijking van Gods Naam en daden.

Nu volgde er eene vrij drukke correspondentie, en ten slotte toog ik naar Zandvoort, om een en ander uit den mond van Mej. B. op te teekenen in een boekje. Door die persoonlijke kennismaking werden wij overtuigd, broeder en zuster in den Heere te zijn.

Ik begon het boek te schrijven, onder den titel: „*Langs diepe wegen.*"

Op zekeren keer kwam zij bij mij, en toen we 'n oogenblik alleen waren, vertelde ik haar, welke gedachten er in mij omgingen, en toen ik tenslotte vroeg, of zij ook wel eens in die richting had gedacht, want dat dit voor mij het bewijs was, of het naar 's Heeren wil zoude zijn, antwoordde zij met beslistheid: „Ik niet hoor!"

Dat was voor mij genoeg, ik dacht daar verder niet meer over.

Toen ik daar echter niet meer op terug kwam, bleek later, dat dit haar wel tegengevallen was.

Ik had echter 'n teeken van den Heere gevraagd en gekregen, zoodat dit voor mij eene afgesneden zaak was.

Slechts twee jaren later overleed zij, aan kanker. In vollen vrede is zij heengegaan.

Toen moest men ook te N. het uitspreken: „Hoe gelukkig voor mijnheer Sch. dat hij haar niet gekregen heeft, dan was hij nu weer in rouw gedompeld."

Ja, naar 's Heeren wil en weg steeds vragen, en in zijne kracht daarnaar handelen en wandelen, is altijd de veiligste weg; 't oordeel der menschen is daar vaak zoo lijnrecht tegenover, dat heb ik maar al te zeer, op pijnlijke wijze moeten ondervinden.

Van Mej. B. had ik vernomen, dat haar juffrouw de huur van hare villa had opgezegd, tegen October, en deze dan in betrekking zoude gaan bij eene dame te Putten, op de Veluwe. Zij kon haar pension niet blijven volhouden.

Meermalen was zij opgelicht voor honderden guldens, en 't was in dien tijd niet druk, zoodat zij het opgeven moest.

Mej. B. wist niet, waarheen zij dan zou gaan, doch vertrouwde op de leiding des Heeren.

Ik vond het vreeselijk, als zij weer bij onbekenden in betrekking zou moeten gaan; zij had vroeger al zooveel geleden.

Soms kwam de gedachte in mij op: „Zou 't mogelijk zijn, dat deze samenloop van omstandigheden er toe leiden kon, dat zij mijne vrouw zou worden?"

Doch dan zette ik dat onmiddellijk weer van mij af, als eene dwaze gedachte, ik was toen 64 jaar en zij 39, en dan, zij was in zoo geheel andere kringen opgevoed, terwijl ik meer in den kleinen burgerstand opgevoed was.

Mej. B. had mij echter ook geschreven, dat zekere dame, die zich als 'n wanhopige aan haar voorgedaan had, en zich van het leven had willen berooven, en aan wie zij 't Evangelie der genade verkondigd had, geld geleend had, van de Pensionhoudster 800 gulden en van haar zelf 225 gulden haar geheele bezit, en een zoo goed als waardeloos bewijs daarvoor had gegeven, terwijl zij de eerste aflossing al niet op tijd betaald had.

Toen ik van een en ander kennis genomen had, begreep ik, dat dit geld groot gevaar liep, en stelde ik haar voor, 'n paar dagen bij mij te komen logeeren; dan zou ik met haar naar een kennis van mij gaan, die te Rotterdam advokaat was. Ik deed toen dat voorstel, zonder eenige bijbedoeling. Mej. B. echter dacht, dat het mijne bedoeling was, haar dan tot vrouw te vragen, want zij geloofde toen reeds vast, dat de Heere haar daartoe geroepen had; doch zij wilde dit absoluut niet; allerlei, in haar oog onoverkomelijke bezwaren daartegen, meende zij te kunnen aanvoeren, doch de Heere bepaalde haar telkens er bij, zoodat zij er al veel strijd mede had.

Dit werd nog erger, toen ik haar geschreven had, om een paar dagen bij mij te komen logeeren, en met mij naar een advokaat in Rotterdam te gaan.

Toch bleef zij wederspannig, en ging naar een advokaat te Haarlem, die haar wat op sleeptouw hield en zoolang voor zijne adviezen betalen liet, tot zij zoowat niets meer had.

Omdat zij in hare brieven aan mij, niet op mijn voorstel inging, of er wat omheen draaide, had ik tot drie keeren toe, haar uitgenoodigd.

Op zekeren keer zag mijne huishoudster een stukje in een christelijk Weekblad waarin eene dame, die roomsch geweest was enz. om hulp en aanwijzing vroeg.

Zij gaf mij dat blad over, wees het stukje mij aan, en vroeg: „Zou dat niet van die dame zijn mijnheer, waar u wel eens over sprak, die uit Zandvoort?"

Toen ik 't gelezen had, wierp ik verstoord het blad neer, en zeide: „Ja, dat is vast voor haar, zij wil dus blijkbaar van mij niet geholpen worden, welnu, dan moet zij ook maar zien dat ze terecht komt; ik bemoei er mij niet meer meê."

In dien geest ongeveer schreef ik ook aan Mej. B. De advokaat in Haarlem echter gaf weldra blijk, met haar zaak verlegen te zitten, het betreurende, dat zij niet meer geld bezat om „de zaak wat flinker aan te pakken."

Toen vertelde zij van het aanbod van „een kennis", om met haar naar een advokaat in Rotterdam te gaan.

De advokaat, blijde om het van zich af te kunnen schuiven, raadde haar sterk aan, dit te doen; „twee weten immers meer dan een!"

Nu schreef zij weldra 'n paar dagen te willen komen.

De advokaat in Rotterdam sprak als zijn meening uit, dat het dwaasheid zou zijn, in deze zaak te gaan procedeeren, en achtte het verstandiger, 't met „een zacht lijntje" te probeeren. Het geld is dan later toch ook nog terechtgekomen.

Het verblijf van Mej. B ten mijnent had een bijzonderen indruk gemaakt op enkele leden van de Evangelisatie, met wie ik haar in aanraking had gebracht.

Met open mond luisterde men, als zij over hare levenservaringen sprak, en over Gods wonderbare genadeleidingen met haar.

Men beschouwde haar bijna als 'n heilige.

„O," zoo sprak men o. m. „als zoo'n juffrouw altijd eens hier was, wat zou dáár 'n zegen van uitgaan."

Op het „Hosanna!" ter harer eere aangeheven, zou echter maar al te spoedig een „kruist haar, kruist haar!" volgen. Haar verblijf ten mijnen huize had echter ook nog een ander gevolg.

Wij waren beiden weldra tot de vaste overtuiging gekomen, dat God de Heere ons voor elkander bestemd had.

Omdat zij na einde October geen onderdak meer hebben zou, spraken we af dat, als zij niets kon vinden vóór dien tijd, zij dan weer bij mij zou komen, en ik dan trachten zou eene goede betrekking voor haar te vinden, want ik wilde toch minstens nog een half jaar wachten, alvorens in het huwelijk te treden, terwijl wij onze afspraak nog tot 1 Januari a. s. geheim zouden houden.

HOOFDSTUK XVIII.

Toen ik 1 Januari, 't allereerst na de prediking, aan het Bestuur der Evangelisatie onze verloving bekend maakte, — aan mijne kinderen had ik het al eerder geschreven — werd het zeer kalm opgenomen.

Weldra echter verspreidde zich 't nieuws als een loopend vuurtje door de gemeente, en al spoedig ook over 't geheele eiland Voorne en Putten.

De eerbied voor „de juffrouw" was weldra geheel weg, op 'n enkele uitzondering na.

Men noemde haar nu een schijnheilige, ze had „dien ouden man" ingepalmd om een onderdak te hebben, enz., enz.

En die mijnheer Sch., wie zou *dat* nu ooit van hem gedacht hebben, zoo'n ....

Dat God ons samengevoegd zou hebben, neen, dat konden dan ook de evangelisatiemenschen niet gelooven. Dat was maar een vroom praatje.

De vijanden van God en zijn dienst strooiden allerlei lasteringen uit, 't was koren op hun molen.

De een wist dit, en de ander had dat weer gehoord, en een derde had weer wat anders gezien.

Natuurlijk werd mijn huishoudster nog al eens gepolst, doch deze kon niet anders verklaren, dan dat zij nooit iets onbehoorlijks had kunnen waarnemen.

Niettemin bleef men voortgaan, de schandelijkste laster over ons te verspreiden.

Eerst merkten wij daar weinig van; als ons soms iets ter oore kwam, dan was het van haters Gods.

Hoe meer wij echter van dien laster begonnen te ver-

nemen, hoe meer het ons tot Gods genadetroon uitdreef.

Ik kon mij maar niet voorstellen, dat mijn evangelisatiemenschen ook maar iets van dien laster zouden gelooven, veel minder er aan mede zouden doen.

Toen dit weldra echter bleek maar al te waar te zijn, leed ik daar vreeselijk onder.

Telkens knielden Mej. B...n en ik neder, en klaagden onzen nood aan den Heere, in ootmoedig smeekgebed.

Wij waren gewoon dit overluid met en voor elkander te doen. Tot tweemaal toe trof de huishoudster ons onverwacht in die houding aan, en bleef dan eerbiedig staan, tot het „Amen" uitgesproken was.

Hoewel deze in hare onnoozelheid tot mij al eens gezegd had: „Ja, ze zeggen ook al, als je mij nou nog genomen had," heeft zij toch, toen zij na ons huwelijk vertrok, verklaard: „Als u mij noodig hebt voor getuige mijnheer, hoe u, zoolang de juffrouw hier was, met elkaar omgegaan hebt, moogt u mij te allen tijde ontbieden."

Mej. B...n is, na de openbaarmaking van onze verloving tot onzen huwelijksdag toe, in pension gegaan bij eene zuster van mij te O.

Doch de lastercampagne werd onverzwakt voortgezet.

In die dagen heeft mijn zenuwgestel een geweldigen knak gekregen.

Laster is een giftig wapen in de hand des vijands. Vlijmscherp, en de aangevallene kan zich niet verweren, want zij die 't hanteeren, strijden niet met open vizier.

Het is eene „zeer verderfelijke pestilentie," „die in de donkerheid wandelt." (Ps. 91 : 3*b* en 6*a*).

De Evangelisatiekring was reeds aanmerkelijk ingekrompen door sterfgevallen en verhuizingen. Van de weinige overgeblevenen begon de een den ander al op te stoken, om „niet meer bij dien vent ter kerk te gaan." O, als ik toen geen God voor mijn hart had gehad, ik zou wanhopig geworden zijn.

Nooit in mijn leven heb ik den troost, maar ook de kracht des gebeds zóó gevoeld, als in dien tijd.

En ik was er van overtuigd, ik bad niet alleen. Mijne aanstaande tweede vrouw te Oostvoorne, bad vurig en in kinderlijk geloofsvertrouwen met mij mede.

In mijn maandelijksche rapporten aan de Prov. Comm. van Z.-H. der Conf. Vereen., mijn hoofdbestuur, deed ik getrouw verslag van den toestand, ook van het sterk afnemend bezoek der samenkomsten.

En gelukkig maar, want buiten mij om werd dit ook aan die Commissie bericht, om mij onmogelijk te maken.

Ja, men hield zelfs geheime vergaderingen, waarin plannen werden beraamd, om de Commissie te bewegen, mij te ontslaan. Brieven werden geschreven, conferenties aangevraagd met leden der Prov. Comm., doch deze eischten het noemen van strafbare feiten, en dat kon men niet.

Toch oordeelde de Prov. Comm. het ten slotte noodig en goed, eens eene conferentie te houden met mijne aanklagers; leden der Evangelisatie, zelfs één bestuurslid er van, en mij.

In Rotterdam zou die conferentie gehouden worden.

Den dag tevoren was ik in Oostvoorne; eer ik 's avonds weer naar mijne woonplaats vertrok, gingen Mej. B . . . n en ik in 't gebed, en droegen deze zaak aan den Heere op.

Mej. B...n had mij nog gevraagd hoe laat die conferentie in Rotterdam zou aanvangen, en ik was er van overtuigd, dat zij op dat uur mij biddend zou opdragen aan den troon der genade.

Zulk bidden is nooit tevergeefs.

Op onuitsprekelijk heerlijke wijze mocht ik dit ook dien dag ervaren. Ruim anderhalf uur had de conferentie al geduurd, zonder dat nog iets was aangevoerd door mijne beschuldigers, dat van eenige beteekenis was. Een bestuurslid der Evangelisatie, en een gewoon lid daarvan, ik zou hem mijnheer Buldog willen noemen, stonden tegenover mij.

Tenslotte stond de Voorzitter der Prov. Comm. op en zeide: „Hoort eens, vrienden, we hebben nu al ruim anderhalf uur gepraat, zonder iets verder gekomen te zijn, vertel nu eens kort en bondig: waarin heeft mijnheer Sch. gezondigd?"

Nu stonden de heeren verlegen, zij konden geen enkel feit noemen; daar heerschte een oogenblik stilte, totdat Buldog eindelijk zeide: „Nu ja, hij loopt de menschen net voorbij of hij ze niet ziet, en hij komt bij geen mensch ook."

Opeens viel nu de andere aanklager in: „Neen Buldog, dat mag je niet zeggen; ik heb mijnheer Sch. altijd bewonderd, want hij is van den morgen tot den avond in touw." En zich toen tot mij wendend zeide hij: „Mijnheer, ik heb er spijt van dat ik zoo tegen u geweest ben, maar ik beloof u hoor, het zal van nu voortaan anders worden."

't Jubelde in mijne ziel, bij dat getuigenis, niet zoozeer om de belofte die afgelegd werd, als wel om de kennelijke gebedsverhooring, die ik hier zoo heerlijk mocht ondervinden.

't Resultaat van deze conferentie was dan ook, dat ik van de Prov. Comm. v. Z.-H. der Conf. Ver. bij mijn tweede huwelijk, dat zooveel stof opgejaagd heeft, een huwelijkscadeau kreeg in geld, waarvoor we een prachtig vloerkleed konden koopen.

Den 27sten Maart werd ons huwelijk gesloten te O. en in 't Evangelisatielokaal aldaar ingezegend door Ds. v. d. D., Ned. Herv. Pred. te B.

Des avonds vertrokken we naar onze woning te N.

De Heere heeft genadiglijk onze gebeden verhoord en de kroon op ons huwelijk gezet, dat kennelijk, wonderbaar door Hem gezegend werd.

Wat men ook over een tweede huwelijk zeggen moge: dat het altijd meer uit berekening gesloten wordt dan uit liefde, dat het nooit zoo innig kan zijn als een eerste huwelijk, en wat men er verder ook al meer over oordeelt, mijn ervaring is, en daar kan ik den Heere nooit genoeg voor danken, als een

tweede huwelijk, zooals het mijne, biddend tot stand komt, het niet minder gelukkig behoeft te zijn dan 't eerste. Ik heb altijd gezegd: „Dat eenig huwelijk gelukkiger zou zijn, dan dat met mijne eerste vrouw, is *niet* mogelijk. Anderer huwelijk kan wel even gelukkig zijn, maar gelukkiger niet, hoe zwaar beproefd het huwelijksleven met mijne eerste vrouw ook geweest is."

Tot roem en prijs van Gods genade kan en mag ik echter verklaren, dat mijn tweede huwelijk niet minder gelukkig is.

De lastercampagne te N. en omstreken bleef echter voortduren.

Buldog zorgde wel, dat het vuurtje telkens weer opgestookt werd.

't Was een ontzettend moeielijke tijd voor mij.

De samenkomsten in 't Evangelisatielokaal werden des Zondags bijna niet meer bezocht. Soms waren er slechts vier hoorders.

Bevend ging ik dan naar mijn spreekgestoelte.

Maar als ik dan, vóór ik optrad, mijn hart voor den Heere uitgestort en om zijn bijstand gesmeekt had, o, dan viel alles weg, en kon ik, door Gods genade getuigen, alsof het lokaal tjokvol was.

Nooit heb ik 's Heeren bijstand in mijne prediking meer en heerlijker ondervonden, dan juist in die dagen.

Eens op een Zondagavond trad ik op voor zeven of acht hoorders. Mijne vrouw en ik hadden vurig gebeden, vóór we heengingen, en voor ik aanving, bad zij ook met mij mede.

Trouwens, daar was ik altijd tenvolle van overtuigd.

Mijn tekst voor dien avond was Psalm 10 : 14: „Gij ziet het immers, want Gij aanschouwt de moeite en het verdriet, opdat men het in uwe hand geve; op U verlaat zich de arme, Gij zijt geweest een Helper van den wees."

„Die roemt, roeme in den Heere," lezen we in 1 Cor. 1 : 31*b*. Welnu, als ik ooit reden had om in den Heere te roemen, dan

was 't vooral dien avond. Ik stond, alsof ik voor een geweldig groote schare stond. De woorden welden als een stroom in mij op.

Neen, niet altijd is de prediker in de rechte stemming; ook de allerbeste niet.

Maar toen voelde ik 't op onmiskenbaar duidelijke wijze: het was de Heilige Geest, die in en door mij sprak.

Mijne vrouw zat dankend te genieten.

Daar riep ik 't uit: „Ja, en al moeten we den alsembeker van verdrukking en beproeving en verdriet tot den laatsten druppel drinken, dan zal God, de Heere, kracht en genade daartoe verleenen," enz.

En 't klonk in de ziel mijner vrouw: „Maar Ik zal den beker uit uwe hand nemen, en Ik zal hem dien die u bedroefd hebben, in de hand zetten, die tot uwe ziel zeiden: Buigt u neder, dat wij over u gaan . . . ."

Zij wilde echter geen woord van de prediking missen, zoodat zij hare aandacht van die woorden aftrok.

Toen ik het „Amen" uitgesproken had, en met dankzegging zou gaan eindigen, sprak weer eene stem in haar binnenste: „Lees, als ge thuis gekomen zijt, Jesaja 51."

Terwijl we naar huis wandelden, vroeg zij, als naar gewoonte: „Wel man, hoe heb je 't gehad?"

„O kind, heerlijker dan ooit! Ik heb nog nooit zóó de nabijheid des Heeren gesmaakt onder de prediking als van avond."

„Ik dacht het wel, ik gevoelde het," zeide zij, en toen vertelde zij wat de Heere tot hare ziel gesproken had.

Toen we thuisgekomen waren, knielden we beiden neer, om ons hart in dankgebed voor den Heere uit te storten.

Toen kreeg mijne vrouw den Bijbel, sloeg Jesaja 51 op en begon dat hoofdstuk voor te lezen.

't Was eene nieuwe verkwikking voor ons; ja, 't was of de stem des Heeren in onze zielen sprak, toen zij o. m. las: „Alzoo zullen de vrijgekochten des Heeren wederkeeren, en

met gejuich tot Sion komen, en eeuwige blijdschap zal op hun hoofd wezen; vreugde en blijdschap zullen zij aangrijpen, treuring en zuchting zullen wegvlieden. Ik, Ik ben het, die u troost: wie zijt gij dat gij vreest voor den mensch die sterven zal, en voor eens menschenkind dat hooi worden zal, en vergeet den Heere, die u gemaakt heeft, die de hemelen uitgebreid en de aarde gegrond heeft, en vreest geduriglijk den ganschen dag vanwege de grimmigheid des benauwers, wanneer hij zich bereidt om te verderven? Waar is dan de grimmigheid des benauwers?" (vs. 11—13.

En dan weer: „Daarom hoor nu dit, gij bedrukte, en gij dronkene, maar niet van wijn: Alzóó zegt uw Heere, de Heere en uw God, die zijns volks zaak twisten zal: Zie, Ik neem den beker der zwijmeling van uwe hand, den droesem des bekers mijner grimmigheid, gij zult dien voortaan niet meer drinken; maar Ik zal hem dien, die u bedroefd hebben in de hand zetten, die tot uwe ziel zeiden: Buig u neder, dat wij over u gaan, en ge legdet uwen rug neder als aarde, en als eene straat dengenen die daar overgaan." (vs. 21—23).

Dien Zondagavond, 4 Mei 19.., staat met onuitwischbaar schrift in ons geheugen gegrift.

't Jubelde in onze ziel; het was licht, heerlijk licht, hemelsch licht, om ons heen en binnen in ons.

En de Heere heeft zijn woord gestand gedaan; wat hierboven vermeld staat, hebben we letterlijk in vervulling zien komen; zoowel het wegnemen van den beker der zwijmeling van onze hand, als het oordeel Gods over verschillenden onzer benauwers.

Ach, we waren soms als „dronkenen, maar niet van wijn".

Ik durf niet verklaren, dat ik na dien onuitsprekelijk heerlijken Zondagavond nooit meer tot moedeloosheid dreigde te vervallen.

't Is waarlijk geen kleinigheid, als men zichzelf niets te verwijten heeft, en de menschen vrijmoedig in de oogen kan en

mag zien, en men wordt nochtans voortdurend gelasterd en aangezien alsof men een eerlooze was.

De samenkomsten Zondags werden slecht bezocht.

Natuurlijk werd de schuld daarvan op mij geworpen, en toch geheel ten onrechte, want niet meer dan drie of vier gewone bezoekers gingen Zondags naar Zwartewaal.

Door sterfgeval en verhuizing was de kring geweldig ingekrompen, zoodat ook nu nog, terwijl ik dit schrijf, ruim drie jaren nadat ik vandaar vertrok, en een jonge Evangelist daar werkzaam is, slechts enkelen tot den Evangelisatiekring behooren. Intusschen was het voor mij geweldig ontmoedigend.

Hoe wonderbaar de Heere mij ook bijstond en met zijn Geest bezielde, als ik daar soms voor vier of vijf menschen optrad, toch was ik in de week wel eens diep terneergeslagen.

Als ik dan met mijne vrouw daarover sprak, zeide ik wel eens: „Ik vrees, dat ik hier toch mijn einde nog wel zal moeten vinden."

Doch dan was haar antwoord altijd: „Neen man, dat geloof ik niet; wij worden vast en zeker nog wel uit dit oord verlost. De Heere is een Waarmaker van zijn Woord, en Hij heeft gezegd: „Ik zal den beker der zwijmeling van uwe hand nemen", en hoe dit nu gebeuren zal of wanneer, weet ik natuurlijk niet, maar wij komen hier nog vandaan, al zou 't pas over tien jaar zijn, maar gebeuren doet het."

En haar vertrouwen is niet beschaamd geworden.

Ik kwam hoe langer hoe meer tot de overtuiging, dat ik den bloei der evangelisatie in den weg stond — hoewel slechts een wonder Gods er den bloei in zal kunnen brengen — en die gedachte werd mij onverdragelijk.

Daarbij kwam dat ik door chronische bronchitis, en soms door hevige duizelingen vanwege aderverkalking, het werk, dat ik zoozeer uitgebreid had, niet meer naar behooren doen kon.

De Prov. Commissie was mij in alles ter wille, als ik door slechte wegen, of door lichaamszwakte niet fietsen kon, naar V.

of Vl. mocht ik op haar kosten van een auto gebruik maken, doch ik begreep, dat dit op den duur toch te kostbaar werd.

Na veel wikken en wegen, en na meermalen de zaak biddend overwogen te hebben, kwam ik er eindelijk toe om eervol ontslag aan te vragen.

Daar is echter bij de Confess. Vereen. geen pensioenregeling voor hare Evangelisten.

Ook deze zaak werd echter, door Gods genade, door de Prov. Comm. van Z.-H. der Conf. Ver. na verschillende beraadslagingen daarover, en na rijp overleg, op voor mij zeer bevredigende wijze geregeld.

Men kende mij eene jaarlijksche toelage toe, waarvan wij, met zuinig overleg, behoorlijk leven kunnen.

De Commissie verzocht mij echter, zoolang God mij de krachten er toe verleenen zoude, nog zooveel mogelijk te doen ten voordeele van het evangelisatiewerk op Voorne en Putten, door predikbeurten te vervullen, enz., wat ik volgaarne beloofde en doe, terwijl ik ook het honorarium, wat ik daarvoor ontvang, aan den pennigmeester afdraag, na aftrek der onkosten.

Het is dan ook mijn lust en mijn leven, om het Evangelie van Gods genade te verkondigen.

Toen alle zaken geregeld waren en ik op mijn verzoek eervol ontslag als Evangelist der Conf. Vereen. verkregen had, kwam de vraag naar voren, waar wij ons metterwoon vestigen zouden.

Niet lang behoefden wij daar echter over te beraadslagen, want al spoedig waren wij het er over eens, dat O. de aangewezen plaats voor ons was, wij hadden daar n.l. vrienden gekregen; doch daarover in een volgend hoofdstuk.

HOOFDSTUK XIX.

Den 13den Mei had ik de avondgodsdienstoefening geleid in de Ned. Herv. kerk te O., met extra collecte voor 't Evangelisatiewerk der Conf. Ver. op Voorne en Putten.

Ik had toen gelogeerd bij een diaken, den heer T.

Toen was ik nog weduwnaar.

17 Augustus van het volgende jaar zou ik echter de voormiddag- en avondgodsdienstoefening leiden te O.

Toen was ik echter reeds hertrouwd, en op mijn verzoek, zou mijne vrouw mij vergezellen en met mij bij de familie T. logeeren.

Natuurlijk vertelde mijne vrouw van hare rijke levenservaring, van hare beproevingen, maar ook van Gods genaderijke vertroostingen, wonderbare uitreddingen, en ook van hare bekeering, na veel gebeds- en zieleworstelingen.

Mej. T. sprak daarover weer met familieleden, buren en kennissen, met het gevolg, dat deze verzochten, ook eens te mogen komen, om die „mevrouw" eens te hooren spreken.

We logeerden daar later meer, en telkens zat dan des avonds de kamer vol belangstellenden, die met groote aandacht luisterden naar mijne vrouw, die echter nooit zichzelf in 't middelpunt geplaatst wilde zien, maar steeds Gods genade op den voorgrond stelde.

De heer T. leed aan eene hartkwaal; hij was een bijzonder goedige man, die in de gemeente algemeen geacht en bemind werd.

Den vrede Gods, die alle verstand te boven gaat, bezat hij echter helaas nog niet.

Hij behoorde tot „de gerusten in Sion"; ging trouw ter kerk,

gaf ieder 't zijne, en was bijzonder bevriend met den predikant. Bijna geen Zaterdagavond ging er voorbij, waarop hij dezen niet bezocht en enkele uren bij hem vertoefde.

Omdat mijne vrouw wist dat T. aan een hartkwaal leed, en dus plotseling uit het leven kon weggerukt worden, en omdat zij het vreeselijk vond, dat deze in-goede man nog niet bereid was voor de eeuwigheid, sprak zij wel eens ernstig met hem over de noodzakelijkheid der bekeering, en wees zij hem er op, dat alle uitwendige godsdienst en burgerlijke braafheid ons voor de eeuwigheid niet baten kunnen, maar dat we ons bewust moeten worden van onze persoonlijke zondeschuld voor een heilig en rechtvaardig God.

Maar dat de Heere dan ook genade bewijst aan elke ziel, die als een boeteling in 't stof, pleitende op het bloed der verzoening, smeekt om genade, en niet om recht. Het bleek dan echter wel, dat niemand nog ooit met hem van hart tot hart over deze dingen gesproken had, ook zijn beste vriend niet.

Op zekeren keer moest ik te S. gaan prediken, en op verzoek van de familie T. te O., zou mijne vrouw daar logeeren, tijdens mijne afwezigheid.

Des Zaterdagsavonds waren weer vele belangstellenden gekomen, om mijne vrouw te hooren spreken.

Tot laat in den nacht was men bijeen gebleven, en toen eindelijk het oogenblik van scheiden kwam, verzocht Mej. T. dringend, of mijne vrouw haar avondgebed, ten aanhoore van het heele gezelschap wilde doen.

Zij voldeed aan dat verlangen, en in dat gebed had zij bijzonderen drang, om T. aan den Heere op te dragen, en te smeeken om zijn eeuwig zielsbehoud.

Des Zondags daarop was T. zeer stil en in zichzelf gekeerd. Wel ging hij twee keeren ter kerk, doch hij sprak bijna niet, terwijl hij ook volstrekt geen eetlust had.

Zijne vrouw zeide tot mijn vrouw: „Zoo is hij wel meer, dan werkt het hart weer niet goed."

's Maandagsmorgens was T. na het ontbijt het dorp ingegaan, Mej. T. en mijne vrouw zaten samen.

Opeens werd mijne vrouw onweerstaanbaar gedrongen om te zeggen: „Hoort eens, Mej. T., ik vrees dat uw man geen ernst met het heil zijner ziel maakt, wij zullen 't hem toch eens ernstig moeten aanzeggen, hetzij dat u het doet of ik; maar het is dringend noodig, want hij zal niet lang meer leven. Een ziekbed krijgt hij niet; hij wordt plotseling van uwe zijde weggerukt, o, wat zal het toch vreeselijk zijn, als hij zóó, onverzoend, voor dien heiligen God gesteld zal worden" . . .

'n Oogenblik later moest mijne vrouw zich even verwijderen, en intusschen kwam T. binnen.

Toen zij weer in de kamer kwam, noodigde T. haar uit, even naast hem te komen zitten, omdat hij vernomen had, dat zij hem wat te zeggen had.

„Ja, ja," zoo drong hij o. m. aan, „komt u maar eens hier zitten, ik heb u ook wat te zeggen."

Daarop zette mijne vrouw zich neer en zeide: „Nu T., laat ik het u dan zeggen: 't ligt me maar zoo vast bij, en telkens komt het mij voor: Geef bevel aan uw huis, want gij zult sterven. Ge krijgt geen ziekbed; ge wordt zoo plotseling opgeroepen, en ik vrees dat ge nog niet genoeg ernst maakt met het heil uwer ziel, wat zal het toch vreeselijk zijn" . . . .

„Houdt er van op, mevrouw," zoo viel hij haar opeens in de rede, „jullie dacht gister dat mijn hart weer niet goed werkte; neen, dat was 't niet, maar dat gebed van Zaterdagavond heeft mij zoo aangegrepen, ik ben er onthutst van."

„Maar wat heb ik dan gebeden?"

„Dat kan ik zoo niet meer zeggen, maar dat doet er ook niet toe, 't was voor mij genoeg, 't laat me maar niet los, o, mijne zonden, mijne zonden!"

Nadat mijne vrouw nog eenige oogenblikken ernstig met hem gesproken had, kwam ik terug van de reis, en werd het gesprek dus afgebroken.

's Namiddags vertrokken we naar huis.

Bij 't afscheid zeide T. nog tot mijne vrouw: „Mijn deur staat altijd voor u open hoor, u bent hier tot eeuwigen zegen geweest."

Wij hebben den man niet weer terug gezien. Drie weken later kregen we bericht, dat T. plotseling overleden was.

Mijne vrouw was daar als profetes geweest.

Heeft het tot eeuwig zielsbehoud van T. mogen dienen?

Wij hopen het, en wel, naar 't getuigenis van een bekeerden Israëliet, die ook bericht gekregen had van 't plotseling overlijden van T., waarop hij aan de weduwe schreef, dat hij er zeker van was, dat T. voor eeuwig behouden was.

Deze keek daar vreemd van op, omdat zij niets gemerkt had van de bekeering haars mans.

Wel wist zij, dat hij de laatste weken steeds „er mee bezig was geweest," wat haar o. m. gebleken was, doordat hij telkens gevraagd had, bepaalde gedeelten uit Gods Woord hem voor te lezen, als: Jesaja 34; Psalm 23 enz. enz., doch nooit had hij tot haar gezegd, dat hij zich bewust was geworden, in Christus geborgen te zijn voor de eeuwigheid.

Op haar verzoek was de heer F., de bekeerde Jood, haar komen bezoeken, en had haar toen medegedeeld, dat haar man te R. waar eenige bootwerkers F. stonden te bespotten, omdat hij hen vermaand had, toch niet zoo te vloeken, in 't openbaar een krachtig getuigenis had afgelegd, van zijn geloof in Christus Jezus.

De weduwe T. en familie voelden zich toen nog te meer tot mijne vrouw aangetrokken, omdat zij haar beschouwden als middel in Gods hand, tot het eeuwig behoud van T.

Vooral de weduwe T. was in het eerst zeer dankbaar gestemd, en toonde zich ook bijzonder heilbegeerig. Soms smeekte zij mijne vrouw, om met haar alleen naar boven te gaan, en daar met en voor haar den Heere aan te loopen in gebed en smeeking.

Als mijne vrouw dan soms zeide: „Ja maar, ik kan ook niet

altijd bidden als ik wil, 't moet mij ook gegeven worden," dan drong zij aan en zeide: „Ja, dat weet ik wel, maar de Heere zal 't u wel geven; kom nu maar mee, want ik heb er zoo'n behoefte aan."

Dat waren dan heerlijke, en toch ernstige oogenblikken.

Helaas, 't heeft geen stand gehouden; in den loop van den tijd keerde zij zich steeds meer van mijne vrouw af, die door vele schijnvromen gehaat wordt, om haar vrijmoedig getuigenis van Christus.

Niettemin, 't was in die eerste dagen na 't overlijden van T. dat ik „rustend" werd en een nieuwe woonplaats zocht, en het lag dus voor de hand, dat O. ons het meest aantrok.

Wij hadden de familie T. gevraagd, naar eene geschikte woning voor ons uit te zien, en het ons dan te berichten.

De predikant was echter daar niet op gesteld en had liever gewild, dat wij ons maar niet te O. gevestigd hadden.

Wij wisten dat eerst niet, en aangezien hij zeer vriendelijk was, als hij ons ontmoette, dachten wij dat hij er mede ingenomen was.

Hoe moesten wij al spoedig het tegendeel ondervinden.

Ik zal hier niet uitwijden over tegenwerking enz. Zooveel is zeker, dat de Heere ons kennelijk nabij is, en een verborgen zegen legt op ons geringe inkomen, zoodat wij er behoorlijk van kunnen rond komen.

De Heere heeft den beker der zwijmeling ons uit de hand genomen, en telkens moeten wij in dankzegging en aanbidding nederknielen, als wij elkander in herinnering brengen, hoe de Heere ons dag aan dag overlaadt met zijne gunstbewijzen.

Als ik al de gebedsverhooringen, die wij hier al ondervonden hebben, zou willen opsommen, dan zou ik er nog wel een boekdeeltje mee kunnen vullen.

Nadat wij ruim twee jaren gehuwd waren, en twee maanden hier te O. woonden, werd ons een zoontje geboren: een zoon mijns ouderdoms.

Werd vroeger o. m. een zoontje, mijn naamdrager, door den dood van ons weggerukt, God deed uit mijn tweede huwelijk een anderen naamdrager geboren worden.

't Is een kind des gebeds, dat voorspoedig opgroeit, en lichamelijk en verstandelijk zeer voordeelig ontwikkelt. Hij is ons zonnestraaltje in huis.

O, mochten vooral *die* wenschen, bij zijne geboorte ons toegezonden, vervuld worden: „Dat deze Johannes een *ware* Johannes worden moge."

En hoewel ik 't naar alle waarschijnlijkheid niet beleven zal, en ons de finantiën ter opleiding daartoe ten eenenmale ontbreken, zoo is toch mijn hartewensch, dat de Heere het zóó leiden moge, dat hij *een van-God-geleerd Evangelieprediker* worden moge.

Zou voor den Heere iets te wonderlijk zijn?